

M&L

MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN

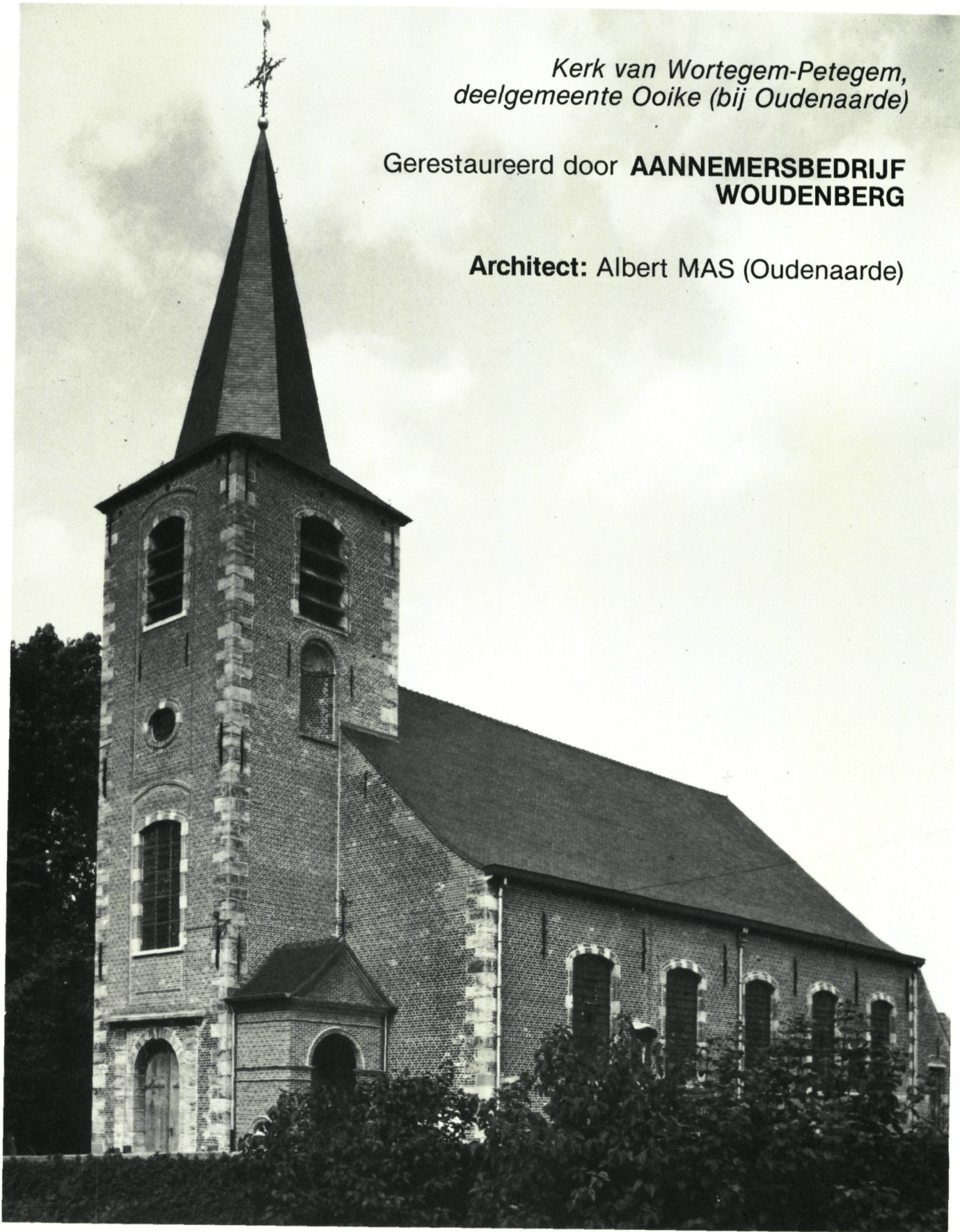
2^e JAARGANG, NR. 2 - JANUARI 1983 - TWEEMAANDELIJKS

*Kerk van Wortegem-Petegem,
deelgemeente Ooike (bij Oudenaarde)*

Gerestaureerd door **AANNEMERSBEDRIJF
WOUDENBERG**

Architect: Albert MAS (Oudenaarde)

Restauratie: **AANNEMERSBEDRIJF WOUDENBERG**

BRUGGE

Korte Winkel 11, 8000 Brugge - tel. 050/33.51.08

**Spectron herstelt, onderhoudt
en injecteert alle soorten
bouwwerken.**

Spectron N.V. Injecteerbedrijf

Liersesteenweg 36, B-2800 Mechelen Telefoon (015) 21.99.02

Solar n.v.

Afd. Restauratietechnieken

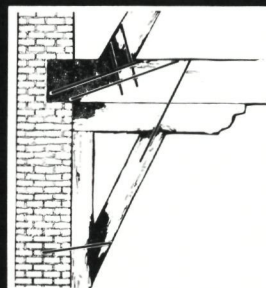

Vlyminckshoek 70
2700 SINT-NIKLAAS
tel. 03/776.91.62

Officieel licentiehouder Renofors-Bèta-systeem

POLYMEERCHEMISCHE HOUTRESTAURATIE

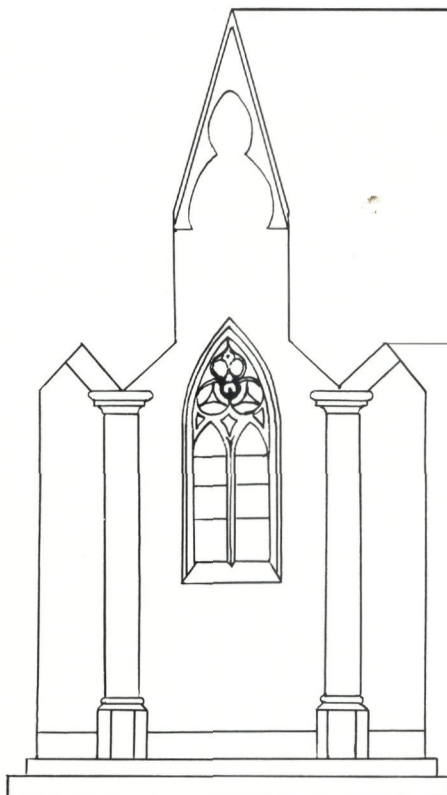
volgens het, reeds in meer dan duizend kerken,
kastelen, raadhuizen, paleizen en woonhuizen
toegepaste **renofors - bèta - systeem**
(Belgisch Octrooi nr. 793.103)

Gratis advies & bestek

ook sterk in: gevelreiniging - steenverharding - vochtwering - drooglegging van muren met capillair
stijgend vocht - dichtingswerken - betonrestauratie - houtbehandeling - brandremming

**HEDENDAAGSE METHODEN BIJ
DE ZACHTE RESTAURATIE VAN
GEBOUWEN EN MONUMENTEN**

- Constructieve scheurinjectie
- Dichtende scheurinjectie
- Consolidatie van hout en steen
- Restauratie van steen
- Restauratie van beeldhouwwerk
- Behandeling tegen stijgend
muurvocht
- Restauratie van hout
- Constructieve restauratie van
houten draagbalken
- Curatieve en preventieve
behandeling van hout
- Antizwambehandeling

Met behulp van 'zachte' polymeertechnische middelen als:

- epoxyharsen
- polyurethanen
- silicoonharsen

N.V. RESIPLAST

Bistweg 80 - 2250 Broechem - Tel. 03/485.62.31

De jaarwende heeft voor de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg een hele reeks veranderingen meegebracht. Er was niet alleen de drukte van de eindejaarsverrichtingen. De Rijksdienst verhuisde bovendien van het gebouw in de Jozef II-straat 30, waar hij sinds zijn oprichting gevestigd was, naar de Belliardstraat 32 te 1040 Brussel.

De belangrijkste wijziging was echter het operationeel worden op 1 januari 1983 van het nieuwe Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

Tot nog toe maakte de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg deel uit van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur. Vanaf 1 januari 1983 behoort hij tot het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

In de structuur van dit ministerie, bestaande uit twaalf directoraten-generaal en waarin het woord cultuur niet meer terug te vinden is, zijn de culturele materies verdeeld over een vijftal directies.

Sommige vallen geheel onder de bevoegdheid van de Minister van Cultuur, zoals die voor Sport en Openluchtlevens (Blos) en Kunsten en Toerisme. In sommige directies zijn geweest en gemeenschapsmateries gemengd. Dit is onder meer het geval voor de 'directie voor Ruimtelijke Ordening en Leefmilieu', waaronder de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg — slechts voorlopig met ongewijzigde naam — ressorteert.

Volgens een eerste benadering zou de indeling er als volgt kunnen uitzien:

1. Stedebouw en Ruimtelijke Ordening

- Opmaken van gewestplannen en het nemen van uitvoeringsmaatregelen terzake (reglementering, toezicht op de naleving van de plannen).
- Goedkeuring en in-herziening-stelling van gemeentelijke plannen van aanleg.
- Onteigeningsplannen
- Rooilijnplannen
- Bouw- en verkavelingsverordeningen
- Afleveren van bouwvergunningen
- Vernietiging van besluiten van het College van Burgemeester en Schepenen omtrent bouw- en verkavelingsaanvragen
- Vaststelling en gebeurlijke beteugeling van bouwmisdriven
- Kampeerterreinen en weekendverblijven
- Planschade
- Adviesverstrekking
 - aan Tewerkstelling en Arbeid i.v.m. exploitatievergunningen van hinderlijke bedrijven;
 - aan Binnenlandse Zaken i.v.m. onteigeningen van openbaar nut;

- aan Economische Zaken i.v.m. het aanleggen van aardgasleidingen en andere pijpleidingen;
- aan Nederlandse Cultuur i.v.m. de klassering van monumenten en landschappen
- Adviesverstrekking i.v.m. de uitwendige facetten van bouw en verkavelingen.
- Stadsrenovatie
- Grondbeleid

2. Ordening van het Platteland

Beleidsaspecten i.v.m. ruilverkaveling

- administratieve begeleiding
- budgettaire voorbereiding

3. Monumenten- en Landschapszorg

(De activiteiten van de Rijksdienst werden uitvoerig toegelicht in M&L nr. 1/5)

4. Waterbeleid

1. Studiedienst Polders

- Voorbereiding van fusies van polders (gebiedsafbakening van de poldergebieden).
- Opmaken van K.B.'s tot wijziging van de huishoudelijke reglementen van de polderbesturen, alsmede de wijziging van de politiereglementen van de polders
- Deelneming aan de door de polderbesturen verplicht te houden schouwing
- Waarneming van het secretariaat van de Vereniging van Vlaamse Polders en Wateringen

2. Landelijke Waterdienst (Polders en Wateringen)

- Beleidsaspecten i.v.m. onbevaarbare waterlopen
- Beleidsaspecten i.v.m. polders en wateringen

3. Sanitaire Bouwkunde

- Beleidsaspecten van waterzuivering, waterproductie en afvalproblematiek
- Toezicht op I.O.N. (OVAM, Waterzuivering,...)

5. Waters - Bossen - Groenvoorziening

1. Waters en Bossen

- Beheer van Staatsbossen (onderhoud, beplantingen, aanleg van boswegen, uitvoeren van infrastructuurwerken, hakken of verkoop van bossen of gedeelten ervan)
- Beheer van gemeentebossen via subsidieverlening voor bebos-sing, boswegenaanleg en recreatieve en toeristische inrichting van de beboste eigendommen

- Aankoop en ruil van bossen met particulieren en gemeenten
- Beheer van natuurreservaten
- Jacht
- Vogelvangst
- Visvangst (riviervisserij)

2. Groenplan

- Aankoop van groene ruimten
- Aanleg van openbare groene ruimten en beheer van parken en plantsoenen
- Toelagen aan ondergeschikte besturen voor aankoop en aanleg van openbare ruimten
- Beplantingswerken, proefbeplantingen
- Toelagen aan particulieren
- Serres, boomkwekerijen

6. Leefmilieu en arbeidsveiligheid

Gezondheidsinspectie

Deze dienst staat hoofdzakelijk in voor opdrachten in verband met de preventieve gezondheidszorg die twee facetten heeft:

- strijd tegen besmettelijke ziekten (profylaxe)
- strijd tegen de milieuhinder

De strijd tegen besmettelijke ziekten slaat op:

- het nemen van maatregelen tot verbetering van de sanitaire toestand van de bevolking en het opsporen van ongezonde toestanden;
- de preventie van en de strijd tegen overdraagbare ziekten met inbegrip van de profylaxe van venerische ziekten;
- het toepassen van de internationale overeenkomsten inzake profylaxe van besmettelijke ziekten.

De strijd tegen de milieuhinder slaat op:

- de uitvoering van het Algemeen Reglement op de Arbeidsbescherming (A.R.A.B.) inzake ingedeelde inrichtingen.

Deze bevoegdheid betreft onder meer

- het politietoezicht over inrichtingen van lijst B (titel I, hoofdstuk II A.R.A.B.) op verzoek van de Bestendige Deputatie of het College van Burgemeester en Schepenen of op eigen initiatief;
- het behandelen van beroepen en schorsingen in verband met exploitatievergunningen voor inrichtingen van klasse I van lijst B;
- het uitbrengen van advies inzake exploitatievergunningen voor sommige inrichtingen van lijst A (titel I, hoofdstuk II van het A.R.A.B.).

Andere bevoegdheden:

- advies uitbrengen over kampeervergunningen;
- advies uitbrengen inzake het ongezond verklaren van woningen;
- advies verlenen in verband met vergunningen voor begraaftplaatsen;
- advies uitbrengen in verband met lawaaihinder en luchtverontreiniging;
- advies verlenen in verband met de wet op de bescherming van de bevolking tegen het gevaar van ioniserende stralen.

Arbeidsveiligheid

De aan de Gewesten overgedragen bevoegdheid slaat op de hinder die ondernemingen kunnen meebrengen voor hun omgeving. De taken worden uitgeoefend in hoofdbestuur en buitendiensten van de administratie.

Aan het hoofdbestuur zijn een hele reeks taken opgedragen:

- het bevorderen van de gezondheid van de omgeving van de als gevaarlijk, ongezond of hinderlijk ingedeelde inrichtingen, lijst A van titel I van het A.R.A.B., alsmede het bevorderen van de veiligheid van het publiek toegelaten in sommige ingedeelde inrichtingen (cinemazalen, warenhuizen);
- beroepen bij de Executieven tegen de beslissingen getroffen door de Bestendige Deputatie inzake ingedeelde inrichtingen van lijst A (aspecten, milieuhinder, hinder voor de omwonenden);
- vergunningsaanvragen tot exploitatie van ingedeelde inrichtingen van de Staat (aspecten milieuhinder);
- toezicht op de provinciale directies en hun activiteit.

De buitendiensten (provinciale directies) hebben tot taak:

- bij de bevoegde overheid advies uit te brengen ingevolge het onderzoek van de dossiers van de als gevaarlijk, ongezond of hinderlijk ingedeelde inrichtingen;
- onderzoek van de klachten gericht aan de provinciale directies;
- de administratieve en rechterlijke overheid (Procureur des Konings en gebeurlijk de Arbeidsauditeur) in kennis stellen van de inbreuken op de reglementering in verband met diezelfde hinderlijke bedrijven.

Arbeidshygiëne en -geneeskunde

- Deze sectie wordt belast met het verrichten van onderzoekingen op grond waarvan de erkenningscommissie inzake arbeidsgeneeskundige diensten uitspraak doet omtrent de aanvraag om erkenning van een arbeidsgeneeskundige dienst.
- Zij is ook belast met het voorbereidend onderzoek met het oog op de erkenning van een diploma van aanvullend onderzoek in de arbeidsgeneeskunde.

De hogervermelde diensten of besturen hebben bindingen met:

1. Stedebouw en Ruimtelijke Ordening.
 - Nationale Commissie voor Ruimtelijke Ordening (te herstructureren volgens beslissing van M.C.I.H. van 11.7.79)
 - Regionale Commissies van advies (= provinciale)
 - Agglomeratie commissie
 - Gemeentelijke commissie van advies
2. Ordening Platteland.
 - Nationale landmaatschappij
3. Monumenten en Landschappen.
 - Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen
 - Vlaamse Raad voor Heraldiek
4. Waterbeleid.
 - O.V.A.M.
 - W.Z.K.
 - Vlaamse Waterzuiveringsmaatschappij
 - Vereniging van Vlaamse Polders en Wateringen
5. Waters - Bossen - Groenvoorziening.
 - Vlaamse Hoge Jachtraad
 - Vlaamse Hoge Raad voor de Riviervisserij
 - Vlaamse Hoge Bosraad
 - Hoge Raad voor het Natuurbehoud
 - Commissie voor beroep van de bescherming van aan particulieren toebehorende bossen en wouden
 - Commissie voor de erkenning van de rassen en de goedkeuring van het teeltmateriaal van de bosbouwsoorten
 - Visserijfonds
 - Vlaamse Raad voor het Leefmilieu

De heer A. Vermeulen, kabinetschef van de Gemeenschapsminister van Cultuur, werd benoemd tot directeur-generaal van deze administratie.

Aangezien hij voorlopig de functie van kabinetschef blijft uitoefenen, wordt hij inmiddels vervangen als leidend ambtenaar door de Heer A. Denteneer, inspecteur-generaal, voordien verbonden aan het Ministerie van Economische Zaken, administratie van het mijnwezen.

De samenbundeling van alle diensten en besturen die zich bezig houden met milieuzorg, voor het Vlaamse Gewest en voor de Vlaamse Gemeenschap, is een reeds oude wens van eenieder die zich in Vlaanderen om het leefmilieu bekommert. De verspreiding van de milieuzorg over verschillende diensten en over verschillende ministeries en het naast elkaar werken van deze diensten behoren tot de belangrijkste redenen waarom het milieubeleid in ons land tot nog toe onvoldoende van de grond gekomen is.

Door deze groepering zijn uiteraard niet alle problemen opgelost. Het zal immers een zware opgave zijn om de besturen en diensten ook effectief te laten samenwerken.

Anderzijds zijn een aantal bevoegdheden in de milieuzorg nationaal gebleven. (in de sector Monumenten- en Landschapszorg onder meer de dossiers voor Brussel).

De huidige groepering biedt dan ook een enige kans om een Vlaams milieubeleid met eigen diensten en eigen middelen stelselmatig uit te bouwen.

RIETEN DAKEN

WILLY IBENS

P.V.B.A.

Brandbeveiligde daken

Rietmatten en rietplaten

Restauraties

Nieuw en herstellingswerk

Isolatiwerken met rustieke rietplaten

Gratis dokumentatie

Leopoldslei 161 2130 Brasschaat Tel. (03) 651 53 45

**BOUWHHEREN - ARCHITEKTEN - DAKDEKKERS -
EIGENAARS - PRIVATE en OPENBARE DIENSTEN**

Met het oog op de besparingen die gewenst worden door de Regering

biedt de P.V.B.A. **FEDRA'S** U haar natuurleien H.14

van KWALITEIT in HOEVEELHEID tegen SCHOKPRIJS

De natuurlei H. 14 werd in het laboratorium van het Wetenschappelijk en Technisch Centrum van het Bouwbedrijf getest op basis van de criteria's van het lastenboek 104 en de STS-34

P.V.B.A. **FEDRA'S** JERUZALEMSTRAAT 43 - 9420 ERPE-MERE - Tel. (053) 21 01 54

VERKOOPKANTOOR: MINNENBERGSTR 32 - 9531 ZOTTEGEM-OOMBERGEN - Tel. (091) 60 22 74

**Wie wenst mee te werken aan de oprichting van een
CENTRUM VOOR KUNSTAMBACHTEN IN VLAANDEREN?**

Er is voldoende ruimte beschikbaar (kasteel met park) om de volgende activiteiten te ontwikkelen: weven, keramiek, kunstsmeedwerk, pottenbakken, beeldhouwen, fotografie, boekbinden, meubelontwerpen, enz.

Wij nodigen alle belangstellenden uit om via hun enthousiasme, idealisme en inzet bij te dragen tot de verwezenlijking van dit, in eerste instantie, niet commercieel project.

*Bent u geïnteresseerd? Wacht dan niet langer en neem contact met
Mevr. Ziedin's, Antwerpsesteenweg 532, 9000 Gent, tel. 091/28 53 76*

Opgelet! De N.V. **ECC** (Emergo Chemical Coating)
heeft een nieuw telefoon- en telexnummer:

Tel. 03/828.94.95 - Telex 73332 ECC

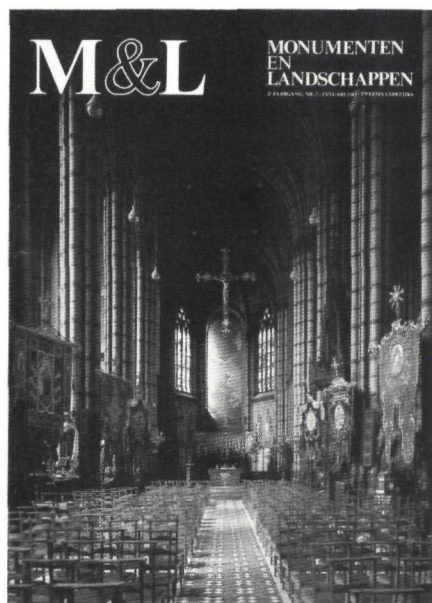
Het adres blijft ongewijzigd: *Terbekehofdreef 50-52, 2610 Wilrijk*

Minéros
steenrestauratie

Minerale
verfsystemen

Invoerder: Lumac p.v.b.a.
Schuutbroekstraat 2 - 3999 Laakdal - 014/30.07.24

Antwerpen, Sint-Joriskerk

Redactie

Rijksdienst voor Monumenten- en Landschaps-
zorg, Belliardstraat 32, 1040 Brussel.
Tel. 02/230.39.73.

Eindredactie: H. Stynen.
Redactiesecretariaat: M. Hoflack.
Productie, promotie en lay-out: M. Ramakers.
Tekeningen en grafische verzorging:
M. Dierickx.
Fotografie: P. Somers.
Zetwerk: D. Torbeyns.

Redactiecomité

Voorzitter: E. Goedleven.
Leden: A. Bergmans, M. Buyle, M. Celis,
W. Claes, H. Craeybeckx (voorzitter
K.C.M.L.), A. Demey, J. De Schepper,
E. De Temmerman (afgevaardigde van
Gemeenschapsminister K. Poma),
M. Fierlafijn, M. Hoflack, C. Lievens,
H. Jult, L. Pans, M. Ramakers, H. Stynen,
S. Van Aerschot, Hedwig Van den Bossche,
Herman Van den Bossche.

De verantwoordelijkheid voor de
gepubliceerde artikels berust uitsluitend
bij de auteurs. Alle rechten voor het
reproducen, vertalen of herwerken zijn
voorbehouden.

Redactioneel

**Een aanzet tot een beheersplan voor een gerangschikt landschap,
het Staatsbos Berlare-Broek.**

Luik II: het beheersplan.

P. van den Brecht en R. de Meirman

Vijftig jaar beschermingen in Vlaanderen

A. Demey en E. Goedleven

De Stad: mogelijkheid en noodzaak van ingrijpen.

**Een gesprek met Geert Bekaert, Bob Cools, Jacques Monsaert
en Marcel Smets over het stedelijk beleid in Antwerpen en Gent**

M. Hoflack en H. Stynen (eindredactie)

Hendrik Beyaert (1823-1894) en het 'Concert Noble'-gebouw

J. Apers

De hernieuwing van de zalen van de 'Concert Noble' te Brussel

Groep Planning

**De redding van de Antwerpse Zoobomen: een dure maar verantwoorde
operatie**

Herman Van den Bossche

Errata vorige nummers

Summary

M&L Binnenkrant

Jaarabonnementen:

België: 690 fr. (ook losse nummers verkrijgbaar voor 120 fr.).

CJP'ers betalen 600 fr.

Buitenland: 840 fr.

Uw abonnement gaat automatisch in met het eerstvolgend nummer (tenzij u dit expliciet anders vermeldt) na overschrijving van het abonnementsgeld naar rek. 445-3608261-22 van Snoeck-Ducaju & Zoon, N.V., Abonnementen M & L, Begijnhoflaan 464, 9000 Gent (tel. 091/23.48.97).

Zonder schriftelijke opzegging vóór het einde van elk kalenderjaar, wordt een abonnement automatisch verlengd voor de volgende jaargang. Tussentijds kunnen geen abonnementen worden geannuleerd.

Advertentiewerving:

De Ganzerik, Postbus 71, 8000 Brugge 1. Tel. 050/33.82.20.

Druk: Snoeck-Ducaju & Zoon

7

8

13

25

37

44

50

56

57

I-XVI

Steeds in voorraad
Tientallen soorten

Kasseien

in natuursteen

**Kasseien, mozaïekkeien,
kasseitegels**

nieuw - herbruik

voor bestrating van : - dorpskernen
- wandelstraten
- monumenten
- villa's
- nijverheid
- parkeerplaatsen
- restauratiewerken
- park en tuin.
terrassen

Waardebestendig
Tijdsbestand

Van Camp

**Pater Nuyenslaan 60
2230 Schilde
Tel. : (03) 353.87.66**

Inventaire visuel de L'ARCHEOLOGIE INDUSTRIELLE de l'agglomération de Bruxelles

Een verwezenlijking van „Les Archives d'architecture moderne”, in samenwerking met het „Ministère de la Communauté Française”.

Twee jaar lang heeft een team van historici en architecten een diepgaande zoektocht ondernomen naar de bijna uitgewiste sporen van vroegere fabrieken en produktieketens in de Brusselse agglomeratie. Zowel ter plaatse als aan de hand van archieven hebben zij gepoogd te achterhalen of die zeer verspreide en verwarde overblijfselen in het verleden niet volgens een welomlijnd schema opgericht werden.

Deze originele inventaris brengt het uiterst boeiend relaas van een speurtocht naar een miskend patrimonium. Hij is ingedeeld per gemeente en per industrietak. Hij brengt een overzicht van alle tussen 1800 en 1940 opgetrokken industriële gebouwen. Dat resulteert in een massa onuitgegeven referentiemateriaal, onmisbaar voor de historische studie van de hoofdstad en voor haar industriële ordening en toekomst.

U kunt de verschillende boekdelen bestellen via onderstaande bestelkaart.

BESTELKAART

Gelieve deze kaart te zenden naar Snoeck-Ducaju en Zoon, Begijnhoflaan 464, 9000 Gent, tel. 091/23.48.97.

Ik bestel :

☐ De volledige inventaris (18 delen)	24.900 fr.
☐ Molenbeek I	2.500 fr.
☐ Molenbeek II	1.200 fr.
☐ Molenbeek III	900 fr.
☐ Anderlecht I	2.500 fr.
☐ Anderlecht II	2.500 fr.
☐ Bruxelles (Pentagone ouest)	1.800 fr.
☐ Bruxelles (Pentagone est)	1.800 fr.
☐ Bruxelles (hors Pentagone)	1.200 fr.
☐ Ixelles	1.800 fr.
☐ Saint-Gilles	900 fr.
☐ Forest	1.800 fr.
☐ Koekelberg	600 fr.
☐ Jette / Berchem / Ganshoren	900 fr.
☐ Schaerbeek / Saint-Josse	1.800 fr.
☐ Uccle	600 fr.
☐ Evere / Woluwe-St-Lambert / Woluwe-St-Pierre	600 fr.
☐ Watermael-Boitsfort / Auderghem	600 fr.
☐ Etterbeek	900 fr.

Ik stort het totale bedrag van fr.
op rekening nr. 290-0204513-58 van Snoeck-Ducaju en Zoon.

Naam :

Adres :

.....

Datum :

Handtekening :

Op het ogenblik dat u, lezer, dit nummer in handen krijgt, is de nieuwjaarsstemming wellicht reeds vervlogen. Toch wil de redactie hierbij aan al de lezers en abonnees van M & L de beste wensen voor 1983 overmaken.

M & L heeft ook zichzelf een aantal dingen toegewenst en voorgenomen. De redactie heeft zich uiteraard een steeds toenemend lezerspubliek toegewenst en wat de voornemens betreft willen wij vooral trachten te zorgen voor goed gevulde, interessante en ... tijdig verschijnende nummers.

Dit nummer heeft inderdaad een kleine vertraging opgelopen en wel om volgende redenen: de feestdagen zitten daar allicht voor iets tussen, maar het 'lot' heeft bovendien gewild dat precies in die feestperiode de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg, en dus ook M & L met haar redactie en administratie, genoodzaakt is geweest andere lokalen in gebruik te nemen en te verhuizen. Het nieuwe adres en telefoonnummer vindt u vooraan op het titelblad van dit nummer.

Rest ons nog het voorliggend nummer voor te stellen.

Vijftig jaar wettelijke beschermingen van monumenten en landschappen leek ons een ideale gelegenheid om de krachtlijnen en verschuivingen in de beschermingspolitiek, toegespitst op Vlaanderen, onder ogen te nemen. Interne factoren zoals organisatiekader, aanpak en methode en interessesfeer enerzijds en anderzijds externe factoren zoals de socio-economische context en de druk op de gebouwde omgeving hebben in grote mate de wijzigingen bepaald die zich binnen de geschetste periode hebben voorgedaan.

Het lijkt misschien evident maar het is toch nuttig hier in herinnering te brengen dat de Monumenten- en Landschapszorg geen statisch gegeven is, beoefend door een aantal binnenskamers opererende erudieten, maar wel degelijk voortdurend in beweging zijnde zowel inspeelt op aan de gang zijnde evoluties als bepaalde ontwikkelingen anticipeert. In de beweging naar het stadsherstel toe heeft Monumentenzorg bijvoorbeeld een pioniersrol vervuld.

Dit blijkt ook uit het gesprek dat M & L organiseerde op 1 december jongstleden, met de toen nog aspirant-burgemeesters van de twee grootste steden van Vlaanderen, de schepenen **Bob Cools** en **Jacques Monsaert**. De 'confrontatie' van beide mandatarissen met de 'outsiders' **Geert Bekaert** en **Marcel Smets** heeft een artikel opgeleverd dat niet louter de 'stadsvernieuwing' of de 'monumentenzorg' in Antwerpen en Gent als op zichzelf staande bezigheden tot onderwerp heeft, maar waar het uiteindelijk gaat over het culturele draagvlak dat de stedelijke bewoningsvorm kenmerkt of zou moeten kenmerken wil een cultuur, in de brede zin van het woord, zich kunnen ontplooiën. De openhartigheid die de bijeenkomst kenmerkte was voor

alle aanwezigen een aangename verrassing.

Als in dit gesprek al een voorbeeld ter spake kwam van een stad waar het stadsherstel als een bijna verloren zaak beschouwd kan worden, viel bijna automatisch de naam Brussel.

De redactie verheugt zich dan ook een project te kunnen voorstellen dat dit pessimisme enigszins kan milderen. Het gaat hier om het '**Concert Noble**'-gebouw, in 1873 gebouwd door architect **Hendrik Beyaert** in de Leopoldswijk, vroeger een adellijke wijk, nu een uitgesproken kantoorzone van Brussel.

Architect Jan Apers geeft in een eerste, eerder historische bijdrage enkele sleutels aan voor een juist begrip van de betekenis van Beyaert in het architecturaal en stedenbouwkundig denken van de 19de eeuw, waarna het 'Concert Noble'-gebouw geïntroduceerd wordt. Jan Apers is lid van het Sint-Lukasarchief, dat reeds jaren in Brussel een soms hopeloze strijd voert voor het behoud en de revalorisatie van het Brusselse patrimonium en dit onder meer door middel van degelijk gedocumenteerde en geargumenteerde adviezen en beschermingsvoorstellen.

Architect-stedenbouwkundige Johan Van Dessel, als lid van de Groep Planning medeauteur van het ontwerp voor de **hernieuwing van het 'Concert Noble'-gebouw**, licht vervolgens het project toe en geeft de krachtlijnen aan die voor de ontwerpers bepalend waren. Zowel met Beyaert als met de huidige tijd wordt in dit project, dat in de loop van dit jaar gerealiseerd zal worden, een vruchtbare dialoog aangegaan.

Hetgeen Aldo Rossi onlangs schreef in het toonaangevende Amerikaanse architectuurtijdschrift *Skyline*, lijkt hier wel van toepassing: 'Wat baat het te plannen, te doceren of te studeren aan universiteiten, boeken te schrijven over de architectuur van steden (...), als dit alles geen weerspiegeling vindt in de steden waarin wij wonen. De tweespalt tussen theorie en praktijk heeft in Europa meermaals aanleiding gegeven tot rampen. Nu pas, nu het misschien al te laat is, trachten wij daar iets aan te verhelpen. Vandaag zijn wij er ons allemaal van bewust dat het 'nieuwe' van de modernisten en het 'museum' van de conservatieven even negatief zijn; wij kijken uit naar een cultuur voor de steden die tot uitdrukking kan komen in alternatieve projecten' (april 1982, p. 3).

Als afronding van dit nummer werd in extremis een bijdrage opgenomen over de ultieme reddingsoperatie voor de **waardevolle bomen van de Antwerpse Dierentuin**. Hier zijn het ondergrondse 'verschuivingen' die dit merkwaardig bomenbestand komen bedreigen. Het wordt een dure maar verantwoorde operatie, er van uit gaande dat geen enkele Vlaming 'zijn dierentuin' zou willen zien teloorgaan.

Een aanzet tot een beheersplan voor een gerangschikt landschap, het Staatsbos Berlare-Broek

Luik II: het beheersplan

Paul van den Brecht en Regi de Meersman
R.M.L.Z.

Het Staatsbos Berlare-Broek is een deel van het landschap Berlare-Broek, dat bij K.B. van 18 september 1981 gerangschikt werd om reden van de esthetische en de wetenschappelijke waarde.

In het eerste luik van dit artikel (zie M & L 2/1, pag. 59/68) heeft u kennis genomen van de redenen die ten grondslag lagen aan de rangschikking van dit gebied (5).

In dit tweede luik komt het beheersplan aan bod, dat in samenwerking met het Bestuur van Waters en Bossen, het gemeentebestuur van Berlare en deskundigen () door de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg werd samengesteld. Dit plan is enkel van toepassing op de gronden beheerd door het Bestuur van Waters en Bossen.*

Door de rangschikking van het Berlare-Broek als landschap waren er enige knelpunten ontstaan, vooral door het opleggen van de starre erfdienstbaarheden. Daarom werd voorgesteld een beheersplan voor het gebied samen te stellen. Het Koninklijk Besluit dat de rangschikking van het gebied vastlegde, voorzag deze mogelijkheid. Hierdoor bleek het beheersplan een ideaal middel te zijn om de verschillende knelpunten weg te werken (1).

Doelstellingen

Dit beheersplan dient voornamelijk te zorgen voor het harmonieus samengaan van twee wetgevingen die elk een andere waarde aan het gebied hechten. Het Bestuur van Waters en Bossen moet instaan voor het bosbeheer en het natuurbehoud. Het bosbeheer is voornamelijk gericht op de houtopbrengst waardoor in het beheersplan een bepaalde vorm van houtexploitatie mogelijk blijft, terwijl het natuurbehoud aansluit bij één van de doelstellingen van de rangschikking: het behoud van de natuurwetenschappelijke waarde.

Hieruit kan men volgende doelstellingen afleiden:

— In eerste instantie moet de geomorfologische waarde van dit gebied bewaard blijven: ingrijpende veranderingen aan de bodemgesteldheid zijn ontoelaatbaar.

— Uit de beschrijving van de verschillende vegetatietypen valt op dat er interessante vegetaties voorkomen. Deze zijn echter verruigd en fragmentair en/of sterk nadelig beïnvloed door de populierenaanplantingen. Daarom zal in tweede instantie het plan beheersmaatregelen bevatten die deze vegetatie beschermen en eventueel zelfs bevorderen.

— Uit het hoog aantal vogelsoorten die in het gebied voorkomen, blijkt duidelijk het belang van het gebied voor de avifauna.

Indien men deze vogelsoorten waaronder verschillende zeldzame soorten, wenst te behouden, moet de vegetatiestructuur van het Broek behouden blijven en moet er voldoende rust in het gebied blijven heersen.

— In beide voorgaande punten speelt de waterhuishouding een zeer voorname rol, waardoor het waterbeheer een speciale plaats in dit beheersplan inneemt.

Inhoud van het beheersplan

Drie aspecten worden nader bekeken:

- waterbeheer
- bosbeheer
- sociale aspecten

Bij het opstellen van het beheersplan traden twee problemen op de voorgrond, die niet rechtstreeks met de bovenvermelde doelstellingen in verband te brengen zijn. Een eerste probleem vormde de vraag om recreatie toe te laten in het gebied (zie sociale aspecten).

Het tweede probleem ligt buiten het gebied en wordt gevormd door het Donkmeer, dat een tekort aan water heeft in droge perioden (zie waterbeheer).

Waterbeheer

Natuurwetenschappelijke waarde: De waterhuishouding vormt een voornaam punt in het beheer van het Berlare-Broek. Sommige dieren en planten zijn sterk afhankelijk van een waterrijk milieu. In deze optiek werd voorgesteld

(*) Dr. E. Kuyken, Laboratorium voor Oecologie der dieren, Zoögeografie en Natuurbehoud, tevens lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen. E. Rombaut, Laboratorium voor Oecologie der Dieren, Zoögeografie en Natuurbehoud. Verschillende personen van het B.T.K.-onderzoekscentrum voor Landschapsecologie en Milieuplanning o.l.v. Prof. Dr. H. Gijssels.

het gemiddelde waterpeil van het Broek te verhogen met instelling van een minimum winter- en zomerpeil, waarbij het winterpeil hoger ligt dan het zomerpeil. Door de verhoging van het waterpeil vergroot de wateroppervlakte in het gebied, waardoor een gunstiger milieu voor de watervogels wordt geschapen. Tevens blijven lager gelegen delen van het broek langer zeer waterrijk, waardoor de voorjaarsvegetatie een voorsprong krijgt op ruigteplanten zoals de Grote brandnetel (2).

Het Donkmeer: In de zomer is er regelmatig een tekort aan water in het Donkmeer. Tegenwoordig voorziet de zandwinningsput ten zuiden van het Donkmeer dit meer van water. Daar deze exploitatie binnen afzienbare tijd beëindigd wordt, heeft het gemeentebestuur van Berlare, om geen vervuild Scheldewater in het Donkmeer te moeten brengen, voorgesteld water uit de landbouwgebieden van Zele en Berlare naar het meer te transporteren (3). Een studie bureau werd belast met de technische kant van de zaak, tevens had de gemeente de R.U.G. opgedragen een onderzoek in te stellen naar de invloed van de mogelijke werken, wat resulteerde in de oecologische survey (Rombaut & Kuyken, 1980).

Uit het onderzoek van het studie bureau bleek dat de Broekse Vaart gebruikt kon worden als doorvoerader (dit tot aan het Vliet waar een nieuw pompgebouw zou worden). Door de grotere hoeveelheden water die de Broekse Vaart zou moeten vervoeren, impliceerde dit de verbreding van deze beek. De studie van Rombaut en Kuyken bracht echter de grote waarde van deze beek op natuurwetenschappelijk vlak aan het licht.

Als alternatief werd voorgesteld de vijvers aan de oostelijke kant van de Broekse Vaart onderling te verbinden, waardoor er heel wat minder hinder voor het gebied zou zijn. Met dit alternatief wordt rekening gehouden in het beheersplan, terwijl het studie bureau hiervan de technische kant onderzoekt.

Bosbeheer

Het onderhoud zoals het snoeien van populieren, het kuisen van beken en grachten, het verwijderen van zieke of slechtgroeiende bomen zal normaal kunnen verlopen. Er werd tevens aangedrongen enkele stukken te maaien en het maaisel af te voeren, waardoor de bodem enigszins verschaalt. Hierdoor kan verzuivering worden tegengewerkt. Tevens werd voorgesteld om daar waar de exploitatie van een produktiebos onmogelijk is doordat de bodem te droog of te nat is, een andere optie te nemen. Zo kunnen nattere stukken in het verlandingsproces naar een elzenbroekbos evolueren, ofwel kan op een andere plaats geopteerd worden om een bepaald successiestadium in dit verlandingsproces te behouden door de opslag van els en wilg te verhinderen. Daarnaast kan men drogere stukken in de richting van het Eikeberkebos laten ontwikkelen. Hiervoor werden wel reeds enige gebieden afgelijnd, maar deze kunnen na een meer diepgaande studie eventueel anders afgebakend worden.

Vorige bladzijde: Zicht op vijver 28 langsheen wandelweg.

Sociale aspecten

Deze aspecten betreffen vooral het toelaten van vormen van recreatie in het gebied. Er werd gesteld dat dit gebied enkel passieve recreatie kon verdragen, waarbij de hinder voor het gebied minimaal zou zijn en de bewaking van het gebied mogelijk moest blijven. Het voorstel van het gemeentebestuur van Berlare om de jeugd een deel van het bos ter beschikking te stellen, vormde hierdoor een probleem. De jeugd zou namelijk een vorm van actieve recreatie in het gebied brengen.

Trouwens, het Berlare-Broek is uitermate ongeschikt voor deze vorm van recreatie, wegens de hoge waterstand. Bij de keuze werd een droog stuk uitgekozen dat bovendien excentrisch gelegen is, waardoor de hinder minimaal zou zijn.

Wandelen

De V.V.V. van Overmere-Donk stelde een wandelpad voor doorheen het Berlare-Broek. De route deelde echter het gebied te veel op, waardoor de avifauna en eventueel ook andere diergroepen te sterk verstoord zouden worden. Ook, om te verhinderen dat bepaalde drogere stukken als ligweide of plukweide zouden gebruikt worden, werd een pad gekozen dat minder schadelijk is voor fauna en flora. Dit alternatieve wandelpad biedt daarenboven meer afwisseling aan de wandelaar (4).

De mogelijkheid wordt opengelaten om een educatief wandelpad in te richten, waardoor de rest van het gebied onder begeleiding van een gids bezocht kan worden.

Hengelen

De hengelaars kunnen hun sport in dit staatsbos uitoefenen, mits ze over een staatsvisverlof beschikken en indien ze hun lijnen uitwerpen in de vijvers ten oosten van de Broekse Vaart.

Indien deze vijvers onderling verbonden worden (zie waterbeheer), zal dit de bewaking van het gebied verlichten doordat er een natuurlijke barrière ontstaat. Hierdoor worden tevens landtongen gecreëerd, die uitstekende plaatsen vormen om van daaruit te hengelen.

Het is vanuit natuurwetenschappelijk oogpunt niet wenselijk de hengelaars dieper in het gebied te laten hengelen, omdat dit ook te veel hinder voor fauna en flora zou veroorzaken.

Besluit

Doordat het onderhavig beheersplan tot voornaamste doel had knelpunten tussen twee wetgevingen weg te werken, is dit plan slechts een voorlopig beheersplan, een 'aanzet' tot een beheersplan, geworden.

Niettemin zal het als leidraad dienen voor het opstellen van een toekomstig beheersplan. In verband hiermee is het uitvoeren van een grondige studie die verschillende aspecten (zoals waterhuishouding, fauna, flora) tot onderwerp zal hebben, een onontbeerlijk element.

Voetnoten.

(1) Oudere koninklijke besluiten voorzien niet in de mogelijkheid een beheersplan op te stellen. Ze zitten vast aan starre verbodsbepalingen van erfdiensbaarheden.

In die zin verleent het beheersplan een grotere vrijheid aan de eigenaar, waardoor hij enigszins kan bepalen waar sommige erfdiensbaarheden al dan niet gelden.

Een beheersplan wordt wel ter advies aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen voorgelegd door de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg.

(2) De Grote brandnetel groeit op plaatsen die zeer rijk zijn aan stikstof. Een hogere waterstand vertraagt de groei van de brandnetel (en andere stikstofminnende planten), doordat deze plant de aanwezige stikstof in deze omstandigheden onvoldoende uit de bodem kan halen. Planten die aangepast zijn aan deze plaatsen, ondervinden hiervan geen hinder.

(3) Het Donkmeer werd vroeger in droge perioden voorzien met water uit de Schelde. Daar de Schelde tegenwoordig eerder vervuild water vervoert, zal het biologisch leven van het Donkmeer onder een verslechterende waterkwaliteit lijden.

Het voorstel om het overvloedige water van de landbouwgebieden van Zele en Berlare over te brengen naar het Donkmeer zal zeker ten voordele van dit gerangschikt landschap zijn. Het aangevoerde water zal minder vervuild zijn, terzelfder tijd zal het een doorstroming teweegbrengen in het Donkmeer, wat eveneens ten voordele van fauna en flora zal zijn. Het overvloedige water zal dan in de Schelde geloosd worden op het punt waar het vroeger binnengelaten kon worden. Ondertussen werd de zandwinning gestopt en werd in de zomer van 1982 Scheldewater in het Donkmeer toegelaten.

(4) Men vertrekt vanuit het zuiden aan het in aanbouw zijnde rioolwater-zuiveringsstation en komt langsheen de Broekse Vaart en enkele vijvers aan de Blauwhofdreef. Na dwarsing van deze drukke verkeersader wordt er langsheen een vijftal vijvers gewandeld.

Verderop wordt een pad gevolgd dat doorheen monotone populierenaanplantingen loopt. Daarna wordt de wandelaar langsheen de westelijke rand van het Broek geloodst, waar de wijsheid van het landschap bewonderd kan worden. Verderop komt men buiten de periferie van het gerangschikt landschap van het Berlare-Broek.

(5) Bij nazicht van het eerste luik in M & L 2/1 was er voornamelijk één groot tekort, namelijk een situering van de verschillende aangehaalde perioden op de geologische tijdschaal. Geologisch wordt het verleden ingedeeld in perioden naargelang van kenmerken aan gesteenten of afzettingen. Hieronder wordt een deel van deze tijdstabel afgedrukt voor de laatste 2,5 miljoen jaar dat het Kwartaire tijdperk omvat.

Volgens Verbruggen (1982, persoonlijke mededeling) zouden de data die de respectieve perioden scheiden, aangepast moeten worden aan ons land, daar dit meer zuidelijk gelegen is dan Nederland waarvoor de tabel geldt. De verwarming die optreedt na koudere periode geschied geleidelijk en verplaatst zich van zuid naar noord, waardoor in Vlaanderen de gevolgen daarvan vroeger zichtbaar moeten zijn geweest.

Bibliografie

Amerijckx, F & Leys, R., *Bodemkaart van België + verklarende tekst bij het kaartblad 56W*, Gent, Centrum voor Bodemkartering, 1960.
De Moor, G & Heyse, I., *De morfologische evolutie van de Vlaamse Vallei*, De Aardrijkskunde 2 (4), p. 343-375, 1978.
Heyse, I & De Moor, G., *Fysische aspecten van Binnen-Vlaanderen*, Verslag van de excursie van 26 oktober 1977, De Aardrijkskunde 3 (1), p. 25-49, 1979.
Leys, R & Louis, A., *Bodemkaart van België + verklarende tekst bij het kaartblad 56E*, Gent, Centrum voor Bodemkartering, 1963.
Mijs, M., *De noordelijke denderstreek*, De Aardrijkskunde, 88, p. 175-200, 1971.
Nationaal Geografisch Instituut (1981), *Topografische kaart van België*, N.G.I.
Pannekoek, A.J., *Algemene Geologie*, Groningen, Tjeenk Willink BV, 1976.
Rombaut, E. & Kuyken E., *Oecologische survey van het zuidelijk deel van 'Het Broek' te Berlare (O.-VI.)*, Gent, RUG, 1980 (Intern document).
Stockmans, F., *Le gisement de tourbe de Berlare en Flandre Orientale. Origine de l'étang d'Overmere*, Bruxelles, Musée Royale d'Histoire Nationale de Belgique, 1946.

Van Stalle, F., *Natuurbeheer*, Leefmilieu Documentatie nr. 9, Stichting Leefmilieu V.Z.W., 1978.

Voets, E. & Versteynen, A., *Staatsbos Berlare-Broek. Beheersplan. Inspectie en Houtvesterij Gent 1980, 1010 p. (Intern document).*

Westhoff, V. & Den Held A.J., *Plantengemeenschappen in Nederland*, Zutphen, Thieme & Cie., 1968.

Wetzel, R.G., *Limnology*, Philadelphia London Toronto, Saunders Company, 1975.

Tabel : Chronostratigrafie (naar Zagwijn en Van Staalduinen, 1975 uit De Moor en Heyse, 1978).

Absolute Ouderdom (BP*) × 1.000 jaar	
KWARTAIR	
Holoceen	
	Subatlanticum
— 2,8	
	Subboreaal
— 5,0	
	Atlanticum
— 7,8	
	Boreaal
— 8,7	
	Preboreaal
— 10,25	
Pleistoceen	
Tardiglaciaal	
	Dryas III
— 10,65	
	Alleröd
— 11,75	
	Dryas II
— 12,4	
	Bölling
— 13,1	
	Dryas I
— 16,0	
	Würm-ijstijdperk (WEICHSEL)
— 90,0	
	Riss-Würm Interglaciaal (EEM)
— 130,0	
	Riss-ijstijdperk (SAALE)
— 200,0	
	Mindel-Riss Interglaciaal (HOLSTEIN)
— 250,0	
	Mindel-ijstijdperk (ELSTER)
— 300,0	
	Gunz-Mindel complex van ijstijden en interglacialen (CROMER)
— 800,0	
	Gunz-ijstijdperk (MENAPIAAN)
— 900,0	
	WAAL (= interglaciaal)
— 1280,0	
	EBUROON (= ijstijdperk)
— 1630,0	
	TEGELEN (= interglaciaal)
— 2200,0	
	PRE-TEGELEN
— 2500,0	*****
TERTIAIR	
(BP*) = Before Present = voor het heden	

Vijftig jaar beschermingen in Vlaanderen

Anthony Demey en Edgar Goedleven

R.M.L.Z.

Op 14 december jongstleden werd door de heer Karel POMA, Gemeenschapsminister van Cultuur, de nieuwe lijst der beschermde monumenten, stads- en dorpsgezichten en gerangschikte landschappen in Vlaanderen aan de pers voorgesteld. Deze lijst werd afgesloten op 31 december 1981.

Nagenoeg een halve eeuw is de Wet op het behoud van de Monumenten en de Landschappen van toepassing geweest. Vijftig jaar, waarin het maatschappijbeeld zich grondig heeft gewijzigd. Het lijkt ons dan ook het gepaste ogenblik een beknopte evaluatie te ondernemen van deze 'vijftig jaar beschermingen in Vlaanderen'.

Heverlee, Villa 'Les Tilleuls', beschermd bij Koninklijk Besluit van 8 december 1978. (Foto R.M.L.Z.)

De zorg van de overheid voor de bescherming van ons cultuurpatrimonium is niet van recente datum. Immers, reeds op 7 januari 1835 werd een Koninklijke Commissie voor Monumenten opgericht als adviesorgaan van de Minister van Binnenlandse Zaken. Haar voornaamste opdracht werd geformuleerd als het begeleiden en adviseren van de werken aan gebouwen die waardevol waren omwille van hun ouderdom, van de historische herinneringen die zij opriepen of omwille van hun kunstwaarde. Bij het nazicht

van dossiers uit de eerste decennia van haar bestaan, valt dadelijk op dat deze commissie een uiterst gezaghebbende stem kon laten doorklinken. Over een relatief uitgebreid aantal gebouwen werden vrij strenge adviezen uitgevaardigd, die tot in de details en tot volledige voldoening van de Commissie werden nagevolgd.

In haar taak werd deze Koninklijke Commissie na 25 jaar bijgestaan door briefwisselende leden in de provincies, die onder meer lijsten samenstelden van gebouwen en kunst-

voorwerpen waarvan het behoud moest worden verzekerd. Naargelang hun waarde, werden deze in drie categorieën ingedeeld. Deze lijsten bleken een nuttig werkinstrument te zijn voor intern gebruik door de commissieleden zelf, maar zij vormden geen wettelijk verplichtende basis voor de instandhouding van dit patrimonium.

Pas met de wet van **7 augustus 1931** op het behoud van monumenten en landschappen werd deze leemte opgevuld. Het werd aldus mogelijk om monumenten en landschappen waarvan het behoud in historisch, artistiek of wetenschappelijk opzicht van nationaal belang was, bij Koninklijk Besluit te rangschikken en ze zo 'onder bescherming van de Staat' te plaatsen. De ruime adviserende bevoegdheid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen inzake werken van onderhoud, versteviging of herstel, verkreeg aldus meer impact en draagkracht.

De effectieve zorg voor de monumenten en landschappen bleef echter berusten op de vrijwillige medewerking van de commissieleden. Zij moesten immers zelf het hele land afreizen om informatie te verzamelen, voorstellen op te maken en restauraties te adviseren. Hun voorstellen waren in de meeste gevallen gestoffeerd met een uitgebreid historisch en archivaal onderzoek, wat belangrijke elementen

aanbracht voor de verantwoording van de rangschikking. Een dergelijk onderzoek kon men zich veroorloven wanneer jaarlijks slechts 5 à 6 monumenten voor rangschikking werden voorgedragen.

Aan deze situatie, die duidelijk niet meer was afgestemd op de stroomversnelling waarin de monumenten- en de landschapszorg op het einde van de jaren zestig was terechtgekomen, werd op **1 juni 1972** grotendeels verholpen. Toen werd de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg opgericht om medewerking te verlenen aan de Koninklijke Commissie bij de uitvoering van haar taak. In de praktijk kwam het hierop neer, dat het zeer tijdrovende en steeds aangroeiende voorbereidend werk door de Rijksdienst werd overgenomen.

Het bewustwordingsproces inzake de bescherming van ons cultureel patrimonium, meer bepaald met betrekking tot de idee dat een monument niet alleen staat, maar zeer sterk aan betekenis wint (of inboet) door de omgevende bestanddelen, resulteerde in het decreet van **3 maart 1976** tot bescherming van monumenten, stads- en dorpsgezichten. Door dit decreet werden vooreerst de beschermingsmotieven drastisch uitgebreid, in die zin dat het algemeen belang van een te beschermen goed thans kan worden bepaald

Sint-Truiden (Duras), Kasteel van Duras, beschermd bij Koninklijk Besluit van 9 oktober 1948.

door een netwerk van artistieke, wetenschappelijke, historische, volkskundige, industrieel-archeologische of andere sociaal-culturele waarden. Ook werd het met dit decreet nu mogelijk om stads- en dorpsgezichten in hun geheel te beschermen, uitgaande van hun typische sociaal-ruimtelijke samenhang en hun visuele herkenbaarheid, wat duidelijk meer mogelijkheden biedt om aan geïntegreerde monumentenzorg te doen.

Dit decreet is echter niet van toepassing op een belangrijk facet van ons cultuurpatrimonium, met name op de landschappen. Ook voor het roerend patrimonium stelde zich tot voor kort een probleem. Het kon enkel via een omweg worden beschermd als monument. Artikel 2 van het decreet van 3 maart 1976 stipuleert namelijk, dat een monument een onroerend goed is, *inbegrepen de zich erin bevindende roerende zaken, onroerend door bestemming*. Op die wijze konden van 1979 tot 1981, 188 orgels wettelijk worden beschermd en in 1980 bijvoorbeeld ook het retabel van Sint-Job in de Sint-Jobskerk te Retie.

Dit probleem zal echter zeer binnenkort uit de weg geruimd zijn, van zodra het op 17 november jongstleden in de Vlaamse Raad gestemde decreet tot bescherming van het roerend cultureel patrimonium in voege kan treden.

Voor de bescherming van de landschappen zal eerlang een voorstel tot decreet ter stemming worden voorgelegd. Eens dit achter de rug, zal de wet van 7 augustus 1931 volledig zijn aangepast aan de huidige noden van de monumenten- en de landschapszorg.

1931-1939

Zoals reeds gezegd, verkreeg de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen met de wet van 1931 een wettelijk instrument om tot beschermingen over te gaan. Deze vooroorlogse periode wordt dan ook gekenmerkt door het beschermen van een groot aantal gebouwen, die reeds voorkwamen op de in 3 categorieën ingedeelde inventarislijsten. Het betrof hier bijna uitsluitend grote monumenten, waarvan het behoud door iedereen als vanzelfsprekend werd aangezien, zoals kerken, kathedralen, stadhuizen, kloosters, begijnhoven, belangrijke woonhuizen en dergelijke meer. Bijkomende criteria bij uitstek om tot rangschikking over te gaan, waren de

Gent, voormalig Sint-Elisabethbegijnhof, beschermd als landschap bij Koninklijk Besluit van 28 maart 1956.

ouderdom van het gebouw en de stilistische homogeniteit. Over romaans en gotiek werd niet geredetwist, dat was ipso facto belangrijk. Renaissance en barok konden naargelang het monument en na enige aarzeling ook nog van een bescherming genieten. Overtalrijk zijn dan ook de Koninklijke Besluiten waarin

enkel de 'toren en het koor' van een kerk werden gerangschikt als daterend uit de oprichtingsperiode van het gebouw (1). Het classicistische, laat staan het 19de-eeuwse schip, dat er evenwel onlosmakelijk mee verbonden was, bleef van alle wettelijke bescherming (en dus ook van elke financiële overheidssubsidie) verstoken.

Tienen, Kerk van O.-L.-Vrouw-Ten-Poel, beschermd bij Koninklijk Besluit van 25 maart 1938. (Foto C.G.T.-Esterhazy)

Zonhoven, Kapel van O.-L.-Vrouw-van-Ten-Eikenen, beschermd bij Koninklijk Besluit van 8 september 1971.

1940-1945

De vooroorlogse periode waarin men duidelijk uitsluitend individuele gebouwen beschermde, verspreid over het hele land, kreeg tijdens de oorlog een andere wending. Er groeide een interesse om grotere gehelen wettelijk te beschermen. Het Koninklijk Besluit van 11.8.1943 waarbij in Diest niet minder dan 19 monumenten tegelijkertijd werden gerangschikt, is in dit verband wel zeer illustratief. De toevallige woonplaats van één van de leden van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, met name de Diestse conservator Gilbert Van der Linden, speelde hierin een belangrijke rol.

De aandacht verschoof ook van de grote steden, die reeds relatief goed bedeed waren met beschermingen, naar kleinere dorpen, die nog niet aan bod waren gekomen.

In het oog springend daarbij is het feit dat tijdens de oorlog zomaar eventjes 95 houten en stenen windmolens werden gerangschikt, tegenover één enkel exemplaar vóór de oorlog. Het in de schoot van de Koninklijke Commis-

sie voor Monumenten en Landschappen opgerichte 'subcomité voor het behoud van de molens' lag uiteraard aan de basis van dit fenomeen.

De naoorlogse periode tot 1972

Het einde van de vijandelijkheden betekende ook het stilvallen van de stroom van wettelijke beschermingen.

De tijd van het likken van de wonden en van de daarmee gepaard gaande bezinning, was aangebroken. In het overgrote deel van de kleinere gemeenten werd niets meer gerangschikt. In de grotere steden (Antwerpen, Brugge, Gent, Leuven, Mechelen) is het aantal Koninklijke Besluiten teruggevallen op 1 à 2 per jaar, zelfs met hiaten van verscheidene jaren.

Nog steeds werd echter bij de barok halt gehouden. Slechts sporadisch werd over de latere stijlen gesproken. Het zal nog tot bij het begin van de jaren vijftig duren vooraleer het classicisme uit het einde van de 18de eeuw als een waardevolle stijlrichting wordt aangezien. Pas in de jaren zeventig krijgt men ook interesse voor de 19de eeuw met

haar talrijke neo- en eclectische stijlen en voor de Art Nouveau, Art Deco en Nieuwe Zakelijkheid uit het begin van onze eeuw.

Stilaan evolueerde de opvatting over de term 'monument'. Er groeide meer en meer belangstelling voor het kleinere 'monument', het gewone woonhuis, dat gemeengoed is van onze woonomgeving maar waarvan bepaalde types door de economische bloei van de jaren zestig verloren dreigden te gaan.

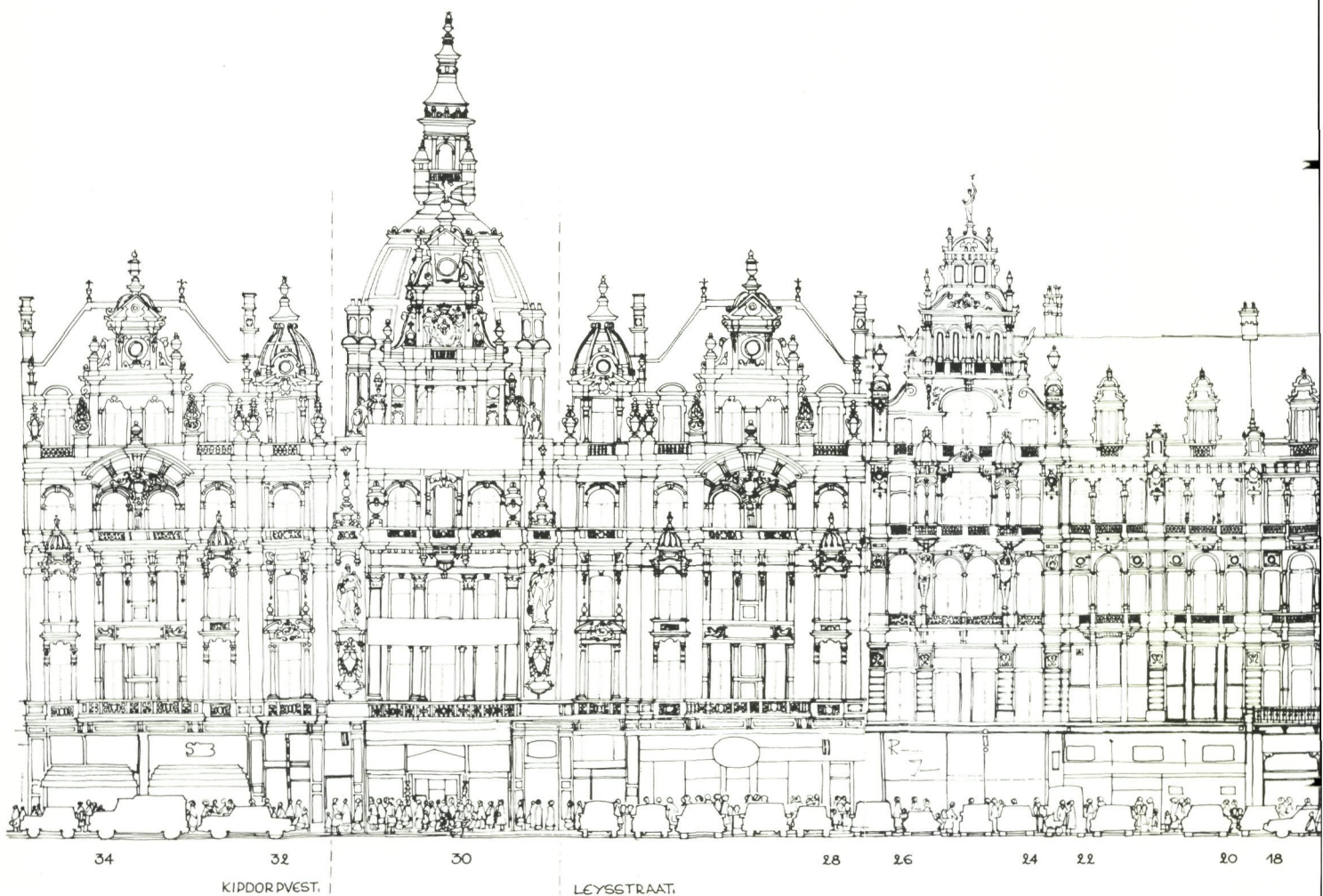
1972-1976

De oprichting van de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg zou verandering brengen in het beschermingsbeleid in Vlaanderen. Deze dienst nam van de Koninklijke Commissie de opdracht van de inventarisatie over, wat zijn weerslag vond in de publikatie van de inventarisreeks 'Bouwen door de eeuwen heen.' Een eerste taak van de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg was het opvoeren van het aantal beschermingen. Dit is aanvankelijk wel gebeurd, maar nog niet op spectaculaire wijze. Vooreerst was dit te wijten aan de onvoldoende uit-

bouw van de pas opgerichte dienst en zeer zeker ook aan de zware procedure die in de wet van 7.8.1931 was ingebouwd. Bovendien berustte het beschermingsbeleid in deze beginperiode nog op veel improvisatie wegens het ontbreken van een inventaris. Pas na 1975 — het Europees monumentenjaar — zal hierin wijziging komen. In dat jaar werd een afzonderlijk inventaristeam opgericht, dat systematisch de inventaris opmaakt van het bouwkundig erfgoed in zijn meest ruime betekenis. Uit deze inventarissen is een nieuw beschermingsbeleid gegroeid dat steunt op vergelijking en voorafgaandelijk onderzoek van grotere gebieden.

Het decreet van 3 maart 1976

Het wettelijk instrument om dit beleid mogelijk te maken, werd geboden door het decreet tot bescherming van monumenten en stads- en dorpsgezichten van 3 maart 1976. De beschermingsprocedure werd hierdoor grondig gewijzigd en versoepeld. Belangrijke vernieuwingen zijn het inlassen van een openbaar onderzoek aan het begin van de procedure en het verschuiven van het advies van de Koninklijke

Commissie voor Monumenten en Landschappen naar het einde van de procedure. De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen oefent op deze wijze een controlerende taak uit: ze ziet erop toe dat de kwaliteit van hetgeen voor bescherming wordt voorgedragen, overal gelijk is. Tegelijk let ze eveneens scherp op de juiste verantwoording van het voorstel.

Dank zij dit decreet en het doorgedreven opzoekingswerk onder meer van het inventaristeam, is het voortaan mogelijk systematisch per gemeente te werken. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen de monumenten en de beeldbepalende en/of begeleidend elementen. Dit geeft aanleiding tot afbakeningen van stads- en dorpsgezichten, wat met de wet van 7.8.1931 niet mogelijk was. In dit verband is het nuttig erop te wijzen, dat bij het afbakenen van een stads- of dorpsgezicht twee hoofdmotieven een rol kunnen spelen.

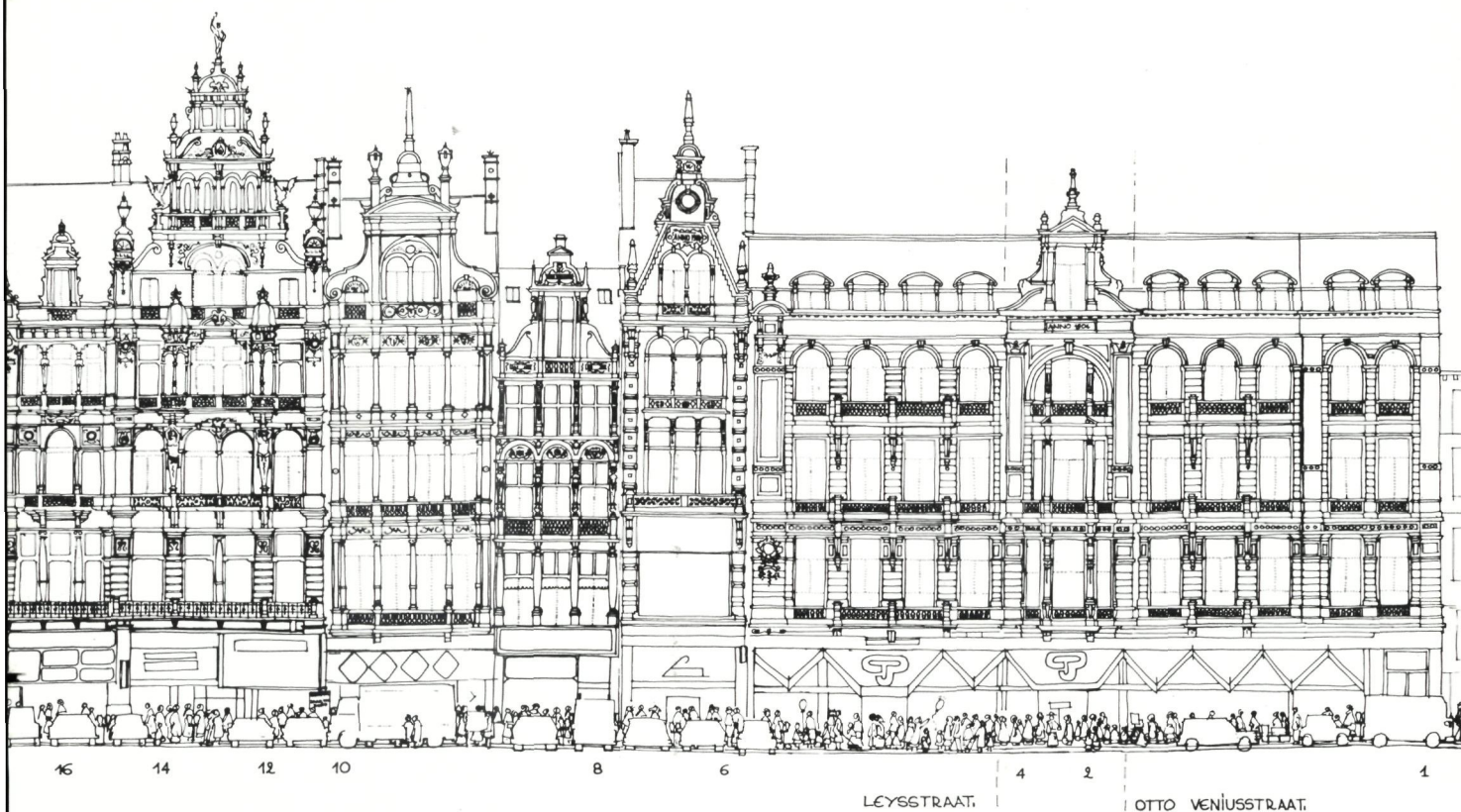
Eenzijds zijn er de historische sites die door hun totaal-karakter een intrinsieke waarde hebben. Anderzijds zijn er de zones die hun waarde slechts ontleen aan het monument waarrond zij als een soort buffer fungeren. In laatstgenoemde zones komen dan ook soms — wat door velen niet altijd begrepen wordt — storende elementen voor.

Laat men deze echter buiten het rangschikkingsbesluit, dan is de vrees niet ongegrond dat zij zich in de toekomst nog zouden uitbreiden en het monument op die manier visueel zouden isoleren van zijn omgeving. Wanneer deze storende elementen daarentegen wel worden gevat in de afbakening van het stads- of dorpsgezicht, dan moet elke wijziging van het uitzicht worden voorgelegd aan het bindend advies van de Minister of zijn gemachtigde, zodat het zonder meer mogelijk wordt een verbouwing in positieve zin te bekomen.

Bij het opmaken van de voorstellen werd de laatste jaren tevens afgestapt van de vroegere beperking tot 'gevel(s) en bedakingen'. In sommige gevallen kwamen zelfs beschermingen van gevels alleen voor, wat onoverkomelijke moeilijkheden stelt wanneer restauratiewerken aan het eveneens waardevolle — maar niet noodzakelijk opgemerkte — dak noodzakelijk worden.

Een schoolvoorbeeld van hoe het niet moet, is in dit opzicht het Koninklijk Besluit van 2.9.1976 waarbij te Antwerpen 162 voorgevels (in 85 gevallen zelfs voorgevelbovengevel, dit wil zeggen met uitsluiting van de verbouwde pui) en bedaking werden beschermd. Wat te doen bij restauratieprojecten wanneer het dak moet worden

Antwerpen, beschermde monumenten (gevels en bedaking) in Kipdorpvest, Leysstraat en Otto Veniusstraat. Koninklijk Besluit van 26 november 1973. (Tekening L. De Leye)

Zottegem (Velzeke-Ruddershove), 'Munkboshoeve', beschermd bij Koninklijk Besluit van 19 augustus 1980.

hersteld? Waar begint de voorgevel-bovengevel? Wat indien bij ontmanteling van de niet beschermde winkelpui alle elementen voor een verantwoorde constructie van de benedenpui aanwezig blijken te zijn?

Wij spreken dan nog niet over het voorkomen van belangrijke muur- of plafondschilderingen in het niet beschermde interieur van deze woningen. In het ideale geval zou inderdaad eveneens een *onderzoek van het inwendige* moeten gebeuren om de waardevolle elementen bij het voorstel te kunnen opsommen. In de praktijk stuit dit echter op nogal wat moeilijkheden. Enerzijds zijn privé-woningen dikwijls moeilijk toegankelijk, anderzijds zijn een groot aantal interieurs — vooral van oudere 16de-, 17de- en 18de-eeuwse woningen — verborgen door valse zolderingen, muren en dergelijke meer. In de meeste gevallen dient men zich dan ook tevreden te stellen met een beoordeling van het uitwendige en kan men enkel naar aanleiding van een toevallige vraag tot restauratie overgaan tot een onderzoek en beoordeling van het inwendige.

Opmerkelijk in de voorstellen die voortvloeien uit de systematische inventarisatie van ons bouwkundig erfgoed, is een duidelijke verschuiving van de belangstelling en een uitbreiding van het begrip monument. Tot 1972 waren er in Vlaanderen nog geen twintig **hoeven** gerangschikt. In de periode tussen 1972 en 1976 werd dit getal wel enigszins opgedreven (tot 28), maar het is pas door het inventaris-

werk dat talrijke oude hoeven officieel werden ontdekt en beschermd (2).

Tevens werd de *chronologische grens* van het jaar 1800 *doorbroken*. De zo gesmade 19de- en 20ste-eeuwse architectuur komt thans ruimschoots aan bod. Zo werd onder meer de bescherming van het Kasteel Isque te Overijse (K.B. 23.6.1947) uitgebreid tot de delen in classicistische stijl (K.B. 16.10.1980). Verschillende neoromaanse en neogotische gebouwen kwamen eveneens voor bescherming in aanmerking. Wij denken hier enkel aan de Sint-Mauruskerk te Holsbeek (K.B. 13.9.1976), de Sint-Joris-kerk (K.B. 31.3.1976) en de Sint-Jozefskerk te Antwerpen (K.B. 18.12.1979), alsook aan de Joodse synagoge in de Bouwmeestersstraat te Antwerpen (K.B. 17.9.1976). Het eclecticisme wordt onder meer vertegenwoordigd door de Leysstraat te Antwerpen (K.B. 26.11.1973) en de Villa Cogels (K.B. 21.2.1978) en Doris (K.B. 6.10.1980), beide op de Zeedijk te Middelkerke. Van de Art Nouveau zijn het voormalig volkshuis 'Help U Zelve' in de Volkstraat te Antwerpen (K.B. 23.4.1974), het centraal station, eveneens te Antwerpen (K.B. 12.3.1975 en 14.10.1976), alsook de Villa 'Les Tilleuls' te Leuven-Heverlee (K.B. 8.12.1978) enkele exponenten. De White Residence te Nieuwpoort (K.B. 26.11.1981) vertegenwoordigt de Art Deco, terwijl het Huis Guiette, gebouwd door Le Corbusier aan de Populierenlaan te Antwerpen (K.B. 24.4.1978) en het

Sint-Gillis-Waas (Sint-Pauwels), Roomanmolen, beschermd bij Koninklijk Besluit van 28 maart 1956.

postgebouw te Oostende (K.B. 22.9.1981) de Nieuwe Zakelijkheid en de naoorlogse architectuur illustreren.

Nieuw is ook de belangstelling voor **industriële monumenten**. Daar waar vroeger bijna uitsluitend werd gekeken naar wind- en watermolens en eens uitzonderlijk naar een sashuis (Willebroek, K.B. 28.9.1945), of een overdekte markthal (Vilvoorde, K.B. 15.10.1974), worden er sinds het decreet van 3.3.1976 heel wat meer industrieel-archeologische relictten beschermd. Wij denken hier specifiek aan merkwaardige bedrijven met hun gebouwen en zeker niet te vergeten, hun machines, aan voorbeelden van arbeidershuisvesting, zoals onder meer beluiken, aan exponenten van infrastructurele aard zoals stations, watertorens, pompen, bruggen en dergelijke meer. Er dient echter op gewezen, dat het vooralsnog ontbreken van een systematische inventaris van dit domein, de evaluatie van voor bescherming vatbare industrieel-archeologische relictten sterk bemoeilijkt. In deze toestand is echter stilaan een positieve kentering waar te nemen. Voor wat het molenpatrimonium betreft, is het provinciebestuur van Oost-Vlaanderen de koploper met zijn volledige inventarissen van zowel de water- als de windmolens.

In verband met de bescherming van laatstgenoemde dient opgemerkt dat de huidige voorstellen niet meer uitsluitend betrekking hebben op de molen als dusdanig. Ook de molinologische biotoop wordt in aanmerking genomen, opgesplitst in een onmiddellijke omgeving, een wijdere

omgeving en een wijde omgeving, gericht op de windvang en dus noodzakelijk voor het goed functioneren en het behoud van de molen. Volgens de wet van 1931 was het uitsluitend mogelijk dit als landschap te beschermen; met het decreet van 1976 is het in principe mogelijk er een dorpsgezicht van te maken. Factoren van uiteenlopende aard hebben tot op heden belet dat dergelijke molinologische biotopen inderdaad in groten getale en volgens de inhoudelijke criteria een wettelijke bescherming verkregen.

De *samenstelling der beschermingsdossiers* heeft sedert de oprichting van de Rijksdienst eveneens een hele evolutie doorlopen. Zoals reeds werd gezegd, werden vóór de oprichting van de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg de voorstellen voorbereid, hetzij door de briefwisselende leden hetzij door de leden van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen. Door echter het tempo op te drijven tot zowat 100 monumenten per jaar, wat na de oprichting van de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg in 1972 het geval was, moest het uitgebreid historisch onderzoek wegvallen en bleven de verantwoordingen beperkt tot een summiere beschrijving en een chronologische situering. Het werk van het inventaristeam en de stimulans van verschillende verbrekingen door de Raad van State wegens gebrekkige verantwoordingen, hebben hierin een grondige wijziging gebracht. Thans gaat elk beschermingsvoorstel vergezeld

Sint-Niklaas, de 'witte' molen, beschermd bij Koninklijk Besluit van 27 september 1943. (Foto R.M.L.Z.)

Evergem (Ertvelde), molen beschermd bij Koninklijk Besluit van 8 juli 1970. (Foto R.M.L.Z.)

van een uitgebreide kunsthistorische en soms ook bouw-fysische *beschrijving* (voor het industrieel erfgoed zelfs zeer gedetailleerde beschrijving), een *chronologische aanduiding*, een aanduiding van de bestemming of mogelijke bestemmingen van het te beschermen gebouw, een *situering op kadasterplan*, *foto's* en een *afzonderlijk geformuleerde motivering*, die zich beweegt binnen de termen die daarvoor in het decreet van 3.3.1976 zijn opgenomen. Een dergelijk dossier vormt dan ook een reëel werkdocument bij latere inspectiebezoeken en eventuele betwistingen.

Thans rest ons nog het hoofdstuk **landschapszorg** aan te snijden. De rangschikking van de landschappen 'waarvan het behoud in historisch, esthetisch of wetenschappelijk opzicht van nationaal belang is', wordt nog steeds geregeld door de wet van 7 augustus 1931.

In de eerste plaats beoogde men met deze wet de grote, algemeen erkende natuurgebieden te beschermen. Wij zien dan ook in de beginperiode als rangschikkingen de Westhoek te De Panne (1935), het Peerdsbos te Brasschaat (1936), het Zwin te Knokke (1939), de Liereman te Oud-Turnhout (1940), de Bolderberg te Zolder (1940) en de Kalmthoutse Heide te Kalmthout (1941).

Na de tweede wereldoorlog, en vooral vanaf de jaren vijf-

tig, gaat men het doorgaans kleiner zien. De tijd van de veldkapelletjes met omringende linden breekt aan, terwijl ook talrijke alleenstaande merkwaardige bomen (veelal beuken) werden beschermd (hiermee was men evenwel reeds vóór de oorlog begonnen).

Sinds de oprichting van de Rijksdienst is de aandacht stilaan opnieuw toegespitst op grotere landschappen. Aanvankelijk gebeurde dit bijna steeds als 'onmiddellijke omgeving van...' (een hoeve, kerk, pastorie, kasteel,...). Op die wijze werden ook alle historische parken en tuinen behandeld.

Het is pas in de laatste jaren, en hiermee bedoelen wij sinds 1979 (met enkele uitzonderingen in 1978) dat grotere natuurgebieden omwille van hun intrinsieke natuurwetenschappelijke waarde worden beschermd, wat opnieuw aansluit bij de oorspronkelijke bedoeling van de wet van 1931. Ook groeit de interesse voor de historische parken en tuinen, waarvan reeds heel wat voorbeelden ten gevolge van een gebrekkige kennis en een ontoereikend beheer zijn teloorgegaan. Het overgrote gedeelte van onze parken werd namelijk ondergewaardeerd doordat — in wezen irrelevante — criteria als 'zuivere stijlkenmerken' (bij voorbeeld de zogenaamde Le Nôtre-stijl) werden gehan-

teerd om het historisch belang ervan te erkennen.

Dat het in voege treden van het decreet van 1976 op de monumenten en stads- en dorpsgezichten in deze evolutie een rol heeft gespeeld, is wel duidelijk. Immers, pas vanaf dat ogenblik is men niet meer verplicht de talrijke stads-landschappen zoals straten, pleinen en begijnhoven als landschap te rangschikken. Zij kunnen thans veel beter en ook veel sneller als stads- of dorpsgezicht worden benaderd. In hoofdzaak zullen namelijk twee criteria worden gehanteerd voor het maken van het onderscheid tussen een stads- of dorpsgezicht en een landschap: in een landschap wordt in principe niet gebouwd tenzij in functie van het landschap, zoals bij voorbeeld bouwwerken ten behoeve van landbouwbedrijven, terwijl in een dorpsgezicht, met alle nodige beperkingen betreffende het onbebouwd laten van sommige percelen, de intensiteit van de bebouwing met inachtneming van strenge vereisten inzake integratie met de omgeving, wel kan worden gebouwd. In een beschermd stads- of dorpsgezicht primeert de waarde gehecht aan de monumenten of de stedenbouwkundige aanleg, terwijl in de landschappen de open ruimte en de flora en fauna als de belangrijke waardebepalende elementen zullen gelden.

De rangschikking zoals vastgelegd in de wet van 1931 heeft echter verschillende gebreken.

Vooreerst is er het gebrek aan de noodzakelijke follow-up. Voor de nazorg of het dagelijks beheer van de 'gerangschikte' landschappen werd geen specifieke, aangepaste instantie aangewezen of opgericht. Voor zover er van beheer sprake is, wordt dit op vrijwillige basis waargenomen door de leden van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen. De oprichting van de Rijksdienst, met gespecialiseerde ambtenaren, heeft dit probleem geenszins opgelost, gezien de onvoldoende uitrusting en bemanning van de dienst.

Een tweede gevolg van de vrij statische wet van 1931 is het feit dat er slechts verbodsbepalingen of beperkingen van het eigendomsrecht kunnen worden opgelegd. Nooit kan een eigenaar in een landschap tot bepaalde handelingen worden verplicht; er kan dus geen positief beheer worden gevoerd. In de praktijk hebben de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen en de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg getracht hieraan te verhelpen door de opgelegde erfdienstbaarheden zo concreet en gedetailleerd mogelijk te omschrijven en zeker niet in het minst door de wenselijkheid van het opmaken van

Aalter, 'Kraenepoel', beschermd bij Koninklijk Besluit van 27 mei 1957 (uitbreiding van de bescherming bij K.B. van 27 november 1978). (Foto uit „Les aspects de la végétation en Belgique”, 1905)

De Panne (Adinkerke), de Moeren, bescherming (1ste fase) bij Koninklijk Besluit van 6 oktober 1980.

een beheersplan duidelijk voorop te stellen.

Een derde groot gebrek van de wet van 1931 is de afwezigheid van elke financiële tegemoetkoming vanwege de overheid, dit in tegenstelling tot de monumenten. Het leefbaar houden van praktijken die bepaalde landschappen hebben gemaakt tot wat ze zijn, het onderhoud van parken, het beheer van reservaten, zijn activiteiten die minstens evenveel geld opslorpen als de instandhouding van het gebouwenpatrimonium.

Het ontwerp van decreet tot bescherming van landschappen tracht aan deze belangrijke gebreken van de wet van 1931 te verhelpen, zodat wij de gefundeerde hoop koesteren dat na de monumenten en stads- en dorpsgezichten en na het roerend kunstbezit, dan ook de landschappen op een positieve wijze beschermd zullen kunnen worden.

Verleenden hun medewerking bij het tot stand komen van deze bijdrage: A. Bergmans, F. Brenders, M. Celis, C. Demaegd, J. De Schepper, M. Goossens, Herman Van den Bossche, P. Van den Bremt.

Bibliografie.

Bats H., Deneef R., Van den Bossche H., Van den Bremt P., *De rangschikking van landschappen: een fossiel of een zinvol beleidsinstrument?*, in *Bouwkundig erfgoed in Vlaanderen, Berichtenblad M 75+*, december 1978, p. 31-37.
Cultuurbezit in Vlaanderen, lijst van de beschermde monumenten en landschappen op 31 december 1976, Gent, 1977.
Lijst der beschermde monumenten, stads- en dorpsgezichten en landschappen in Vlaanderen, Antwerpen 1982.
 Ostyn D., *De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, een historische schets*, in *Bouwkundig erfgoed in Vlaanderen, Berichtenblad M 75+*, oktober 1977, p. 2-15.

Voetnoten.

- (1) In de periode 1931-1939 werden, op een totaal van 443 monumenten, 163 kerken in hun geheel gerangschikt en van zomaar liefst 117 andere kerken kwamen enkel de oudste delen hiervoor in aanmerking.
- (2) In de periode 1976-1981 kregen 114 hoeven een wettelijke bescherming als monument.

De stad: mogelijkheid en noodzaak van ingrijpen. Een gesprek met Geert Bekaert, Bob Cools, Jacques Monsaert en Marcel Smets over het stedelijk beleid in Antwerpen en Gent

Marijke Hoflack en Herman Stynen

R.M.L.Z. (eindredactie)

Dat twee schepenen van de twee grootste steden in Vlaanderen gedurende respectievelijk zes en twaalf jaar actief zijn geweest op het vlak van monumentenzorg en stadsvernieuwing, zou op zichzelf reeds een goede aanleiding zijn om met beide mandatarissen een gesprek te hebben over hun beleid en hun visie. Als echter, toeval of niet, beide schepenen de burgemeesterssjerp toegewezen krijgen als gevolg van de gemeenteraadsverkiezingen van november jongstleden, is dit feit voor M & L een niet te missen kans om een gedachtenwisseling te organiseren met de betrokkenen Bob Cools (Antwerpen) en Jacques Monsaert (Gent).

De redactie heeft dan twee 'outsiders' - in de betekenis van niet betrokken in bestuurlijke of administratieve kaders - verzocht om met beide beleidsmensen de 'confrontatie' aan te gaan. Geert Bekaert, hoogleraar architectuurgeschiedenis en -theorie aan de Technische Hogeschool te Eindhoven en Marcel Smets, docent stedenbouw aan de Katholieke Universiteit te Leuven, getuigen beiden in hun activiteiten en publikaties van een betrokkenheid bij de stedelijke problematiek in de ruimste zin van het woord en waren bereid aan het gesprek deel te nemen.

Bedoeling was niet in 'keiharde' journalistieke stijl beide, toen nog aspirant-burgemeesters te onderwerpen, maar wel een gedachtenwisseling op gang te brengen waarbij de, noodgedwongen eerder pragmatische, dagelijkse beleidsrealiteit geconfronteerd zou worden met een theoretische reflectie op die realiteit. Zinvol aan de opbouw van een stedelijke cultuur werken - en dit kwam als één van de conclusies uit het gesprek naar voren - is inderdaad slechts mogelijk wanneer de soms enge kaders van de bestuurlijke opdelingen in diensten stedenbouw, monumentenzorg, huisvesting, stadsvernieuwing overstegen worden door een beleid dat steunt op inzicht vanuit een globale culturele visie.

De beste manier om het gesprek te openen leek ons de beide mandatarissen te vragen hun eigen evaluatie van het gevoerde beleid kort toe te lichten.

Twaalf jaar stedelijk beleid in Antwerpen

Cools: wij evalueren wat er in de afgelopen 12 jaar gebeurd is alles bij mekaar positief. Er zijn wel heel wat onopgeloste problemen achtergebleven maar we hebben in de eerste plaats moeten proberen het fatalisme te keren dat het stadscentrum enkel goed is om je te kunnen vermaken, te werken en te winkelen. De mensen evalueerden de stad niet meer als **woongebied**. Ik zeg niet dat vandaag iedereen al anders denkt. Het is ook evident dat niet iedereen in de stad moet wonen. Er moet wel een inspanning gedaan worden om het wonen er terug mogelijk te maken omdat we weten dat alleen werken of alleen wonen geen stad vormt. Daarvoor was het bijsturen van het weefsel noodzakelijk. In cijfers uitgedrukt is het heel eenvoudig: in onze binnenstad wonen zo een 18000 mensen en er werken er

55000... Dat is een duidelijk onevenwicht.

Als je dan de bevolkingsopbouw neemt, zie je direct dat er een kans geboden moet worden om sociale woningbouw te realiseren. We hebben onze huisvestingsmaatschappijen, die tot dusver een politiek voerden van bouwen buiten de stad, kunnen overtuigen van het wonen in de stad. Het is met hen dat we het wonen weer hebben kunnen waarmaken in de stad, als prikkel, als stimulans, in de hoop dan dat particulieren bij dit initiatief zouden aansluiten. Dat laatste is nog niet massaal gebeurd.

We hebben van de gelegenheid gebruik gemaakt om te proberen het **openbaar domein** opnieuw een beetje te veroveren op het gemotoriseerd verkeer; om dat openbaar domein een beetje te zien als een verlenging van de woonkamer. Want als je zegt 'wonen in de stad', dan moet de burger dat wonen ook kunnen 'verdragen'. Vandaar dat de tweede inspanning ging naar het openbaar domein, met veel meer succes. Succes, dat wil zeggen dat ongeveer een

12 000 m2 gerecupereerd werd op het gemotoriseerd verkeer en in grote mate geschonken kon worden aan diegenen die er wonen.

Bekaert: is het zo dat het openbaar domein in connectie staat met het vernieuwde woonbeleid?

Cools: automatisch. Al onze projecten van sociale huisvesting in de stad hebben we per definitie laten gepaard gaan met verkeersvrijmaking en voor de zones waar het mogelijk was hebben wij speelruimte gecreëerd. In de Vierde Wijk hebben we de grootste inspanningen gedaan. Nu zijn we er voor de eerste keer in 40 jaar in geslaagd het aantal inwoners daar opnieuw te laten toenemen. Ik zou zeggen, het is tranen en bloed en ook kost het ontzettend veel aan de gemeenschap. De belangrijkste hindernis die ik nog altijd ondervind is het particulier eigendomsrecht. Je kunt wel op bepaalde plaatsen proberen te prikken. Over die 12 jaar gezien betekent dat concreet, dat we een kleine 800 woningen hebben kunnen opzetten. Wanneer ik zei dat de belangrijkste inspanning erin bestond de particulieren te overtuigen van het fatalisme te keren, dan zijn we daar maar zeer onvolmaakt in geslaagd, want we zitten toch nog met 5000 leegstaande woningen.

Wat de **monumenten** betreft: het gaat niet om het monument in de Latijnse zin van het woord, maar dat is vertaald in mijn geest naar 'stadslandschapszorg'. Het is fout te denken dat monumenten tot de specialiteit behoren van een aantal kamergeleerden; de volksmens heeft wel degelijk een bepaald idee van de stad. Het beeldscheppend effect van zo'n stad kan geweldig zijn, en er zijn een aantal kentekenen die de mensen ervaren als 'dat is van ons'. In de jaren zestig heeft men die voor een stuk weggemaaid, in de volledige onachtzaamheid van de vraag 'wat is de stad'. Men heeft ze vernield, verwoest, en je voelde een spontane reactie van mensen die het stadslandschap als essentieel ervaren. Dus het derde facet in onze aanpak was een geweldige inspanning afgestemd op het behoud van wat wij belangrijk vonden als beeldscheppend effect in onze stad. Toen ik schepen werd, hadden we 46 monumenten in Antwerpen, en dat waren de kerken, het stadhuis enzo voort. We hebben er nu ongeveer een 600-tal en dat zijn voor een deel kleine bescheiden dingen.

Mijn vrees is echter dat de drie facetten die ik heb aangehaald, alle drie gaan stilvallen; zowel voor de volkshuisvesting als voor de subsidiëring van de inrichting van het openbaar domein gaat de kraan toe. Ook voor monumentenzorg is er geen geld meer. Voor het weinige wat we hebben gedaan, vrees ik dat het nu opgegeven wordt.

Zes jaar stedelijk beleid in Gent

Monsaert: de achtergronden die mijnheer Cools geschetst heeft zijn dezelfde in Gent. Hij legt zeer sterk de nadruk op de woonfunctie; ik zou dat ook willen doen, maar ik meen dat het wonen in de kern van de stad weliswaar belangrijk en essentieel is, maar geen centraal gegeven. Het is een gegeven naast andere zoals animatie en commerciële activiteit. Er moet vooral veel **variatie** zijn in de verschillende activiteiten die in het centrum van de stad hun verloop kennen. Wij zien het in Gent in het evenwicht tussen allerlei functies die een stad moet vervullen en die we willen accentueren in de kuip van de stad.

Dat is ook belangrijk voor de **monumenten**, die zich uiteraard vooral daar situeren. En het probleem van de monumenten is, naast de problemen die meneer Cools geschetst heeft, voor mij vooral het probleem van de zinvolle functie. Een voorbeeld is het hotel D'Hane-Steenhuysse: wij hebben gevochten om het te kunnen aankopen, het is een prachtig herenhuis, maar je moet er een functie aan kunnen geven. Dat geldt vooral voor die gebouwen die in particulier bezit praktisch niet meer te onderhouden zijn en bijgevolg - omdat zij ook niet mogen verdwijnen - door de overheid of door particuliere initiatieven overgenomen moeten worden. Hoe meer activiteiten er echter zijn in het centrum van de stad, hoe meer mogelijkheden er zijn om een zinvolle functie te geven.

Ik denk bijvoorbeeld aan het Toreken: doordat de hele animatie rond de Vrijdagmarkt - ondergrondse parkeergarage, verfraaien van het openbaar domein - een nieuwe allure heeft gekregen, is het succes van het Toreken nu al verzekerd als liedjescafé, als centrum waar tentoonstellingen worden gehouden, als restaurant... Het feit dat wij benadrukken dat in het centrum van de stad verschil-

lende functies optimaal moeten kunnen renderen is rechtstreeks een steun aan de monumentenzorg, om het zinvol functioneren van die gebouwen die wij in stand moeten houden, te verzekeren. Hoewel we nog niet zo lang bezig zijn als in Antwerpen, hebben we toch een grote inspanning geleverd in de laatste vijf jaar om het centrum van de stad opnieuw aan te passen, door onder meer het inrichten van winkelwandelstraten, eenrichtingsverkeer, een parkeergarage. Een totale visie op de stadsvernieuwing en dan specifiek voor wat de kuip van Gent betreft, is dus mede een steuntje voor de monumentenzorg. Je kunt het ene niet los zien van het andere.

Hoe evalueren wij dat nu? Onze bescheiden, korte ervaring is vrij positief. Door een aantal initiatieven, onder meer door het verbeteren van het **openbaar domein** in het centrum van de stad en door het feit dat de particulieren gesteund worden, krijgen zij meer zekerheid. Zij weten dat de stad achter initiatieven staat. Als zij investeren in hun eigendom, in hun winkelpand, dan weten zij dat zij daarin nog een toekomst mogen verwachten. Wij stellen ook vast dat er inderdaad in het centrum van Gent, spijs de recessie, een aantal nieuwe zaken ontstaan, vooral horeca en speciaalzaken en dat de particulieren initiatieven nemen om hun woning te verbeteren. Dit kunnen wij meten aan de stijging van de prijzen van het vaste goed in het centrum van de stad. Het feit dat er een parkeergarage op de Vrijdagmarkt is gekomen, brengt mee dat de huurprijzen rond de Vrijdagmarkt gestegen zijn. In de voorbije 4-5 jaar zijn de prijzen van het vaste goed in de stad naar omhoog gegaan.

Wij evalueren wat wij hebben gedaan positief. Wij zijn ervan overtuigd dat het de goede weg was. Natuurlijk blijft het nog een aanloop. En ik geloof dat wij ons ernstig zullen moeten bezinnen over de manier van aanpakken. Persoonlijk heb ik altijd gemeend dat wij een betere opsplitsing zouden moeten maken tussen de nationale, de provinciale en de gemeentelijke overheid, voor wat betreft de rol die zij te spelen hebben met betrekking tot de monumenten. Gent draagt een grote last - zij het dan dat het een partiële last is - in de monumenten die een Europese envergre hebben. Ik denk aan het stadhuis, de Sint-Michielskerk, de Sint-Baafskathedraal enz. Ik meen dat in

de toekomst deze belangrijke monumenten uitsluitend ten laste mogen vallen van de nationale overheid en dat de 'kleinere' monumenten door de gemeentelijke overheid ten laste genomen zouden worden. Dit zou als voordeel hebben dat wij een planning kunnen maken. Voor het ogenblik weet je nooit waar je uitkomt: wij plannen een restauratie van een gebouw dat door de nationale overheid gesubsidieerd wordt. Maar als de nationale overheid geen middelen heeft, krijgen wij onze dossiers niet goedgekeurd.

Of die fondsen er zullen zijn is inderdaad een vraagteken. Bob Cools is beter geplaatst als nationaal politiek verantwoordelijke omdat te weten. Als de middelen er niet zijn, dan zullen wij moeten vaststellen dat die monumenten verder zullen aftakelen wat misschien ook een vorm van monumentenzorg is.

De drijfveren van de stadsvernieuwing

Bekaert: uit het algemeen overzicht van de twee gevallen zijn er een paar fundamentele tegenstellingen naar voren gekomen. In Gent wordt de rol van het particuliere initiatief beklemtoond, terwijl in Antwerpen de particulieren niet zo direct bij die inspanning van het gemeentebestuur blijken aan te sluiten. Ik heb echter toch wel de behoefte om even terug te gaan en te vragen: welke visie heeft het politieke beleid achter dat begrip stadsvernieuwing staan. Wat zijn de echte drijfveren van de stadsvernieuwing?

Monsaert: ik denk dat er wel de vaststelling is geweest dat het zo niet verder kon, dat de binnenstad aftakelt, dat de mensen de stad verlaten, dat zijn feitelijke gegevens.

Bekaert: dat blijkt nog altijd zo te zijn. De fatalistische gegevens zijn wellicht voor een deel weggevallen maar de feiten van de stadsvlucht zijn er nog altijd.

Monsaert: natuurlijk, dat is waar. Stadsvernieuwing is echter ook een kwestie van economische noodzaak. Als men vaststelt dat hele delen van de binnenstad verkrotten en vervallen, dan kan men natuurlijk dit fenomeen zich verder laten afspeelen en zeggen: goed, dat is een onomkeerbaar

Gent, de 'trossen' monumenten in de Gentse 'Kuip'. (Foto C.G.T.-Dédé)

gegeven, uiteindelijk zullen we wel ergens uitkomen. Dat brengt volgens mij echter mee dat een aantal dingen prijsgegeven worden die ook economisch - zonder nog te spreken van andere aspecten - enorme verliezen uitmaken.

Je mag niet vergeten dat een stad beschikt over een infrastructuur, over waterleiding, gasleidingen, enzovoort. Als dat alles geen functie meer heeft omdat er geen mensen meer wonen, dan kan men natuurlijk na verloop van jaren zeggen: goed we maken er een bos van, een stadsbos. Naar mijn gevoel was het nodig hier iets tegen in te brengen en de situatie te trachten te keren. Ik geloof dat de politiek van de stadsvernieuwing gewoon ingegeven is geweest door het besef dat de steden doodbloeden. De beleidsmensen vanuit de steden hebben gemeend dat aan dat doodgaan van de stad nog iets gedaan kon worden, liever dan de zaak zo zonder meer te laten verloren gaan.

Cools: ik wil wat zeggen over de filosofie die achter het optreden zit. Ten eerste: stadsvernieuwing is een mode-

woord. Wat wij proberen is gewoon de stad leefbaar houden. Sommigen zeggen dan nog 'stadskern' en dat is nog erger, want dan zou de vernieuwing alleen slaan op het centrum. Ik heb me altijd verzet in de titulatuur van schepen de term stadsvernieuwing op te nemen en heb gezegd: dat zit in de ruimtelijke ordening en in de stedenbouw. Dat zijn de traditionele dingen; daar moet je de stad leefbaar mee houden. We moeten opletten dat stadsvernieuwing geen nieuwe religie wordt met haar hogepriesters, rituelen. Collega Monsaert benadrukt het economische aspect. Maar ik wil ook het culturele aspect naar voren halen. Als je nu eenvoudig een stukje geschiedenis overloopt, dan kom je altijd tot de vaststelling dat cultuur in zijn breedste opvatting tot stand komt, kwam, en zal komen in stedelijk verband: cultuur is stad, stad is cultuur. En je kunt zeggen: waar kom je nu mee af? Wel het is belangrijk omdat stedelijke cultuur toch nog altijd een stukje draagveld van onze beschaving is. Ik denk dat wij vooral in deze tijd de jonge mensen nog moeten zeggen wie we zijn en wat wij

voorstaan.

Als je nu gewoon de stad laat leegbloeden, zoals collega Monsaert zegt, dan kom je inderdaad tot dingen zoals ik ze in New York heb gezien waar men met afsluitingen zegt: deze delen hebben we opgegeven. Kun je je dat nu voorstellen dat we daar ook zouden toe komen in Gent, in Antwerpen. Zulke beelden kunnen natuurlijk geen cultuur oproepen.

Ook om sociale redenen is het belangrijk - om niet te zeggen essentieel - dat je probeert je stad leefbaar te houden, om daarvoor niet altijd aan stadsvernieuwing te moeten doen. Het zijn precies de minst kapitaalkrachtige mensen die achtergebleven zijn in de stad. Nu is het, denk ik, een sociale opdracht van het stadsbestuur om voor diegenen die trouw gebleven zijn, te proberen die omgeving een beetje te verbeteren. Die sociale reden is voor mij dus niet die ingewikkelde die uit de stadsvernieuwingscampagne is gekomen van 'wat is sociale stadsvernieuwing', maar in de eenvoudigste betekenis van het woord: een stukje sociale politiek voor de burgers die daar gebleven zijn. We moeten wel goed weten dat als de krotten afgebroken worden, die bewoners dan hogere huren moeten gaan betalen, maar dat is op te vangen door een ander facet van de sociale politiek. Wij mogen toch niet vergeten dat die krotten soms verschrikkelijke dingen zijn. Ik heb het dan niet meer over monumenten maar over 19de-eeuwse bouwsels. Het zou totaal fout zijn om het decreet van de monumentenzorg te gaan gebruiken, ik zou zeggen misbruiken om die bouwsels stuk voor stuk monument te gaan noemen. En daar zijn ze toch ook in bepaalde kringen mee bezig.

Monsaert: ik denk dat je altijd krotten zult hebben in de stad en dat het tot het wezen van de stad in beweging hoort dat er krotten zijn. Er komen nieuwe bij, er zijn er die verdwijnen.

Bekaert: waar ik het over heb is dat men op een bepaald moment aan nieuwbouw doet, sociale huisvesting pleegt, vernieuwt, maar daardoor die sociale huisvestingsproblematiek gewoon verlegt, dat de oplossing van de 'sociale stadsvernieuwing' eigenlijk omgekeerd werkt. Misschien werkt ze economisch juist, zodanig dat er weer een beter draagvlak ontstaat in het centrum van de stad, maar diegenen die dat centrum nu bewonen gaan weer naar de randen verdwijnen.

Monsaert: tenzij de overheid sociaal tussenkomt.

Bekaert: ja, maar de vraag is: welke middelen heeft de overheid, en in het bijzonder de gemeentelijke overheid, om daar reëel op in te spelen. Mijnheer Cools heeft gezegd: wij hebben de huisvestingsmaatschappijen. Hoe komt het dat die huisvestingsmaatschappijen in Antwerpen maniabel zijn om niet te zeggen manipuleerbaar, terwijl dat in Gent dus niet het geval is. Is dat een kwestie van beleid dat al sinds lang gevoerd werd.

Cools: aanvankelijk dacht ik dat het overal zo werkte als in Antwerpen. Het is een historisch toeval geweest dat de stad en de toenmalige Commissie voor Openbare Onderstand die maatschappijen gecreëerd hebben na de eerste wereldoorlog.

Bekaert: een concrete vraag: is dat dank zij een partij of is dat dank zij de gemeentepolitiek.

Cools: dat is dank zij mensen die direct na de eerste wereldoorlog een nieuw beleid zijn gaan voeren, en dat waren bij ons Huysmans en Van Cauwelaert.

Bekaert: dat is dus niet gebonden aan de politiek van de partij.

Cools: nee. Van Cauwelaert was wat je op dat moment een christen-democraat noemde. Hij is vertrokken van wat je een sociale politiek zou kunnen noemen. Het is wel degelijk een bewust beleid geweest, om die maatschappijen zo nauw mogelijk te laten aansluiten bij het stadsbestuur. Dat is helaas niet overal gebeurd en ik hoop dat onze gemeenten, brutaal uitgedrukt, meer en meer de hand zullen leggen op die plaatselijke maatschappijen, want anders zullen ze die niet kunnen inzetten. Wij gaan naar de beheerraad en wij zeggen: wij zijn hier 99% de stad en zo zien wij het beleid. Als je dat niet kunt, kun je daar hoogstens een vrome wens uiten.

De elitarisering van de 'vernieuwde' stad

Smets: ik vraag mij af of men wel op een juiste manier een aantal effecten die samengaan afweegt. Mijnheer Monsaert beklemtoont het: enerzijds heb je de animatie, de activering en anderzijds het wonen. Er worden allerlei goedbedoelde kreten over uitgesproken, maar het effect is toch wel dat een vorm van verdringing optreedt door onder meer de waardevermeerdering van de sector van het vaste goed. Daartegenover staat een potentiaal aan middelen, dat in Antwerpen beter schijnt te liggen dan in Gent, maar dat in zijn geheel toch niet volstaat.

Mijn vraag is dan: hebt u beiden het gevoel dat u dit soort proces in handen hebt. Door de inbreng van geld van de stad, bijvoorbeeld door premies die u in het kader van de Monumentenzorg uitreikt aan merkwaardige gebouwen, ook door eventuele acties zoals de aankoop-aanschrijf-actie in het Patershol.

In de uiteenzetting die u geeft is het immers duidelijk dat het sociale altijd op de voorgrond komt. In hoeverre blijft dat inderdaad niet noodgedwongen bij een aantal vrome wensen. In Antwerpen is de geschiedenis langer dan in Gent maar als je concreet bekijkt wat er in Gent in het beluikenplan gerealiseerd werd dan is dat, misschien omwille van de tijd, toch relatief weinig. Goedkope huren worden daar wel bereikt, maar die twee tendensen, monumentenzorg en stadsvernieuwing, staan een beetje tegenover mekaar.

In hoeverre kan men dit tegengaan, in hoeverre heeft u het gevoel dat het modewoord en de tijdsgeest die dat nu eenmaal vergt, niet een proces op gang brengen dat uiteindelijk - misschien onbewust - leidt tot een soort elitariseren van de stad zoals we dat in andere periodes van de geschiedenis ook hebben gekend.

Cools: ik ben bijna geneigd om te zeggen: helaas, en gelukkig niet. Dat elitaire, daar moeten we mee opletten. Dat verschijnsel heeft zich eventjes voorgedaan in Brugge.

Gent, beluikenrenovatie in de Rodelijvekensstraat. Het metselwerk wordt uitgevoerd door stadspersoneel. De afwerking gaat in aanbesteding.
(Foto D.M.S.A., Gent)

Helaas zou zijn dat je nieuwe wijken zou creëren waar alleen een elite zou wonen. Ik denk niet dat dat zich in Antwerpen zo heeft doorgezet. Dat elitaire heeft het niet gedaan. Een aantal mensen hebben dat willen proberen en die hebben er ook flink hun broek aan gescheurd. Enkele

groepen hebben grote patriciërswohnungen gekocht en daarachter gingen ze allerlei appartementjes bouwen die dan miljoenen kosten. Maar dat heeft geen succes gekend. Wat er wel gebeurd is, en dat vind ik wel gelukkig, is dat er een tussenmaat van mensen plotseling begrip is gaan

opbrengen voor het kleine cultuurpatrimonium. Er zijn wel een aantal mensen die gegrepen hebben naar de trapgevels. Maar de stad is natuurlijk niet alleen de trapgevels — die zijn weliswaar belangrijk omdat het de laatste remniscenties zijn aan de 16de eeuw —, men mag niet alleen het pittoreske element herwaarderen.

De stad wordt op een dubbele manier bedreigd en je mag het ene zeker niet zonder het andere zien. De bedreiging van buitenaf is de gevaarlijkste en die hebben we niet onder controle. Van-binnen-in is natuurlijk een afvloeijsel van van-buiten-uit. Zolang het stadsbestuur geen vat heeft op het buitengebeuren, onder meer de verkavelingen, blijft de stad bedreigd. Op het leegzuigen hebben we geen vat. Binnenin trachten wij bij te sturen, maar als we geen hulp krijgen op gewestelijk niveau om wat bij te sturen en de druk van buiten te laten afnemen, dan zitten wij in het verschijnsel van tegen het tij in te zwemmen.

Monsaert: ik ga akkoord met Bob Cools: wij hebben dat niet in handen. Als wij het in handen zouden hebben, zouden wij nog veel andere dingen willen. Ik ben ervan over-

tuigd dat in dat specifieke verband, de binnenstad van Gent veel leefbaarder zou zijn indien wij de densiteit van de bebouwing zouden verminderen. Persoonlijk vind ik dat men een beluik niet per se moet beschermen als een heilig huisje dat bewaard moet worden omdat het intrinsieke kwaliteiten heeft voor het wonen, en nog veel minder omdat het een reminiscentie zou zijn uit de 19de eeuw. Men moet dat geval per geval bekijken en selectief beoordelen. Men moet ook ruimte scheppen in de stad. Die was er vóór de 19de eeuw en men heeft met de industrialisatie dan alles maar volgebouwd.

Uiteindelijk zal de ruimte voor wat groen in de stad ook meebrengen dat de mensen zich daar gemakkelijker gaan bewegen.

Je kan dat natuurlijk ook in vraag stellen en zeggen: zouden ze nu toch niet liever aan de rand van de stad gaan wonen? Maar uiteindelijk moet er ergens een grens zijn. Men kan niet blijven uitbouwen. Mensen die nu in Gent aan de rand willen bouwen moeten niet meer in Sint-Denijs zijn of in Destelbergen. Ze moeten veel verder gaan, met alle problemen vandien.

Antwerpen, sociale woningbouw in de buurt van het Vleeshuis. (Foto H. Vandekerckhove)

Er is een verlangen om terug te keren naar de stad en als er meer financiële middelen voorhanden zouden zijn om daarin door de drukken, dan ben ik ervan overtuigd dat wij de situatie wel in handen zouden kunnen krijgen. Het is echter zo dat wij te weinig wapens hebben. De stedenbouw, de ruimtelijke ordening, dat is nog altijd een wildgroei. Uiteindelijk ziet men op het gewestplan dat men nog altijd nieuwe woonzones kan creëren, terwijl er bestaande woonzones zijn die nog niet aangesneden zijn. De gemeenten aan de rand van de stad buiten dat uit want zij moeten hun bevolkingscijfer opdrijven. Als er een eenvormige politiek zou zijn, dan ben ik ervan overtuigd dat je het wel in handen kan hebben.

Bekaert: is het niet zo dat de kwestie van de particuliere eigendommen een enorme rol speelt? Ik refereer heel concreet, de heer Cools alludeert er ook op in zijn wetsontwerp, naar al die gaten in de stad; die huizen, die prachtige woningen die met heel kleine ingrepen aan de gangbare eisen aangepast kunnen worden; die worden afgebroken midden in een straat. Ik ken een geval waar de eigenaar weigert - ik weet niet waarom - om drie soortgelijke panden van architect van Averbek, zelfs maar te verhuren. Hij laat ze opzettelijk verkrotten, zelfs nu ze als monument beschermd zijn. Het stadsbestuur kan daar blijkbaar niets aan doen. Er wordt systematisch afgebroken en daar komen dan kleine privé-parkings.

Cools: nee, niet meer bij ons. Ze mogen niet meer afbreken of ze moeten een bouwvergunning hebben.

Bekaert: ze moeten een bouwvergunning hebben, maar zelfs dat is geen garantie dat er effectief gebouwd zal worden. Op hetzelfde concrete vlak en afgezien van elke visie vraag ik me af of het recente besluit van de Vlaamse Executieve voor de uitvoering van stads- en dorps herwaarderingsoperaties enig instrument in handen geeft om iets te doen aan de opzettelijke systematische verkrotting.

Cools: met dat besluit kun je daar concreet gesproken niets aan doen.

Bekaert: dan zitten we weer met de vraag: je moet een economisch spel spelen dat niet op de stad gericht is. Als je verwijst naar de oude steden dan was het economisch patroon gericht op een investeren in de stad: de kathedraal, de stadhuizen zijn daar een exponent van. Die gemeenschap, die economie was daarop gericht.

Monsaert: ik geloof dat je dat niet kunt realiseren door dwingende maatregelen. Dat is een proces van vrije markteconomie. U heeft daar gesproken van de rem van de speculatie, van die gaten die vast te stellen zijn en die blijven bestaan. Ik zou toch ook de rem van de nationale administratie willen benadrukken. Er zijn mensen die iets willen doen maar die gewoon afgeremd worden.

Wij hebben 94 panden in het Patershol die bij Koninklijk Besluit beschermd zijn. Dat is echter geen waarborg voor een snelle renovatie want, met goede bedoelingen weliswaar, worden daar rigoureuze verplichtingen opgelegd die de eigenaar uiteindelijk de zin ontnemen om aan zijn woning te renoveren of te verbeteren. Ik geloof dat men

dus meer zou moeten samenwerken dan nu het geval is en een nieuwe visie ontwikkelen.

Bekaert: zijn die beschermingen geen soort paniektacties? Als men die beluiken of buurten niet verdedigt, dan verdwijnen ze zonder meer...

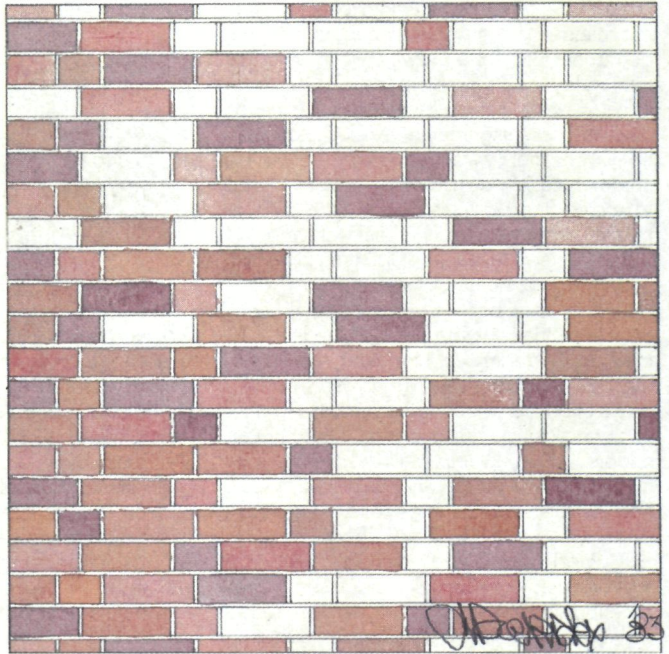
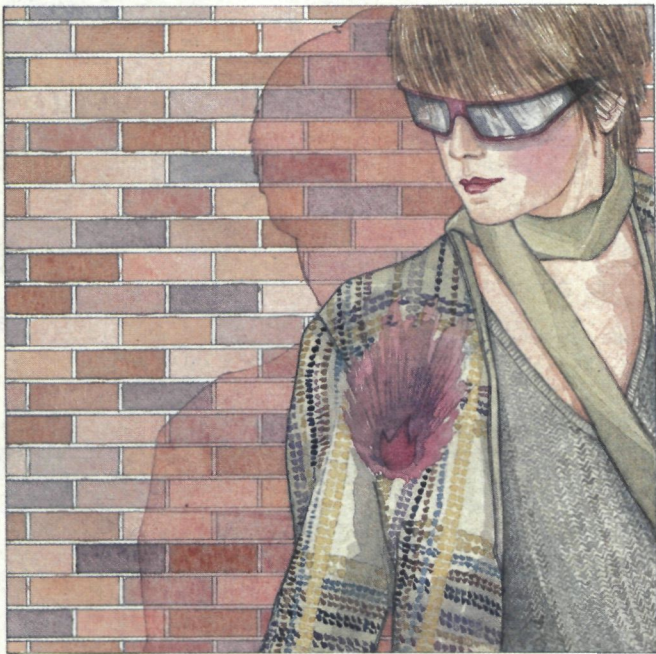
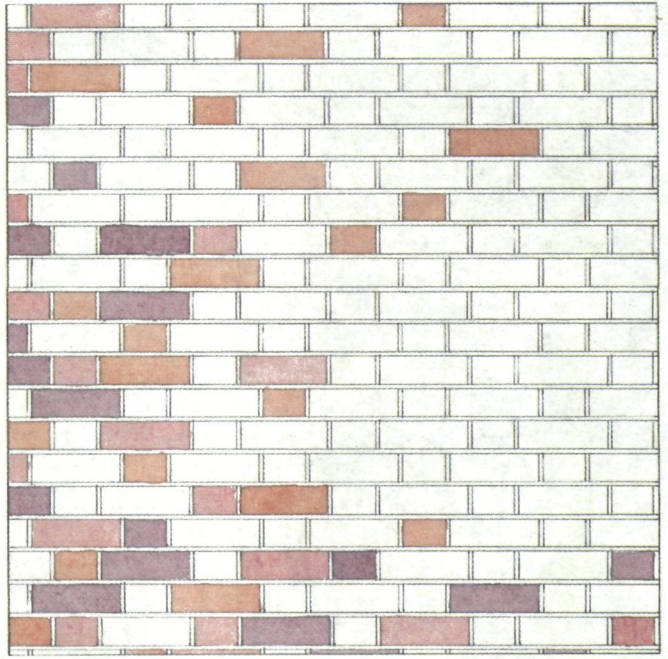
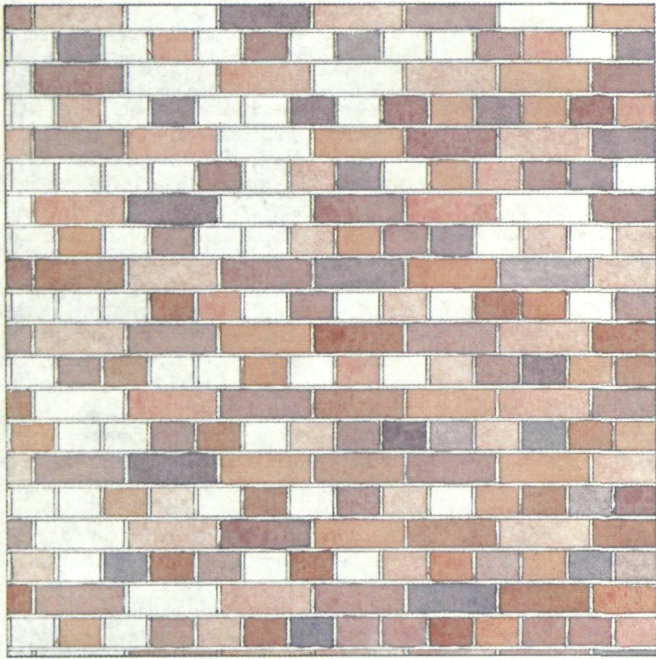
Monsaert: daar moet men dan ergens vertrouwen geven aan de stedelijke overheid die dat zelf in handen moet trachten te houden, en die niet bij voorbaat verdacht moet worden van daar kantoorgebouwen tot stand te willen brengen. Wij zijn ervan overtuigd dat stadsvernieuwing en dus de leefbaarheid van de stad in de huidige economische situatie maar een kans heeft op slagen als wij inderdaad veel selectiever te werk gaan. Aangezien wij het financieel niet kunnen halen om alles te renoveren, zou men moeten overeenkomen om een selectieve keuze te maken. Maar alles willen houden wat waardevol is, is geloof ik een hopeloze zaak, gezien ook de financiële beperktheid die voor de komende jaren te verwachten valt.

Smets: kom je dan niet in een soort reactie die niet meer te stoppen valt. Het probleem van leegstand en verkrotting. Als je zegt: we gaan een selectie maken, gaat dat dan niet noodgedwongen betekenen dat je een soort geografische selectie maakt, mede omwille van dat Besluit van de Vlaamse Executieve, dat voorziet in duidelijk omschreven herwaarderingsgebieden, mede om politiek rendabeler te zijn. Je hebt dan iets dat je achteraf kunt tonen. Krijg je dan niet precies waar we het daarstraks over hadden, een noodzakelijk soort verplaatsing van bepaalde bevolkingscategorieën, een opwaardering in prijs en een soort elitisering die daarmee samen gaat.

Monsaert: in dat verband hebben wij ons in Gent niet beperkt tot een bepaalde buurt om de stadsvernieuwing aan te pakken. Juist om de reden die u daar formuleert hebben we getracht om over de hele binnenstad, dus Gent binnen de stadsring - dat is het gebied van Gent dat het meest aangetast is - om daar in negen gebieden of wijken tegelijkertijd te werken. Maar de Gemeenschapsminister heeft er tot dusver maar één van de negen voorgestelde herwaarderingsgebieden erkend, namelijk het Patershol en dat is het kleinste. Ik geef toe dat daar een probleem is. Om een voorbeeld te geven, het project St.-Macharius: 3 à 4 jaar geleden hadden wij serieuze intenties om de beluiken van de Kasteellaan te renoveren. Intussen is dat verder afgetakeld en schiet daar praktisch niets meer van over. Het alternatief zou zijn, gewoon slopen en groen creëren. Wij zullen alleszins een andere politiek moeten voeren dan er vijf jaar geleden was gepland.

Maar aan de andere kant, in verband met het sociale aspect, hebben we in het Patershol voorzien dat daar vier sociale huisvestingsprojecten gerealiseerd worden. Precies omdat de renovatie van het Patershol, of je het nu wilt of niet, om economische redenen zal leiden tot eenitaire bewoning. We zien daar anders geen uitzicht. Als particulieren 3 à 4 miljoen uitgeven om een woning die beschermd is te renoveren, dan wordt dat eenitaire zaak. Maar om de diversificatie van de bevolking te waarborgen, hebben wij in het Patershol die vier projecten voorzien.

M&L BINNENKRANT

EEN JOURNAAL MET RECENTE INFORMATIE
OVER DE MONUMENTEN- EN LANDSCHAPSZORG

LITERATUUR

C. Goor, **Gevels van Brussel**, Lucien De Meyer & Editions Chabassol, Brussel 27 november 1981, 76 p., ill.

Een Koninklijk Besluit van 14 mei 1981 betreffende de toekenning van toelagen voor het reinigen van gevels van gebouwen gelegen in het Brusselse Gewest wordt door de auteur, tevens Staatssecretaris voor het Brusselse Gewest, als voorwendsel gehanteerd om een Franstalige én een Nederlandstalige brochure met *verklarende foto's* (photos commentées) op de (Brusselse kiezers-) markt te gooien waarbij, naast een bondige toelichting van voormeld besluit, heel wat aandacht wordt besteed aan het beleid terzake van de overheid, met name C. Goor zelf.

Desondanks op het eerste gezicht een lovenswaardig initiatief, ware het niet dat de erbarmelijke Nederlandse vertaling de bijkomende aankoop van de oorspronkelijke Franstalige tekst onontbeerlijk maakt. Het vijftigtal plaatjes van huizen is voorzien van onderschriften ad rem zoals 'Wat een prachtige boeg voor dit steventend schip' (Brussel, IJzerenkruisstraat 2 - in de tekst: Vuurkruisstraat) (pag. 33) of nog 'Deze omvangrijke Horta-gevel gaat gepaard met een stijlvolle eenvoud' (Brussel, Louizalaan 224, herenhuis Solvay) (pag. 57). De ontbrekende vermelding van de onderscheiden gemeenten, de fout geschreven adressen (Tervurenlaan) en dito namen van ontwerpers (G. Strauwen, Octave Rijsselberghe, Delestre de Fabribackers)- in zoverre deze laatsten of het bouwjaar worden vermeld, kunnen door het publiek waarvoor de boekjes zijn bestemd als onbenullige details worden afgedaan.

Positief mag zelfs worden genoemd dat, ongetwijfeld ingevolge de medewerking van het Sint-Lukasarchief, heel wat aandacht

wordt besteed aan de 19de-eeuwse eclectische architectuur.

De selectie voorbeelden van traditionele bak- en zandsteenarchitectuur blijft daarentegen typerend voor de onuitroeibare suikerbakkersstijl die onze streken blijft teisteren, en is dan ook grotendeels gewoon verwerpelijk. Ongeacht het feit of Pieter Breugel ooit het naar hem genoemd huis in de Hoogstraat (pag. 8) heeft bewoond is er onbetwistbaar niet één van de ware inwoners die dit in de huidige gerestaureerde toestand nog zou herkennen. Het plaatje van de 'synpathieke Beenhoudersstraat' (pag. 11) vraagt de volle aandacht van de lezer voor een hoekhuis waarvan de opmetingsplannen na de sloping in 1981, vermoedelijk ingevolge een schrijven van de RMLZ aan de stad Brussel waarbij om bijzondere waakzaamheid werd verzocht, ongetwijfeld in de nieuwgebouwde open haard werden gegooid. Wellicht illustreert dit - in zoverre verstaanbaar - de woorden van de auteur: 'Het is dan ook uitgesloten een wijziging aan de gevel aan te brengen welke als dusdanig dient behouden te blijven maar wel gereinigd moet worden.' (pag. 71). Evenmin wordt enige aanstoot genomen aan de zwaar gerestaureerde, zo niet gereconstrueerde, gevels van 'De Gouden Huyve' (pag. 14) en 'Het Zeepaard' (pag. 16). Dat de in vierkleurendruk gebrachte zogenaamd 17de-eeuwse 'spaanse puntgevels' (men zal wel 'trapgevels' bedoeld hebben) Grote Zavel 37/38-39 in feite pas in 1911 werden gebouwd doet voor ons de boeken dicht. 'Indien Cécile Goor... niet in wonderen geloofd' verbaast ons dat geenszins (kaft).

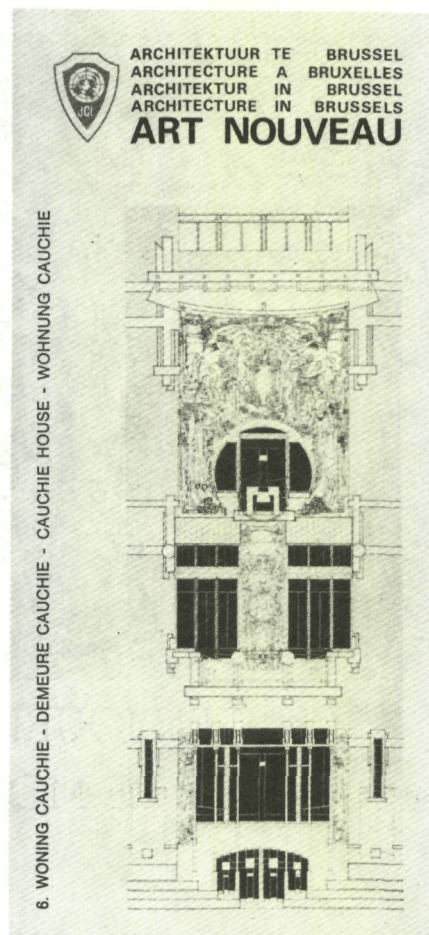
M.C.

Art Nouveau-architectuur te Brussel, uitgegeven door de Jonge Economische Kamer Brussel onder de auspiciën van A.-M. Neyts-Uyttebroeck, Staatssecretaris voor het Brusselse Gewest, 1982.

Verdienstelijk maar ingevolge plaatsgebrek oververzadigd ingeleid door J. Vandenbreen, medewerker van het Sint-Lukasarchief, stelt deze grotendeels viertalige vouwfolder een zestal wandelingen voor rond het thema van de Art Nouveau-architectuur. De universeel verstaanbare typisch Brusselse plaatsaanduidingen (Avenue de la Brabançonnae) maken voormelde vertalingen nochtans bijkomend overbodig (zie ook: Guide de l'Art Nouveau à Bruxelles), wat de kwaliteit van het geheel zeker ten goede was gekomen. De wandelingen bestrijken die wijken waar de kortstondige golf van vernieuwing het meest uitgesproken tot bloei kwam: de straten rond het Ambiorixplantsoen (noord-oostwijk), de Sint-Bonifaaswijk te Elsene, de omgeving van de Louizalaan, de Bareelwijk te Sint-Gillis, de vijvers van Elsene, de

Brugmann- en Molièrelanen. De ietwat lukrake aanduiding van de gebouwen door middel van blauwe stipjes (vaak één stipje voor meerdere items) op sterk vereenvoudigde stratenplannen zal de nieuwsgierigheid van de wandelaar wellicht aanwakken. Dat de verspreidingsplannen daarenboven heel wat hiaten blijken te bevatten kan ter plaatse slechts als een aangename verrassing overkomen. Een zo mogelijk nog schematisch overzichtsplan situeert naast de eerder vermelde zes wijken tevens negen ofwel alleenstaande (herenhuis Cohn-Donnay, Falstaff, woning Cauchie, woning Horta) ofwel uitzonderlijke (woning Ciambertani, woning de Saint Cyr) ensembles, een soort spoedinitiatie tot de Art Nouveau voor tijds-krappe toeristen. Ongeacht nog een aantal typografische schoonheidsfoutjes vormt deze folder een bruikbaar instrument voor de Vlaming of buitenlander die op een vlotte manier met de Brusselse Art Nouveau-architectuur wil kennismaken, wat uiteindelijk de bedoeling was. Dat de folder bovendien gratis ter beschikking wordt gesteld maakt tenslotte heel wat goed.

M.C.

M. Culot, A. Brauman e.a., **Guide de l'Art Nouveau à Bruxelles**, Archives d'Architecture Moderne, Brussel, 1982, 31 p., ill., plan.

Nauwelijks enkele weken na de voorstelling van de hoger besproken vouwfolder uitgebracht, ditmaal op initiatief van de Franse Cultuurcommissie van de Brusselse Agglomeratie (of hoe politiek en monumentenzorg hand in hand gaan), vormt dit boekje de luxueuze maar bijzonder degelijke Franstalige tegenhanger van voormeld Vlaams initiatief.

De rijkelijk geïllustreerde (kleuren-) folder volgt grotendeels hetzelfde stramien: zeven wijken (de plantsoenen, de Louizalaan, de Brugmannlaan met omgeving, de vijvers van Elsene, de straten rond het gemeentehuis van

ken de broedhaard, de kortstondige bloei en de inherente zelfvernietiging van het fenomeen situeren. Dat de tekst in grote lijnen reeds eerder en elders werd gepubliceerd (A. Brauman & M. Culot, *De lofbazuinen opsteken*, in: *Art Nouveau België*, Europalia 80; M. Culot, *Red steel and blue aesthetic*, in: *Art Nouveau Architecture*, Frank Russel ed., Academy Editions, London, 1979) kan gezien de opzet van de brochure nauwelijks kwalijk genomen worden. Deze bijdragen worden trouwens vermeld in de bondige bibliografie waarmee de tekst wordt afgesloten.

Kortom, wat ons betreft een aanrader voor de beginnende liefhebber, hoewel de uitsluitend wandelaar wel hoge ogen zal gooien naar de kostprijs (350 fr.). Zelfs wie het vertikt een andere dan zijn moedertaal te lezen of gewoon de Franse taal niet machtig is komt aan zijn trekken: een uitstekende bloemlezing van de brochure werd immers zeer onlangs gebracht door Knackredacteur G. Six (De nieuwe kunst is nooit oud geworden, in: *Knackmagazine*, 12e jrg., nr. 46, 17 november 1982, p. 82-88).

M.C.

M. Culot, R. Schoonbrodt, L. Krier e.a., **La Reconstruction de Bruxelles**, Archives d'Architecture Moderne, 1982, ingeb., 184 p., 20 kleurill., 350 zwart-wit ill., 800 bfr.

Bij wijze van verjaardagsgeschenk voor de nu tien jaar oude Brusselse Agglomeratie brengen de Archives d'Architecture Moderne een bundeling van teksten en ontwerpen uit die voor het merendeel tussen de jaren 1977 en 1982 in het gelijknamige tijdschrift het daglicht zagen. De bij deze gelegenheid onvermijdelijke inleidende ontboezeming

van S. Moureaux buiten beschouwing gelaten, belijden de editoriazen zonder omwegen de basisfilosofie die als een rode draad de projecten kleurt: de industriële stad die we nu kennen is het produkt van een hypocriet geargumenteerde economische strategie die de centralisatie beoogt van de produktiemiddelen ten koste van de verbruiker. Vandaar het aangemoedigd gebruik van nieuwe (dure) materialen en de noodzaak om de diverse traditioneel vermengde functies van de stad in onderscheiden 'zonings' onder te brengen, moeilijk bereikbaar zonder gemotoriseerd verkeer.

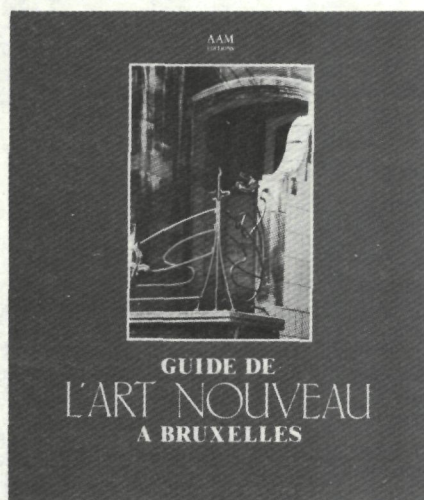
Daartegenover stelt M. Culot een terugkeer naar de tijdloze principes en de intelligentie van de artisanale gemeenschap, waarvoor de 18de-eeuwse classicistische stad model staat ('Nos professeurs sont morts et nous apprenons d'eux par la parole de la pierre, par leur héritage').

R. Schoonbrodt van zijn kant gaat dieper in op de vraag naar de rol van de arbeidersbeweging in de evolutie van de stad ('y-a-t-il un projet politique sur la ville qui rompt avec celui des classes dominantes?') waarbij de verzuchting wordt uitgesproken naar een nauwere samenwerking met de stadsbeweging ('mouvement urbain').

Het ligt voor de hand dat het veertiental uitgelezen heropbouwprojecten, het weze uit provocatie dan wel uit overtuiging, de praktische haalbaarheid van deze vrij ongewone benadering tracht aan te tonen. Vooral het consequent putten uit classicistische modellen daagt de waarnemer uit tot vanzelfsprekende ideologische associaties, een reactie die dan ook door de auteurs in een spel van lokken en afstoten met klem onder de eigen neus wordt gewreven ('On accusera donc l'architecture classique et traditionnelle d'être le support de l'élitisme et du totalitarisme').

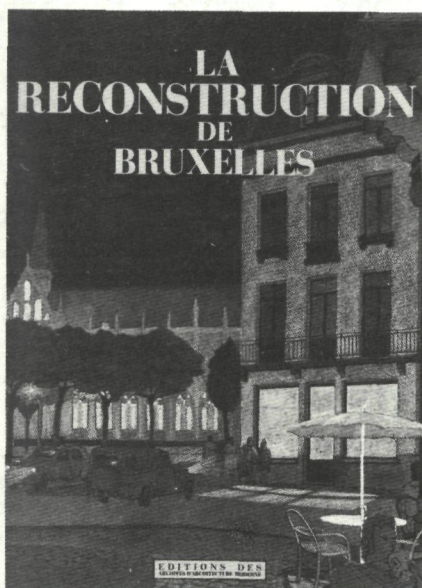
De ontwerpen geven hoe dan ook een boeiend overzicht van die enkele kankerplekken waar de Brusselse actiegroepen en AAM in het bijzonder de jongste jaren met alternatieve voorstellen het beste van hun tijd hebben ingestoken (de Noord-Zuidverbinding, de parking 58, het EEG-complex). Andere weer vormen het resultaat van officiële (de Grenadierskazerne) of semi-officiële (Projets d'édicules pour la station Ste.-Catherine) overheidsopdrachten. Enkele studies tenslotte gaan in op de reffectatiemogelijkheden van vervallen monumenten (La reconstruction de la façade de l'hôtel Aubecq, Sauver le marché Saint-Géry). Eén der sterke, meteen herkenbare troeven van de alternatieve ontwerpen vormen de grafisch gecultiveerde, irreële sfeerbeelden van de heropgebouwde stad waar oudmodische automobielen geruisloos rondrijden, ouderlingen ontspannen kuieren en kinderen achter hoepels aanlopen. Het kft waarmee dit boek aan de man wordt gebracht vertoont dan ook niet zomaar toevallig een verwarende gelijkenis met deze van het betere - voor volwassenen bestemde - beeldverhaal.

M.C.

Sint-Gillis, de Louis Bertrandlaan te Schaarbeek, de Sint-Bonifaaswijk) worden aangevuld met tien merkwaardige 'ensembles' (waaronder minder centraal gelegen bezienswaardigheden als de serres van Laken en 'Bloemenwerf') en zeven te bezoeken interieurs. Hoewel de indeling van de wijken voor enige verwarring zorgt (waarom houdt de nummering op na 'IV'?) en meerdere hiaten het dokument ontsieren, zorgen de verzorgde deelplannen en de punctuele aanduiding van de vermelde gebouwen voor een vlotte lectuur en lokalisatie (op één zoekertje - Brugmannlaan 50 - na). Bovendien wordt eveneens aandacht geschonken aan mindere, minder bekende en minder herkenbare verwezenlijkingen van de Art Nouveau-beweging, hoewel niet consequent. Ook hier geldt het verwijt dat de vrij strenge selectieve aanpak de wandelaar wellicht een kwalitatief hoogstaande staalkaart biedt, doch de lezer - waarop met deze publikatie eveneens wordt gemikt - op zijn honger naar volledigheid laat.

Wat deze Art Nouveau wandelkaart aange-naam van de vorige onderscheidt is het begeleidend boekje (of begeleidt de kaart het boekje?) waarin enkele gevatte hoofdstuk-

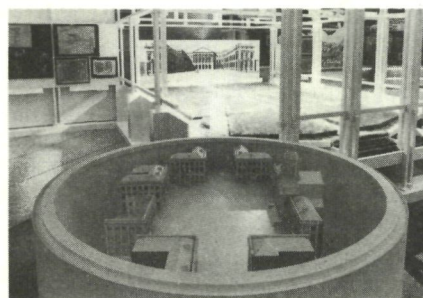
BUITENKRANT

Straten en Stenen. Brussel: Stadsgroei 1780-1980.

In samenwerking met G. Abeels en het Sint-Lukasarchief richtte de Generale Bankmaatschappij een tentoonstelling in die gewijd was aan de stedenbouwkundige vernieuwing van Brussel tijdens de jongste twee eeuwen. Onder de titel 'Straten en Stenen. Brussel: Stadsgroei 1780-1980', handelde die tentoonstelling, in vijf thema's, over de stedenbouwkundige ontwikkeling van onze hoofdstad:

De aanleg van de Parkwijk (Koningsplein en de eigenlijke Warande) aan het einde van de 18de eeuw, deed een heel net van lanen ontstaan die de structuur van de stad en van de agglomeratie op beslissende wijze hebben bepaald.

Het verdwijnen van de Zenne uit het Brussels stadsbeeld, en daarmee ook de laatmiddeleeuwse structuur van de stadskern, is ook een zeer belangrijk element in de ontwikkeling van de binnenstad geweest. De toestand voor, tijdens en na de overwelving van de Zenne, en daarmee de aanleg van de centrumlanen, werd aan de hand van oorspronkelijke documenten en foto's uit de verzameling van G. Abeels geïllustreerd.

Binnenzicht van de tentoonstelling.

Na de onteigeningen op grote schaal, om de Zenne te kunnen overwelven, ontstond onder impuls van burgemeester Charles Buls een strekking naar behoud en restauratie, wat aldus het oude beeld van de stad meer waarde gaf.

Met de 20ste eeuw en de eerste wereldoorlog, verdwijnt die beweging voor stadsherstel. Dan worden immers de zo gecontes-

teerde werken van de Noord-Zuidverbinding aangevat, werken die pas in 1952 met de nalatenschap van een zeer grote kaalslag werden beëindigd.

Inzake hedendaagse stadsvernieuwing, laatste thema van de tentoonstelling, staat Brussel nog niet ver. De meeste projecten die voorgesteld werden, zijn nog in een tekentafelstadium. De steeds toenemende belangstelling van de architectuurscholen voor de stad heeft als grote verdienste dat men ten slotte toch meent dat het de hoogste tijd wordt Brussel weer leefbaar te maken.

De tentoonstelling omvatte ruim 500 oorspronkelijke documenten (tekeningen, plannen, foto's, fotomontages) benevens enkele prachtige maquettes, waarvan sommige nog niet werden uitgegeven. Een chronologisch overzicht traceerde in ruim 170 beelden de hele stadsontwikkeling van de Brusselse vijfhoek, met de vermelding van de voornaamste feiten van de agglomeratie. Ten slotte vormde een audio-visuele voorstelling een logische aanvulling van de tentoonstelling die van 18 november 1982 tot 21 januari 1983 liep.

Zicht vanaf St.-Jacob-op-Coudenberg naar de laagstad. (Foto P. De Prins, St.-Lukasarchief, Brussel)

Koninklijke Vereniging voor Natuur- en Stedschoon v.z.w.

Tentoonstelling *Monumentenzorg in historisch perspectief*.

I.C.C. op de Meir in Antwerpen.

5 maart - 3 april 1983.

Opening op vrijdag 4 maart van 17 tot 20 uur.

Deze tentoonstelling wordt georganiseerd door de werkgroep Monumentenzorg van de Koninklijke Vereniging voor Natuur- en Stedschoon. Ze werd mogelijk dankzij de gastvrijheid en de financiële steun van het I.C.C.

De tentoonstelling beperkt zich tot de Meir en haar onmiddellijke omgeving. De beperking tot een welomschreven stadsdeel maakt een grondige benadering mogelijk.

Voor wie Antwerpen kent ligt de keuze van de Meir voor de hand. Er is wellicht geen straat die men meer met Antwerpen vereenzelvigen kan.

De Meir is nog steeds de slagader van Antwerpen, van het stadsgebied binnen 'de leien'. De Meir maakte en maakt nog elke dag een dynamische ontwikkeling door. De Meir heeft een merkwaardig verleden, vastgelegd in talloze schilderijen, tekeningen, gravures, foto's. De Meir bezit een schat aan gebouwen uit de 18de en 19de eeuw én uit onze eeuw. De Meir is een Monument van een straat!

Het thema van de tentoonstelling zal in drie grote onderdelen worden uitgewerkt.

In het eerste gedeelte maakt men kennis met het leven op de Meir doorheen de geschiedenis. Het leven in al zijn aspecten: wonen en werken, handel en verkeer, feestelijkheden, intochten, processies, militaire parades en gebeurtenissen...

In het tweede deel wordt chronologisch de evolutie van de Meir geschetst tot 1945: in het kader van de stadsontwikkeling van Antwerpen, op het niveau van de evolutie van het straatbeeld, en tenslotte, op architecturaal vlak, waarbij ook een aantal belangrijke gebouwen en gebouwengroepen in hun ontwikkeling zullen worden belicht.

Het derde onderdeel van de tentoonstelling handelt over de Meir tussen 1945 en vandaag. Wat is er in die periode gebeurd met de straat en haar gebouwen? De evaluatie van deze hedendaagse ontwikkeling noodzaakt tenslotte tot een visie op de toekomst. De transformatie van de Meir gaat immers door en verwijst dagelijks elementen van het straatbeeld naar het verleden. Welke zijn de kansen van de monumentenzorg en van de moderne architectuur in de explosieve commerciële ontwikkeling van de Meir?

Het tentoonstellingsmateriaal werd samengezocht in een groot aantal openbare en private verzamelingen. Men ontdekte er dikwijls uniek beeldmateriaal. Men zal op de tentoonstelling tekeningen, gravures, plannen en oude foto's kunnen bewonderen, naast reproducties en recente opnamen.

In de catalogus zal het meest interessante

beeldmateriaal worden gereproduceerd. Er komen hierin ook een aantal teksten die het thema van de tentoonstelling nader toelichten.

In de loop van de maand maart wordt een discussieavond ingericht rond de thema's die in de tentoonstelling aan bod komen. Het panel zal worden samengesteld uit vertegenwoordigers van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg, de Dienst voor Werken van de Stad Antwerpen, het Nationaal Hoger Instituut voor Bouwkunst en Stedebouw, de Culturele Raad van de Stad Antwerpen, de Koninklijke Vereniging voor Natuur- en Stedschoon.

W. Aerts.

200 jaar Snoeck.

Op 27 oktober 1982 jongstleden vierde het drukkers- en uitgeversbedrijf Snoeck-Ducaju & Zoon n.v. zijn tweehonderdste verjaardag. Deze viering ging gepaard met een receptie en een tentoonstelling rond de activiteiten en de historie van het bedrijf in de Sint-Pietersabdij te Gent. Vooral de tentoonstelling gaf een interessant beeld over de evolutie van het boekbedrijf, zowel wat de familie Snoeck en de bedrijfsleiding aangaat als de producten waarmee het bekendheid verwierf.

De Heer Decavele, stadsarchivaris van Gent, schetste in zijn historiek het belang van de Snoeck's Almanach als populaire literatuur. 'De almanak bood tegelijkertijd nuttige informatie en geestige ontspanning en was haast de enige bron van literatuur voor het volk.

Het 'Snoeckje'... zag Napoleon komen en gaan, kende de tijd van de Verenigde Nederlanden, overleefde de patriottenfurie van 1830 en gans de donkere 19de eeuw bleef het, nederig en trouw, aan de zijde van het verpauperde volk voor wie het een echte vriend was... Het heeft in de donkerste jaren van culturele verkommering het smalle brugje in stand gehouden tussen het volk en de (geschreven) moedertaal... (uit de licentiaatsverhandeling van Marie Mathys, Leuven 1980).

Jozef Snoeck, stichter van het bedrijf.

Wie met het bedrijf in aanraking gekomen is, weet hoeveel werk er verzet wordt en dit ondanks de ernstige crisis die ook de drukkerswereld doormaakt.

De tentoonstelling gaf echter een beeld van een gezond bedrijf, dat vakmanswerk nog steeds prioritair stelt.

M.R.

De Heer Serge Snoeck, huidige beheerder, tekent een presentexemplaar voor de Heer Edgard Goedleven, Adviseur-hoofd van Dienst van de R.M.L.Z.

KONINKLIJKE COMMISSIE VOOR MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN

Bezoek van de heer K. Poma, Gemeenschapsminister van Cultuur, aan de algemene vergadering van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (25 november 1982).

Verwelkoming van de Heer Craeybeckx, voorzitter van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen.

De voorzitter verwelkomt op de vergadering de heer Minister K. Poma en Kabinetschef A. Vermeulen. Hij is ervan overtuigd dat de leden van de Koninklijke Commissie grote belangstelling hebben voor het beleid van de Minister en hij dankt de Minister dat hij dit beleid in de vergadering wil komen toelichten.

Tevens wenst hij de Minister proficiat met hetgeen op het gebied van de wetgeving bereikt werd met de goedkeuring van de decreten over de bescherming van het roerend cultureel patrimonium en over de subsidieregeling voor werken aan beschermde monumenten.

In de geschiedenis van de Koninklijke Commissie was de samenwerking tussen de Provinciale geledingen en de Centrale Commissie steeds van groot belang.

De voorzitter is dan ook verheugd de Minister te kunnen meedelen dat na veelvuldige contacten een oplossing werd gevonden voor een hechter verband tussen de Centrale Commissie en de Provinciale Commissies in overeenstemming met de wetteksten. Door de heren Gouverneurs werd een beginselverklaring ondertekend die de voorzitter voorleest en aan de Minister overhandigt.

Beginselverklaring van de voorzitters.

1. Onverminderd hun respectieve bevoegdheden vormen de Centrale Commissie en de Provinciale Commissies samen één advieslichaam, de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen.

2. Bij het vervullen van de wettelijke taken die haar zijn toevertrouwd ontwikkelt zij éénzelfde visie en hanteert zij gelijke normen, met inachtneming van de gewestelijke eigenheden.

3. De adviezen die zij uitbrengt steunen uitsluitend op de deskundige besluitvorming van haar leden, onafhankelijk van het gezag, de standpunten, of de belangen van gelijk welke overheid, groepering, onderneming, vereniging of privé-persoon.

4. De interne taakverdeling tussen de Centrale en de Provinciale Commissies respecteert het hiërarchische verband en de eigen autonome bevoegdheden die wettelijk zijn vastgesteld. De afspraken inzake de verdeling der taken zijn vervat in een protocol dat door de voorzitters wordt opgemaakt.

5. Voor de benoeming van nieuwe leden in de Centrale Commissie maken de voorzitters van de Provinciale Commissies een lijst op

van de kandidaten- leden van de Provinciale Commissies die zij voordragen. Bij het voordragen van de kandidaten wordt vooreerst de deskundigheid van de leden in aanmerking genomen, vervolgens wordt rekening gehouden met de regionale en ideologische verscheidenheid die in de Centrale Commissie tot uiting moet komen.

6. De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen zal ook naar buiten als één orgaan optreden. De Centrale Commissie en de Provinciale Commissies houden jaarlijks een gezamenlijke academische vergadering teneinde hun filosofie te bepalen, hun doelstellingen kenbaar te maken en hun werkzaamheden te bespreken. De voorzitter en de ondervoorzitters van de Centrale Commissie, alsook de voorzitters en de ondervoorzitters van de Provinciale Commissies zullen minstens tweemaal per jaar een gezamenlijke werkvergadering beleggen, voorbereid door hun samenwerkende secretariaten, teneinde aan de gezamenlijke problemen, ook deze van praktische aard, een oplossing te geven.

Brussel, 22 september 1982.

H. Craeybeckx, Voorzitter van de Centrale Commissie.

R. De Kinder, Voorzitter van de Provinciale Commissie Oost-Vlaanderen.

A. Kinsbergen, Voorzitter van de Provinciale Commissie Antwerpen.

I. Roggen, Voorzitter van de Provinciale Commissie Brabant.

H. Vandermeulen, Voorzitter van de Provinciale Commissie Limburg.

O. Vanneste, Voorzitter van de Provinciale Commissie West-Vlaanderen.

Toespraak van Gemeenschapsminister K. Poma

Mijnheer de Voorzitter,

Dames en Heren,

Bijna een jaar geleden, om precies te zijn op 21 januari 1982, kreeg ik de gelegenheid een eerste maal in uw midden aanwezig te zijn.

Toen had ik gezegd dat ik de Koninklijke Commissie opnieuw rendez-vous zou geven om een evaluatie te maken van wat in dit jaar gerealiseerd werd en om van daaruit het verdere beleid voor te bereiden.

De zorg voor monumenten en landschappen is, binnen het cultuurbeleid, een uiterst belangrijk onderdeel van de zorg voor ons leefmilieu.

Die zorg is tevens een van de grootste uitdagingen voor het beleid van de komende jaren.

Door de economische crisis genoodzaakt bepaalde accenten anders te leggen, heb ik mij van bij mijn installatie toch voorgenomen enkele fundamentele opties in acht te nemen.

1. Alleen het patrimonium dat echt de moeite waard is om voor het nageslacht bewaard te worden kan in aanmerking komen voor bescherming. Het moet zich nog in een dusdanige staat bevinden dat een restauratie, met alle financiële gevolgen van dien, verantwoord is.

2. De procedure van een klassering moet een vlotter verloop krijgen.

3. Gezien ook de culturele sector het met minder kredieten moet stellen, zou ik een nieuwe politiek willen voorstaan in verband met de restauratie en de herinschakeling van het onroerend patrimonium in het levend cultuurgebeuren: er moet dringend een beroep gedaan worden op sponsors uit de privé-sector.

Het overheidsinitiatief mag slechts een aanvullende taak toebedeeld krijgen en het privé-initiatief moet een pijler worden van het culturele werk.

Een eerste stap in die richting werd gezet met de beveiligingswerken van het Lam Gods-retabel te Gent.

Spontaan werd ons vanuit de privé-sector geld aangeboden om te helpen dit meesterwerk te beveiligen.

Ik was dan ook een gelukkig man, mijnheer de voorzitter, toen ik van u mocht vernemen dat de Koninklijke Commissie een gunstig advies gegeven heeft i.v. m. de verplaatsing van het retabel en de daaruitvloeiende beveiliging ervan.

Ik ben ervan overtuigd dat uw commissie zich met een zelfde positieve ingesteldheid, zal buigen over het beveiligingssysteem op zichzelf en dat zij mij hierover grondig zal adviseren.

4. Een absolute eis bij het verlenen van de nodige subsidies is dat een nuttige bestemming aan het monument moet gegeven worden. Hierbij moet rekening gehouden worden met de eigenheid van het monument als dusdanig.

5. Wat de bescherming van de landschappen betreft, wordt steeds grondig onderzocht of de voorgestelde zones niet in tegenspraak zijn met de bij K.B. goedgekeurde gewestplannen, bijzondere plannen van aanleg en reeds toegestane vergunningen, dit opdat de eigenaars niet méér zouden worden belast en de sfeer rondom de klasseringen zou uitgezuiverd worden.

6. De tot voor kort te strenge opgelegde erf-

dienstbaarheden met betrekking tot de jacht en het bosbestand, dienen uitgezuiverd of versoepeld te worden.

Wat werd er nu gedurende 11 maanden dat het culturele erfgoed onder mijn bevoegdheid is, gepresteerd:

Een groot aantal beslissingen werden op mijn voorstel aan de executieve voorgelegd of zijn ter studie:

1. Initiatieven inzake het oprichten van kunstateliers voor het onderhoud, de beveiliging en de restauratie van de historische monumenten.

Besprekingen zijn hieromtrent aan de gang o.m. met de stad Antwerpen.

2. Initiatieven inzake de beveiliging van ons cultuurpatrimonium ingeval van gewapend conflict.

3. Aanbevelingen aan de ontwerpers bij het opmaken van de restauratiedossiers.

4. Instructies met betrekking tot de beveiliging tegen diefstal van het roerend kunstpatrimonium in gebouwen die als monument zijn beschermd.

5. Richtlijnen voor inbraak- en signaliseringssystemen.

6. Preventieve maatregelen en aanbevelingen ter beveiliging van de omgeving van beschermde monumenten en stads- en dorpsgezichten en van gerangschikte landschappen.

7. Op mijn kabinet werd een ontwerpdecreet betreffende het gebruik van metaaldektoren bij het opsporen van bodemschatten opgesteld en ter onderzoek overgemaakt aan de commissie, de Rijksdienst en de nationale dienst voor opgravingen.

Dit decreet zal gevolgd worden door een decreet op het archeologisch onderzoek, wat impliceert dat de archeologische sites ook meer aandacht zullen krijgen.

Gisteren nog was ik te gast op een academische zitting van de Rijksuniversiteit te Gent

en ik heb mij daar voorstander verklaard om, in de schoot van de Rijksuniversiteit, een academie voor meubel en interieur op te richten. Deze academie stelt zich tot doel zich bezig te houden met de studie van het interieur in het algemeen en van het meubel in het bijzonder als voorname uitingen op artistiek, cultureel, technisch, sociaal en economisch vlak.

Ze wil een trefpunt zijn voor samenwerking tussen beoefenaars van de wetenschappelijke, technische en artistieke disciplines in verband met het meubel en het interieur.

Aandacht zal tevens gegeven worden aan het behoud via inventarisering van de constructie van het meubel.

Twee, m.i. zeer belangrijke decreten werden verleden week goedgekeurd door de Vlaamse Raad.

1. Na 6 jaar moeilijke en trage vooruitgang ben ik erin geslaagd, via de Executieve, het decreet op de verdeling van de kosten voor restauratiewerken aan beschermde monumenten, andere dan deze bestemd voor een eredienst, seminaries en pastorieën, met een ruime meerderheid door de Vlaamse Raad te laten goedkeuren. Ik meen dat ook de leden van de commissie zich over deze verwezenlijking kunnen verheugen.

2. Een tweede decreet is dat op de bescherming van het roerend cultureel patrimonium. Door de bepalingen van dit decreet wordt het mogelijk dat kunstvoorwerpen opgenomen worden op een beschermingslijst. Tevens kunnen toelagen verleend worden voor werken aan of ter beveiliging van het beschermd cultureel patrimonium. Het opmerkelijke van dit decreet is wel dat de privé-eigenaar, en wel indien hij dit zelf wil, van dit decreet gebruik kan maken.

Het wordt vanzelfsprekend van rechtswege toegepast op het roerend cultureel patrimonium in overheidsbezit.

Naar een degelijke uitbouw van de Rijks-

dienst toe, werd binnen de mogelijkheden die mij ter beschikking stonden een eerste stap gezet met de oprichting van een v.z.w. 'stichting monumenten- en landschapszorg' waarvan mijn kabinetschef, de heer A. Vermeulen, voorzitter is.

Tot mijn spijt was het mij niet mogelijk, wegens de inschakeling van de nationale ambtenaren in een Toekomstige Vlaamse Administratie, aan de jarenlange losse medewerkers een vast statuut te geven.

De stichting dient dan ook, voor dit facet, als een overgangsmaatregel aanzien te worden. Op mijn kabinet wordt intussen aan een definitieve oplossing voor dit grote probleem gewerkt.

Tenslotte wens ik ook een aantal opties naar voren te brengen in verband met de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen. In talrijke gesprekken tussen uw voorzitter enerzijds en leden van mijn kabinet of mijzelf anderzijds, is gebleken dat ook de relaties met de provinciale commissies dienen herzien te worden.

Een voorstel van wijziging van decreet is sinds enkele dagen in mijn bezit en zal spoedig aan de leden van de Executieve voorgelegd worden.

Tot slot, Mijnheer de Voorzitter, Dames en Heren, wil ik U vandaag opnieuw de verzekering brengen van mijn waardering voor het belangrijke werk dat u als commissie verricht.

De bescherming van ons volledig kunstpatri- monium en vooral van ons bouwkundig erfgoed, blijft mij nauw aan het hart liggen.

Ik heb mij dan ook voorgenomen, alle tegenstromingen ten spijt en, weliswaar rekening houdend met de bijsturingen in de aanhef van dit betoog, mij verder voor het behoud van ons cultureel patrimonium maximaal in te zetten.

RESTAURATIES

Afsluiting Kruidtuin in Antwerpen.

historiek:

De afsluiting van de kruidtuin aan de Leopoldstraat werd gebouwd ter gelegenheid van de openstelling voor het publiek in 1878. Deze afsluiting bestaat uit een blauwstenen onderbouw, witstenen balusters en blauwstenen dekstukken. Het geheel wordt onderbroken door vier blauwstenen sokkels, waarop gietijzeren lantaarns zijn geplaatst.

juridische gegevens:

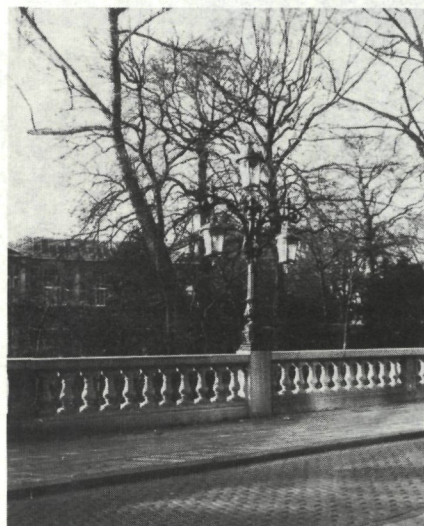
De afsluiting werd beschermd bij K.B. van 12 juni 1978. De restauratie werd uitgevoerd in opdracht van de stad Antwerpen.

restauratie:

Het doel van de restauratie was zoveel mogelijk de oorspronkelijke toestand te herstellen. De vervuiling van de balustrade was groot, door haar ligging (een druk gebruikte invalsweg naar het stadscentrum). Na reiniging bleek een groter aantal witstenen onderdelen sterker aangetast dan oorspronkelijk vermoed werd. Herstellen en bijwerken van de balusters bleek na een eerste proef weinig opportuun, zodat beslist werd over te gaan tot vervanging der aangetaste delen. Tevens werd de fundering nagezien en versterkt waar nodig. De lantaarns werden volledig gerestaureerd en voorzien van bedrading en elektrische lampen zodat ze opnieuw in functie gesteld konden worden.

F. Brenders

Antwerpen, afsluiting Kruidtuin.

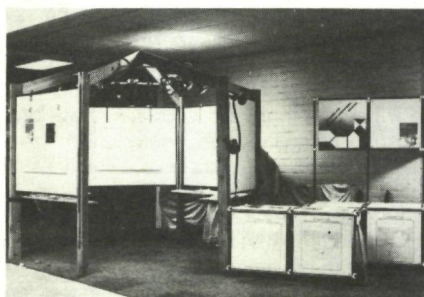

R.M.L.Z.-ACTIVITEITEN

Voorlichting op de boekenbeurs.

De Rijksdienst heeft als fundamentele opdracht zorg te dragen voor het landschappelijk en monumentaal patrimonium van de Vlaamse Gemeenschap. Het beschermen van monumenten, stads- en dorpsgezichten alsook het rangschikken van waardevolle landschappen is een activiteit die van algemeen belang is voor deze gemeenschap. Daarom hecht de Rijksdienst ook erg veel belang aan de voorlichtingsactiviteit: de burger heeft immers recht op informatie vanwege een overheidsdienst. Het is dan ook met deze bedoeling dat de Rijksdienst op de laatste boekenbeurs, die van 30 oktober tot en met 11 november plaatsvond in het Antwerpse Bouwcentrum, met een voorlichtingsstand aanwezig was.

De bezoeker kon er de veelvuldige publikaties van de Rijksdienst inkijken en aldus kennis maken met het cultuurpatrimonium dat de Rijksdienst als het ware vertegenwoordigt. In

de eerste plaats was het de bedoeling de bestaande reeksen (Bouwen door de eeuwen heen, het orgelpatrimonium) alsook de lopende publikaties (M & L en de R.M.L.Z.-documentatiemappen landschapsonderzoek) aan een lezend, en dus mogelijk geïnteresseerd publiek voor te stellen.

De voorlichtingsactiviteit zou niet volledig geweest zijn, indien ook niet aan een breder

publiek werd gedacht: daarom ook publiceerde de Rijksdienst de brochure 'Vragen rond Monumentenzorg' (zie binnenkrant van M & L 1/4), die ze gratis ter beschikking stelt. Niet alleen door een ruime verspreiding op de boekenbeurs, maar ook door de talrijke aanvragen is de eerste druk van deze brochure al volledig uitgeput. De vraag ernaar blijft echter aanhouden zodat een tweede herziene druk zich opdringt. Bovendien is ten behoeve van buitenlandse geïnteresseerden een vertaling in het Frans en het Engels in voorbereiding.

Aangemoedigd door het geboekte succes en tevens bewust van zijn voorlichtingstaak, wil de Rijksdienst in de toekomst nog meer publikaties, bestemd voor het grote publiek - hier wordt bovendien ook aan didactisch materiaal voor scholen gedacht - uitgeven. Volgend jaar staat de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg alvast weer op de boekenbeurs...

M.R.

Temse, Huis de Clocke; de 18de-eeuwse plafondschildering tijdens de reiniging en het afnemen van de oude vernislaag. Bemerkt rechts onderaan de proefstrook met nieuwe vernis.

Werzaamheden van de conserveringsploeg.

Het afnemen van de vernislaag (copal + olie ?) van de 18de-eeuwse plafondschildering in huis de Clocke te Temse loopt ten einde. Deze behandeling was zeer tijdrovend, omdat de vernislaag een hoge graad van onoplosbaarheid had bereikt.

De behandeling van de houtsculpturen van de O.-L.-Vrouwekerk te Rozebeke wordt eveneens afgewerkt met het herlijmen van een 17de-eeuws Christusbeeld en de fixering van een 15de-eeuwse St.-Martinus. Een madonna met kind stelt specifieke problemen: dit 15de-eeuwse beeld werd in 1611-1612 'gemoderniseerd' door het uitzagen van een gedeelte van het hoofd van Maria en door het vervangen door een nieuw hoofd. Op het achterhoofd van de Madonna merkt men nog de restanten van de oorspronkelijke toestand: de oude kroon, het lange golvende haar. De tussenruimte werd onhandig opgevuld met stucwerk. Ook op andere plaatsen werden met nagels nieuwe stukken hout vastgezet. Door het eeuwenlange buitenhangen en het verlies van het grootste gedeelte van de polychromie zijn al deze 'verbouwingen' nu duidelijk zichtbaar.

In de voormalige Cisterciënzerinnenabdij van Herkenrode te Kuringen werden steekproeven genomen naar de aanwezigheid van oude muurschilderingen in het abdisenkwartier. Het betreft hier de vleugel van de abdij, gebouwd tijdens het abbatiat van Mechtildis de Lechy (1519-1548). Vermits de gevonden fragmenten zich op de onderste pleisterlaag bevinden, kunnen ze bijgevolg gesitueerd worden in de 1ste helft, midden van de 16de eeuw. Links en rechts op elke muur verschijnen florale motieven, be-

staande uit rankwerk met bloemen. De oudste pleisterlaag is witrozig van kleur en met de borstel geruwd, zoals in onze streken gebruikelijk was. De schilderingen zijn uitgevoerd in tempera, met gebruik van volgend kleurenpalet: zwart, groen, oker, twee roden. Op sommige plaatsen zijn deze decoratieve motieven zwaar beschadigd door kappingen om de volgende pleisterlagen beter te doen hechten. Hun waarde is eerder documentair dan artistiek.

De ribben van het gewelf in dit vertrek waren oorspronkelijk in oker geschilderd, met een donkere aflijning boven de kapitelen.

In het tweede vertrek van deze vleugel werden gepolychromeerde wapenschilden teruggevonden, waarvan twee geïdentificeerd konden worden als het schild van

Rozebeke, O.-L.-Vrouwewerk; madonna met kind, gedeeltelijk 15de-eeuws, gedeeltelijk van 1611-12. Bemerkt de opvullingen met stuc en de ingezette stukken hout.

Mechtildis de Lechy, de abdis die deze vleugel liet bijbouwen, en twee andere nog niet geïdentificeerd werden.

De gevonden schilderingen werden voorlopig gefixeerd.

In de Begijnhofkerk St.-Jan de Doper in Leuven wordt gewerkt aan het op plan zetten van de oorspronkelijke polychromie van het noorderportaal. Hierop wordt later in dit tijdschrift uitvoeriger ingegaan.

In Antwerpen in het Jordaenshuis werd een fixerings- en behandelingsmethode op punt gezet voor de fixering van de balkbeschilderingen. Deze behandeling zal binnenkort worden aangevat.

M.B.

Tentoonstelling 'Van Winkelen en Puien'. Vrijdag 19 november 1982 werd in het Hotel d'Hane-Steenhuysse een tentoonstelling geopend die tot stand kwam door de samenwerking van de R.M.L.Z. en de Gentse Dienst voor Monumentenzorg en Stadsarcheologie.

De tentoonstelling 'Van Winkelen en Puien' wil het verschijnsel winkelpui nader belichten in relatie tot de economische achtergronden, de evolutie van handel en distributie en de weerslag van de stedelijke ontwikkelingen op het fenomeen winkelen. Het Gentse patrimonium werd hier min of meer als exemplarisch materiaal gebruikt voor een internationale evolutie.

Voor deze tentoonstelling werd bewust hoofdzakelijk geput uit het inventarisatiemateriaal dat gepubliceerd wordt in de reeks 'Bouwen door de eeuwen heen', gewijd aan het architecturale cultuurbezit van de stad Gent. Aan de hand daarvan werd een chronologisch en evolutief beeld opgehangen van de nog bestaande Gentse winkelarchitectuur tot 1940 met facetten van haar publicitaire decoratie en bijhorende winkelinrichtingen. Waar de hielen, door de talloos verdwenen winkelhuizen, te groot leken om deze evolutie met recente foto's te illustreren, zijn deze aangevuld met documenten en tekeningen, die hoorden bij de originele bouwaanvraag voor de winkelhuizen. Door vergelijking met oud fotomateriaal en het aantal vroeger ingediende bouwaanvragen is gebleken dat het aanbod van overblijvende oude winkelpuien nog steeds aan het slinken is.

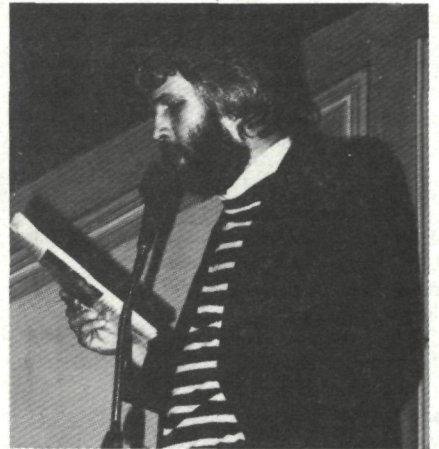
Het is echter niet de bedoeling geweest een volledige inventaris op te maken van alle nog bestaande of ooit gebouwde winkelpuien en -inrichtingen. Men heeft geopteerd voor een selectieve aanpak van de meest representatieve, al of niet gedateerde, voorbeelden. Goed bewaarde en originele winkelinrichtingen worden hierbij samen met de pui besproken: caféinrichtingen werden omwille van hun karakter buiten beschouwing gelaten.

De nog resterende winkelpuien uit de late 19de eeuw en de eerste decennia van de 20ste eeuw worden iets uitvoeriger behandeld.

De versnelde opeenvolging van stijlen en het gebruik van nieuwe materialen in deze

periode maken dat deze puien bijna stuk voor stuk unieke concepten zijn, veelal door architecten ontworpen.

In het licht van de monumentenzorg wordt het een dringende noodwendigheid de interesse van het publiek op te wekken voor dit sterk met verdwijnen bedreigde onderdeel van het architecturale erfgoed. Modernisering is namelijk eigen aan het florerende winkelhuis, zodanig dat een oude pui gemakkelijk verbouwd wordt. Trouwens, heel wat oude winkelpuien bleven slechts bewaard

Bij de opening sprak de Heer Styne in naam van de R.M.L.Z.

doordat de betreffende winkels hun oorspronkelijke commerciële functie verloren en vernieuwing van de pui zich niet noodzakelijk opdrong.

Voor wat de in dit overzicht aan de orde gestelde winkelpuien betreft, dringt zich ongetwijfeld een beschermingspolitiek op. Het is noodzakelijk dat het historische winkelpuipatrimonium onder toezicht wordt geplaatst en dat een aantal opmerkelijke en gave exemplaren al of niet met hun interieur, wettelijk beschermd worden als monument. Welke methoden en criteria hierbij gevolgd dienen te worden, vraagt nadere studie. Het grootste probleem zal ongetwijfeld zijn de commerciële imperatieven van reclamevoering en modegevoeligheid te verzoenen met een verantwoorde beschermingspolitiek.

L.P.

Rondleiding van de prominenten onder deskundige leiding van de inventarisploeg van Gent.

WETGEVING

Decreet van 17 november 1982 houdende bescherming van het roerend cultureel patrimonium in privé- en overheidsbezit.

Hoofdstuk I.

*Algemene Zaken.***Artikel 1.**

Dit decreet regelt een aangelegenheid bedoeld in artikel 59bis van de Grondwet. Het is niet van toepassing op de voorwerpen of verzamelingen, eigendom van de musea, van de bibliotheken en van de archieven van het Rijk of van de Gemeenschap.

Artikel 2.

In dit decreet wordt verstaan onder:

1. de Koninklijke Commissie: de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, Nederlandstalige autonome sectie;
2. de Vlaamse Gemeenschapsdienst voor Monumenten- en Landschapszorg: de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg;
3. de Raad van Advies voor de Musea: de Raad van Advies voor de Musea zoals opgericht bij decreet van 19 december 1977;
4. roerend cultureel patrimonium: de roerende voorwerpen of verzamelingen, niet onroerend door bestemming, waarvan de bescherming van algemeen belang is omwille van hun artistieke, kunsthistorische, oudheidkundige, historische, industrieel-archeologische, volkskundige, wetenschappelijke of algemeen sociaal-culturele waarde;
5. roerend cultureel patrimonium in privé-bezit: voorwerpen of verzamelingen waarvan natuurlijke of privaatrechtelijke rechtspersonen eigenaar, houder of bezitter zijn;
6. roerend cultureel patrimonium in overheidsbezit: voorwerpen of verzamelingen, eigendom van publiekrechtelijke rechtspersonen behoudens de musea, bibliotheken en archieven van het Rijk en van de Gemeenschap;
7. voor bescherming vatbare voorwerpen en verzamelingen: het roerend cultuurpatrimonium van algemeen belang dat krachtens dit decreet is ingeschreven op een ontwerp van lijst;
8. beschermde voorwerpen en verzamelingen: het roerend cultuurpatrimonium van algemeen belang dat krachtens dit decreet is ingeschreven op een bij besluit van de Vlaamse Executieve vastgestelde lijst;
9. beschermingsvoorschriften: alle maatregelen en richtlijnen die krachtens dit decreet worden opgelegd met het oog op het behoud, de beveiliging, het onderhoud, de conservatie, het herstel en de restauratie van het roerend cultuurpatrimonium, met inbegrip van beperkingen op de uitoefening van het eigendomsrecht;

10. provinciale openbare besturen: de provincies, de bisschoppelijke seminaries en de kathedrale kerkfabrieken;

11. lokale openbare besturen: de gemeenten, agglomeraties, federaties, verenigingen van gemeenten, de Nederlandse Commissie voor de Cultuur van de Brusselse agglomeratie - in zover het het roerend cultureel patrimonium betreft dat zich bevindt in het Nederlands taalgebied -, openbare centra voor maatschappelijk welzijn, intercommunale openbare centra voor maatschappelijk welzijn, polders, wateringen, verenigingen van polders of van wateringen, kerkfabrieken evenals andere rechtspersonen die voor de uitoefening van een openbare eredienst of voor verenigingen van vrijzinnigen onroerende goederen beheren.

Hoofdstuk II.

*Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen.***Artikel 3.**

§1. De Koninklijke Commissie heeft tot taak de Executieve van advies te dienen inzake het roerend cultureel patrimonium. Zij verricht voorts werkzaamheden haar bij of krachtens dit decreet opgedragen.

§2. Onverminderd de werkzaamheden haar bij of krachtens dit decreet, de Executieve, of de Koning opgedragen heeft de Koninklijke Commissie tot taak advies uit te brengen over:

- 1) beleidsinzichten die het roerend cultureel patrimonium een continue leefbaarheid en de eigenheid ervan waarborgen;
- 2) de studies, de methodes en de middelen om de geformuleerde doelstellingen te bereiken;
- 3) de coördinatie van de bescherming van het roerend cultureel patrimonium met andere vormen van het beleid die ermee verband houden;
- 4) de belangrijke dossiers in verband met bescherming of restauratie over gevallen die als precedents kunnen beschouwd worden inzake bescherming van het roerend cultureel patrimonium.

De Koninklijke Commissie kan, op eigen initiatief, adviezen opstellen inzake de bescherming van het roerend cultureel patrimonium. Zij kan daartoe personen of organisaties horen die betrokken zijn bij het beleid inzake het roerend cultureel patrimonium.

De Koninklijke Commissie moet, op een door de Executieve nader te bepalen wijze, bij alle herstellings- en restauratiewerken aan de beschermde voorwerpen en verzamelingen worden betrokken.

§3. De Koninklijke Commissie bestaat uit

een centrale commissie en provinciale commissies.

§4. De Koning of de Executieve bepaalt de bevoegdheid, de samenstelling en de werking van de Koninklijke Commissie.

Hoofdstuk III.

*Ontwerpen van lijst.***Artikel 4.**

§1. De Executieve maakt ontwerpen van lijst op van voorwerpen en verzamelingen die behoren tot het roerend cultuurpatrimonium in overheidsbezit.

Deze ontwerpen worden met redenen omkleed en vermelden de algemene en bijzondere voorschriften die ter bescherming van de daarin opgenomen voorwerpen en verzamelingen kunnen worden opgelegd.

Zij worden bij ter post aangetekende brief betekend aan de houders of bezitters van de voor bescherming vatbare voorwerpen of verzamelingen.

De houders of de bezitters zijn op eigen verantwoordelijkheid verplicht de eigenaars, binnen de tien dagen na ontvangst van de betekening, te verwittigen.

Vanaf de betekening moeten de voor bescherming vatbare voorwerpen en verzamelingen in situ worden bewaard en moet ieder die voor bescherming vatbare voorwerpen en verzamelingen in bewaring heeft, het verlies, de vernietiging, de beschadiging of de vervreemding ervan onmiddellijk ter kennis brengen van de Executieve.

De betekening gebeurt tevens aan de gemeente of provincie waar het voorwerp of de verzameling zich bevindt.

§2. In dringende omstandigheden kan de Executieve, ter beveiliging van de voor bescherming vatbare voorwerpen en verzamelingen, bij gemotiveerde beslissing de rechtsgevolgen bedoeld in Hoofdstuk V van dit decreet van onmiddellijke toepassing verklaren voor een eenmalige termijn van ten hoogste honderdtwintig dagen te rekenen vanaf de betekening daarvan aan de houders of bezitters.

Artikel 5.

Binnen dertig dagen nadat de ontwerpen van lijst werden betekend, kunnen de eigenaars, bezitters of houders bij de Executieve hun opmerkingen en bezwaren indienen. Gedurende dezelfde periode kunnen de betrokken gemeenten en provincies aan de Executieve hun advies meedelen.

Bij ontstentenis van antwoord binnen de gestelde termijn, worden de eigenaars, bezitters, houders, gemeenten en provincies

geacht hun instemming te betuigen met de hun betekende ontwerpen van lijst. De Rijksdienst, de Koninklijke Commissie gehoord, brengt bij de Executieve verslag uit omtrent de gemaakte opmerkingen, bezwaren en adviezen.

Hoofdstuk IV.

Bescherming.

Artikel 6.

De Executieve stelt de lijst vast van het roerend cultureel patrimonium en vult deze aan. De definitieve uitvoer van voorwerpen en verzamelingen opgenomen in deze lijst is onderworpen aan de toelating van de Executieve, de Koninklijke Commissie gehoord. Onverminderd het bepaalde in de wet van 16 mei 1960 betreffende 's lands roerend cultureel patrimonium, kan de Executieve de uitvoer van voorwerpen en verzamelingen opgenomen in deze lijst reglementeren en met name van een voorafgaande vergunning afhankelijk stellen, de Koninklijke Commissie en de Raad van Advies voor de Musea gehoord. Een ontwerp van lijst van de voorwerpen en verzamelingen, die behoren tot het roerend cultureel patrimonium, vervalt van rechtswege, voor zover het uiterlijk één jaar na de betekening van het ontwerp van lijst, geen aanleiding geeft tot inschrijving op de bij besluit van de Executieve vastgestelde lijst.

Artikel 7.

Het besluit van de Executieve houdende de vaststelling of aanvulling van een lijst van het roerend cultureel patrimonium wordt met redenen omkleed en vermeldt de algemene en bijzondere beschermingsvoorschriften die van toepassing zijn op de daarop vermelde voorwerpen of verzamelingen. Het besluit wordt bij ter post aangetekende brief betekend aan de eigenaars, bezitters of houders, alsook aan de betrokken gemeente en provincie. Het treedt in werking op de dag van deze betekening. Houders of bezitters zijn op eigen verantwoordelijkheid verplicht de eigenaars binnen tien dagen in kennis te stellen, na ontvangst van de betekening.

Artikel 8.

§1. Behoudens machtiging van de Executieve moeten de beschermde voorwerpen en verzamelingen in situ worden bewaard. §2. De eigenaars, bezitters of houders van beschermde voorwerpen en verzamelingen zijn ertoe gehouden deze in goede staat te bewaren met inachtneming van de algemene en bijzondere beschermingsvoorschriften die erop van toepassing zijn. §3. Ieder die beschermde voorwerpen en verzamelingen in bewaring heeft, moet het verlies, de vernietiging of de beschadiging ervan onmiddellijk ter kennis brengen van de Executieve.

§4. De beschermde voorwerpen en verzamelingen in overheidsbezit mogen niet worden vervreemd tenzij met toelating van de Executieve, de Koninklijke Commissie gehoord.

Artikel 9.

De daartoe door de Executieve afgevaardigde leden van de Koninklijke Commissie en de daartoe door de Executieve afgevaardigde ambtenaren hebben wat betreft het roerend cultureel patrimonium in overheidsbezit, toegang tot de plaatsen waar de voor bescherming vatbare en beschermde zaken zich bevinden om er de nodige vaststellingen te verrichten in verband met de bescherming en het wetenschappelijk onderzoek.

Artikel 10.

De Executieve bepaalt de algemene beschermingsvoorschriften en de algemene voorwaarden inzake bruikleen in binnen- en buitenland die van toepassing zijn op de beschermde voorwerpen en verzamelingen.

Artikel 11.

De beschermde voorwerpen of verzamelingen mogen enkel in een door de Executieve erkend atelier worden hersteld of gerestaureerd. De Executieve regelt de erkenning van deze ateliers. Deze regeling houdt in elk geval in: - dat bij elk besluit tot erkenning vooraf de Koninklijke Commissie dient gehoord te worden; - dat elk besluit tot erkenning beperkt wordt in de tijd met mogelijkheid tot verlenging; - dat elk erkenningsbesluit nauwkeurig de bevoegdheid van het betrokken atelier omschrijft. De beschermde voorwerpen of verzamelingen mogen enkel worden hersteld of gerestaureerd mits toelating van de Executieve die elke aanvraag onmiddellijk voor advies aan de Koninklijke Commissie overmaakt; bij ontstentenis van advies binnen een maand na de toezending wordt dit advies geacht gunstig te zijn. Indien de Executieve deze toelating niet heeft verleend binnen twee maanden na de bij ter post aangetekende aanvraag ervan, wordt zij geacht verworven te zijn. De Executieve beschikt over een bijkomende termijn van vijftien dagen voor het uitbrengen van een bindend advies wanneer bij de aanvraag tot het uitvoeren van werken een beroep wordt gedaan op de subsidiëring.

Artikel 12.

De bij of krachtens dit decreet geregelde bescherming blijft van toepassing op de beschermde voorwerpen of verzamelingen, in welke handen deze ook overgaan.

Artikel 13.

De Executieve, de Koninklijke Commissie en de Raad van Advies voor de Musea gehoord, besluit tot het opheffen of wijzigen van

het besluit van de Executieve tot bescherming van een voorwerp of verzameling.

Hoofdstuk V.

Toelagen.

Artikel 14.

§1. Door de Executieve kunnen er toelagen van de Gemeenschap verleend worden voor werken aan of ter beveiliging van het beschermd roerend cultureel patrimonium ondernomen door of op initiatief van provinciale en lokale openbare besturen, particuliere of privé-instellingen. §2. De toelagen hebben betrekking op het totale bedrag van de subsidieerbare uitgaven voor werken van instandhouding, beveiliging, onderhoud en herstel. §3. Komen in aanmerking voor subsidiëring de kosten voor: a) de algemene beveiliging, versteviging en consolidering; b) behandeling, inzonderheid voor versteviging, bestrijding van houtworm, zwammen, micro-organismen, corrosie en alle andere vormen van fysische of biologische aantastingen of degeneratie; c) restauratie; d) verwijderen van storende elementen, ongedaan maken van onoordeelkundig uitgevoerde ingrepen en verwijderen van misplaatste toevoegsels; e) beschermen van het voor het publiek toegankelijk roerend cultureel patrimonium tegen nadelige gevolgen of gevaren hieraan verbonden, inzonderheid het aanbrengen van een detectiesysteem, afschermingen en klimatisatiesysteem; f) beveiliging tegen brand, vandalisme en diefstal; g) dringende voorlopige instandhouding wanneer gevaar bestaat voor verder en snel verval in afwachting dat kan begonnen worden met de eigenlijke werken, vervoer naar een voorlopige bergplaats, zomede de noodzakelijke instandhoudingswerken aan de bestaande bergplaats of verbetering van de omgevingstoestanden indien het vervoer niet noodzakelijk of niet verantwoord is of indien het ernstige technische problemen stelt; h) de studie vereist voor het opmaken van een definitief dossier, inzonderheid voor historisch onderzoek, laboratoriumproeven, analyses.

Artikel 15.

§1. De Executieve bepaalt de wijze waarop de begroting voor de werken wordt ingediend en welke kosten hetzij geheel of gedeeltelijk voor subsidiëring in aanmerking komen. §2. Komen voor subsidiëring in aanmerking: a) - de kostprijs van de werken, inbegrepen de belasting op de toegevoegde waarde, vastgesteld aan de hand van de definitieve

afrekening doch beperkt tot het bedrag van de goedgekeurde offerte of aanbesteding;

- de verrekeringen die voortvloeien uit de toepassing van de contractuele bepalingen en die door de Executieve of zijn gemachtigde worden goedgekeurd;
- de kosten voor onvoorziene en noodzakelijke bijkomende werken en meerwerken waarmee de Executieve of haar gemachtigde voorafgaandelijk aan de uitvoering ervan haar instemming heeft betuigd;

b) indien de werken onderhands worden gegund, de kostprijs van de werken, doch beperkt tot het bedrag van de door de Executieve goedgekeurde onderhandse overeenkomst;

c) indien de werken worden uitgevoerd in eigen beheer, het bedrag van de door de Executieve goedgekeurde kosten voor de levering van materialen en diensten vereist voor het uitvoeren der werken;

d) een forfaitair bedrag van 7 procent van de subsidieerbare uitgaven tot dekking van de algemene kosten, studie van de aanname, ereloon van de ontwerper, aanbesteding en kosten van toezicht, beperkt tot het bedrag van de goedgekeurde raming.

§3. De Executieve kan voor de berekening van de toelagen de maximumwaarde bepalen van de subsidieerbare uitgaven.

Artikel 16.

De hogervermelde toelagen zullen slechts worden toegekend voor zover bij het opmaken der bestekken en de toewijzing der werken de wettelijke en reglementaire bepalingen worden nageleefd betreffende de overheidsopdrachten voor aanname van werken, leveringen en diensten.

Artikel 17.

De toelagen voor werken ondernomen door lokale openbare besturen worden vastgelegd als volgt: de Gemeenschap 60 procent en de provincie 20 procent.

Artikel 18.

De toelagen voor werken uitgevoerd door provinciale openbare besturen worden vastgesteld als volgt: de Gemeenschap 60 procent.

Artikel 19.

De kosten voor de werken uitgevoerd aan beschermd roerend cultureel patrimonium, eigendom van het Rijk, de Gemeenschap, of van organismen van openbaar nut, onder toezicht van het Rijk, de Gemeenschap of het Gewest, worden uitgesloten uit het toepassinggebied van deze regeling.

Artikel 20.

§1. De toelagen voor werken ondernomen door sociaal-culturele verenigingen of instellingen van openbaar nut in de zin van de wet van 27 juni 1921 en onderwijsinstellingen worden vastgesteld als volgt: de Gemeenschap 55 procent, de provincie 15 procent en de gemeente 15 procent.

§2. De Executieve stelt voor de toepassing van de in §1 van dit artikel voorziene bepaling een regeling vast inzake de criteria wat betreft de statuten, de structuur en de doelstellingen waarvan de sociaal-culturele verenigingen of instellingen van openbaar nut in de zin van de wet van 27 juni 1921 moeten voldoen.

§3. De sociaal-culturele verenigingen of instellingen van openbaar nut in de zin van de wet van 27 juni 1921 die aan de in §2 van dit artikel bedoelde criteria niet voldoen, worden gelijkgesteld met de handelsvennootschappen.

Artikel 21.

De toelagen voor werken ondernomen door particulieren worden vastgesteld als volgt: de Gemeenschap 50 procent, de provincie 10 procent, de gemeente 10 procent en de eigenaar(s) 30 procent, mits akkoord van deze laatste.

Artikel 22.

De toelagen voor werken ondernomen door handelsvennootschappen aan beschermd roerend cultureel patrimonium, uitgevoerd door privé-instellingen vermeld in artikel 20, §3 van dit decreet worden vastgesteld als volgt: de Gemeenschap 40 procent, de provincie 5 procent, de gemeenten 5 procent en de handelsvennootschappen 50 procent mits hun akkoord.

Artikel 23.

De in artikel 21 en 22 van dit decreet voorziene toelagen voor werken ondernomen door particulieren of privé-instellingen zullen slechts worden toegekend wanneer de eigenaar(s), de vruchtgebruikers, of ingeval er onverdeeldheid is, de mede-eigenaar(s), evenals de echtgenoten ingeval het onverdeelde goederen betreft of goederen van het gemeenschappelijk vermogen, de volgende verbintenissen onderschrijven en ze ononderbroken naleven:

a) het betrokken roerend cultureel patrimonium niet te vervreemden of te belasten met zakelijke rechten tijdens de periode die verloopt tussen de vaste toezegging der toelage en het einde der werken. Indien deze bepaling niet kan nageleefd worden moet deze vervreemding of belasting gemeld worden bij de Executieve en moet de totaliteit der overheidstoelagen terugbetaald worden aan de Gemeenschap die ze zal uitkeren aan de rechthebbende overheid;

b) het niet te vervreemden of te belasten met zakelijke rechten in een termijn van tien jaar na de definitieve oplevering der werken waarvoor de toelagen worden toegekend, behoudens toelating van de Executieve. Indien deze termijn niet kan nageleefd worden moet deze vervreemding of belasting gemeld worden bij de Executieve en moet aan de Gemeenschap een gedeelte der overheidstoelagen en een interest terugbetaald worden. De terugbetaling van de toelagen en de interest worden berekend als volgt:

$$K = A \times B \times B \times \frac{x \times n}{10}$$

$$Z = K \times I \times J$$

In deze formule is:

K = terug te betalen kapitaal;

Z = te betalen interest;

A = de venale meerwaarde na de restauratie. Deze meerwaarde is het verschil in waarde voor en na de restauratie bepaald aan de hand van een door de Executieve aanvaarde schatting;

B = het percentage van de overheidstoelagen (Staat, provincie, gemeente) verleend in de volledige kostprijs van de werken die de eigenaar tijdens de restauratiewerken zonder subsidie zou hebben uitgevoerd;

n = het aantal jaren nog te lopen van de tienjarige termijn;

I = wettelijke interestvoet;

J = aantal jaren verlopen tussen het beëindigen der werken en de verkoop;

c) onmiddellijk na de definitieve oplevering der werken en dit gedurende een termijn van tien jaar:

1) een verzekering af te sluiten tegen diefstal en tegen de schade veroorzaakt door brand en van de andere schade dan brandschade en waterschade veroorzaakt door ontploffingen, door blikseminslag, door het neerstorten van vliegtuigen en door de storm. De Executieve kan geheel of gedeeltelijk afzien van deze verplichting tot het nemen van deze verzekering;

2) onmiddellijk bij de Executieve melding te maken van elke diefstal, brand-, water-, storm- of bliksemschade;

3) de op basis van de hogervermelde verzekering uitbetaalde schadevergoeding integraal te besteden aan het herstel van het betrokken cultureel patrimonium; in geval niet tot herstel wordt overgegaan de ontvangen toelage terug te betalen aan de Gemeenschap;

4) jaarlijks door een gevaardigde van de Executieve een nazicht te laten uitvoeren naar de conservatietoestand van het roerend cultureel patrimonium.

Artikel 24.

§1. Onverminderd de bepalingen van het Strafwetboek of de gerechtelijke vervolgingen bij toepassing van het koninklijk besluit van 31 mei 1933 betreffende de verklaring te doen in verband met de subsidies, vergoedingen en toelagen van elke aard, die geheel of gedeeltelijk ten laste van de Staat zijn, is de toelageverkriger ertoe verplicht alle hem krachtens dit besluit betaalde premies aan de Gemeenschap terug te storten:

a) wanneer een onjuiste of onvolledige verklaring werd afgelegd om bij dit besluit toegekende toelagen ten onrechte te genieten;

b) wanneer een inbreuk werd gepleegd op de verbintenissen onderschreven overeenkomstig artikel 23.

§2. Het bedrag van de aan de Gemeenschap terug te betalen toelagen dient gestort te worden ten voordele van de begroting van de Vlaamse Gemeenschap, sector Cultuur.

§3. De Executieve kan geheel of gedeeltelijk afzien van de invordering van de toelagen wanneer zij oordeelt dat ernstige en buitengewone omstandigheden de verkrijger zullen verhinderen of verhinderd hebben de overeenkomstig artikel 23 onderschreven verbintenissen na te komen.

Hoofdstuk VI.

Register.

Artikel 25.

De Executieve legt een genummerd register aan van de beschermde voorwerpen en verzamelingen. De Executieve stelt de inrichting en de beveiliging van dit register vast. De gegevens van dit register zijn vertrouwelijk en mogen niet aan derden, administraties inbegrepen, worden meegedeeld, behoudens akkoord van de eigenaar.

Artikel 26.

Beschermde voorwerpen en verzamelingen mogen in overheidsbezit worden overgedragen ter verheffing van de belastingen en heffingen bedoeld in artikel 10 van de gewone wet van 9 augustus 1980 tot hervorming der instellingen.

Artikel 27.

Op de beschermde voorwerpen of verzamelingen kan een herkenningsteken worden aangebracht waarvan het model door de Executieve wordt bepaald na het advies van de Koninklijke Commissie te hebben ingewonnen.

Hoofdstuk VII.

Strafbepalingen.

Artikel 28.

Onverminderd de toepassing van de bij het

Strafwetboek of bij andere wetten of decreten bepaalde straffen, wordt gestraft met een gevangenisstraf van acht dagen tot zes maanden en een geldboete van 100 tot 50.000 frank of met één van deze straffen:

- hij die voor bescherming vatbare of beschermde voorwerpen en verzamelingen in bewaring heeft en verzuimt de bepalingen na te leven respectievelijk van artikel 4 en artikel 8 van dit decreet;
- hij die zonder de in artikel 8, §4 voorgeschreven toelating of in strijd met de daarbij gestelde voorwaarden, beschermde voorwerpen en verzamelingen vervreemdt;
- hij die verzuimt de overeenkomstig artikel 10 bij besluit van de Executieve bepaalde voorschriften en voorwaarden na te leven;
- hij die de overeenkomstig artikel 8, §2 bepaalde algemene en bijzondere beschermingsvoorschriften overtreedt;
- hij die zonder de in artikel 11 voorgeschreven toelating of in strijd met de daarbij gestelde voorwaarden, een beschermde zaak herstelt of restaureert;
- hij die beschermde voorwerpen of verzamelingen ontsiert, beschadigt of vernietigt.

Artikel 29.

De bepalingen van het eerste boek van het Strafwetboek, met inbegrip van de artikelen 66, 67, 69 tweede lid, en 85 zijn van toepassing op de bij artikel 28 bepaalde misdrijven.

Artikel 30.

Bij elk vonnis van veroordeling wordt bevel gegeven tot het terugbrengen van een voorwerp of verzameling op zijn oorspronkelijke plaats en/of tot het herstel of de restauratie van de voorwerpen en verzamelingen op kosten van de veroordeelde onverminderd de schadeloosstelling.

Hoofdstuk VIII.

Overgangs- en opheffingsbepalingen.

Artikel 31.

De bepalingen van hoofdstuk II en hoofdstuk III, artikel 21, vierde lid van de wet van 7 augustus 1931 op het behoud van monumenten en landschappen, gewijzigd bij decreet van 13 juli 1972, worden voor het Nederlands taalgebied opgeheven, voor zover het roerende goederen betreft in overheidsbezit.

Artikel 32.

De maatregelen, voorzien in het huidige decreet, zijn van toepassing op het roerend cultureel patrimonium in privé-bezit op uitdrukkelijk verzoek van de privé-eigenaar zelf.

Onverminderd het bepaalde in de wet van 7 augustus 1931 op het behoud van monumenten en landschappen heeft de Executieve, bij verkoop, zowel openbaar of uiterhand, van voorwerpen en verzamelingen behorend tot het roerend cultureel patrimonium en waarvoor beroep werd gedaan op de bepalingen van artikel 23 van dit decreet, een voorkooprecht.

Dit recht kan door de Executieve aan andere overheidsinstanties worden overgedragen.

Artikel 33.

De rangschikkingsbesluiten genomen bij toepassing van de wet van 7 augustus 1931, gewijzigd bij decreet van 13 juli 1972, behouden hun rechtskracht tot zij overeenkomstig dit decreet worden gewijzigd of opgeheven. Ten aanzien van deze rangschikkingsbesluiten gelden al de gevolgen die dit decreet verbindt aan de besluiten van de Executieve tot bescherming.

Ministeriële omzendbrief van 23 juni 1982 betreffende de beveiliging tegen diefstal van het roerend kunstpatrimonium in gebouwen die als monument zijn beschermd. Maatregelen.

Mijnheer de Gouverneur,

Naar aanleiding van de recente brutale kunstrovers, wensen wij U volgende richtlijnen ter kennis te brengen in verband met de beveiliging van het roerend kunstpatrimonium.

Vooreerst wens ik er de aandacht op te vestigen dat de eigenaars van een beschermd monument verplicht zijn het monument in goede staat te bewaren en het niet te ontzien. Dit impliceert dat ook de nodige maatregelen getroffen worden om diefstal te voorkomen. Hierna volgen een aantal maatregelen die de eigenaars van beschermde monumenten hierbij dienen in acht te nemen.

1. Gewone maatregelen.

1.1. Het is aan te bevelen de deuren van een gebouw stevig te vergrendelen, inzonderheid de ramen van bijgebouwen, zoals sacristieën e.d. te voorzien van een gelaagde veiligheidsbeglazing of staven in roestvrij metaal, aangebracht zonder schade aan te richten aan het monument.

1.2. Mobiele kunstwerken dienen zo opgesteld dat ze moeilijk kunnen ontvreemd worden.

1.3. De meest kostbare en kwetsbare voorwerpen moeten ondergebracht worden in een bijzonder beveiligde en voor conservatie geschikte ruimte van het gebouw.

1.4. Voor kleinere voorwerpen is het aangezien deze op te bergen in veilige kasten, bij voorkeur in een beveiligde ruimte geplaatst.

1.5. Het gebouw waarin zich een belangrijk kunstpatrimonium bevindt, mag niet opengesteld worden voor het publiek zonder bewaking. Het verdient aanbeveling dat een

vermelding wordt aangebracht in welke voorwaarden en tot wie men zich moet wenden om het gebouw te bezoeken.

2. Buitengewone maatregelen.

2.1. In bijzondere gevallen is beveiliging door elektronische of elektro-mechanische apparatuur aan te bevelen.

2.2. Deze apparatuur kan betrekking hebben op het hele gebouw of op een afzonderlijke ruimte of op een bepaald voorwerp.

2.3. Onmiddellijke beschadiging aan belangrijke kunstwerken als schilderijen en retabels dient onmogelijk gemaakt door bijvoorbeeld een veiligheidsbeglazing en vooral door maatregelen die het publiek op veilige afstand houden.

3. Museumwerking en inrichting van schatkamers.

3.1. Een bijzondere inspanning dient te worden gedaan om het tot standkomen van een

museumwerking voor het roerend kunstpatrimonium te bevorderen, zowel in grotere stadscentra als in meer afgelegen gebieden.

3.2. Er moet nochtans de voorkeur gegeven worden aan het oprichten van een beveiligde schatkamer in het gebouw zelf.

3.3. Indien de nodige beveiligingsmaatregelen niet spoedig kunnen genomen worden, wordt aangeraden hoogst kostbare voorwerpen in tijdelijke bewaargeving aan goed uitgeruste en beveiligde musea toe te vertrouwen.

Elk afzonderlijk geval vereist een voorafgaand deskundig onderzoek. Vooraleer de maatregelen worden uitgevoerd moet een dossier worden ingediend bij de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg, Belliardstraat 32, 1040 Brussel.

De besturen die moeilijkheden ondervinden in verband met de beveiliging van het roerend kunstpatrimonium kunnen zich met deze dienst in verbinding stellen.

De hogervermelde beveiligingswerken kunnen in aanmerking komen voor een betoela-

ging op basis van artikel 2 van de wet van 7 augustus 1931 op het behoud van monumenten en landschappen.

Ik verzoek U deze maatregelen aan de betrokken besturen te willen mededelen en hen te vragen welk gevolg zij eraan verlenen.

De Gemeenschapsminister van Cultuur,
K. POMA.

RESTAURATIES

Suyckerhuys te Mechelen.

historiek:

Het huis, gelegen op de Grote Markt 39, werd gebouwd in 1716 in typische régencestijl. De benedenverdieping werd op storende wijze tot winkelpui verbouwd. De verdiepingen vertonen de typische indeling van de régencestijl, gemarkeerd door blauwstenen geledingen. Aangezien het een hoekhuis is, is de gevel aan twee zijden opengewerkt met ramen waarvan er enkele dichtgemetseld zijn.

juridische gegevens:

Het gebouw werd beschermd bij K.B. van 10 april 1981. Het aanvangsbevel tot restauratie werd gegeven. De opdrachtgever is de eigenaar zelf.

restauratie:

Het uitgangspunt is de vraag van de eigenaar om de huidige winkelpui te verwijderen en te vervangen door een pui die beter met de gevel harmonieert. Aangezien het gaat om een hoekhuis stelt deze operatie zware problemen op het gebied van stabiliteit. Deze problemen worden nog vergroot door het feit dat de constructie bestaat uit op elkaar gestapelde blauwstenen onderdelen, waar-tussen opvulmetselwerk is aangebracht dat geen dragende functie heeft. Een groot deel van deze elementen is beschadigd of gebarsen. Voor de restauratie werden verschillende mogelijkheden onderzocht. Restauratie in situ zou enorme schoringen met zich meebrengen. In deze restauratievisie zou tevens een betonnen skelet moeten worden aangebracht. Gelet op de geringe dikte van de muren, de slankheid van de elementen en de wijze van opbouw bleek het niet mogelijk dit skelet zo op te vatten dat het niet zou hin-

deren in het interieur. Door de geringe oppervlakte van het gebouw zou een dergelijk skelet de bruikbare oppervlakte dermate reduceren dat het gerestaureerde gebouw niet meer bruikbaar zou zijn. Deze overwegingen, samen met de hoge kostprijs voor de schoringswerken, hebben uiteindelijk tot de beslissing geleid dat het volledige gebouw best gedemonteerd kan worden. De blauwstenen elementen zullen hierbij worden gerecupereerd. De gebroken delen zullen waar mogelijk worden verlijmd en hersteld, delen die te erg beschadigd zijn zullen nieuw worden gekapt. Deze werkwijze biedt het voordeel dat de winkelpui zonder problemen kan worden aangepast en dat de bouwonderdelen op een constructief verantwoorde wijze kunnen worden samengebracht tot een bruikbaar geheel, waarbij zoveel mogelijk van het originele materiaal opnieuw verwerkt kan worden.

F. Brenders

Het Suyckerhuys op de Grote Markt van Mechelen tijdens de restauratie.

BESCHERMING VAN HET CULTUURPATRIMONIUM

Ontwerpen van lijst van voor bescherming vatbare monumenten, stads- en dorpsgezichten (decreet 3 maart 1976)

- Aartselaar: het hoofdgebouw en de ronde torens van het kasteel Solhof, gelegen Baron van Ertbornstraat, (monument) (M.B. 26.8.1982).
- Aartselaar: het kasteel Solhof, met zijn omgeving, (dorpsgezicht) (M.B. 26.8.1982).
- Antwerpen: de Sint-Michielskerk, gelegen Amerikalei (monument) (M.B. 16.9.1982).
- Boortmeerbeek: de watermolen en de molenaarswoning, gelegen Pastorijsstraat 17, (monument) (M.B. 30.8.1982).
- Boortmeerbeek: de watermolen en de molenaarswoning, gelegen Pastorijsstraat 17, met de omgeving, (dorpsgezicht) (M.B. 30.8.1982).
- Dendermonde: de Mechelse Poort, namelijk de voormalige binnenpoort, de brugpijlers tussen binnen- en buitenforten, de restanten van de buitenpoort, de keermuur ter hoogte der wallen voor de eerste spoorlijn, de restanten der brugpijlers langs de buitenwallen, de voormalige kazemat, (monument) (M.B. 26.8.1982).
- Deinze: de Sint-Blasiuskapel, gelegen Gentpoort, (monument), met de omgeving, (stadsgezicht) (M.B. 16.9.1982).
- Eeklo: de Minderbroederskerk (exterieur en interieur), gelegen Markt 27 (monument) (M.B. 16.9.1982).
- Eeklo: de woning (exterieur en interieur), gelegen Stationsstraat 4-6 (monument) (M.B. 16.9.1982).
- Eeklo: de kapel der Zusters van Liefde (exterieur en interieur) gelegen Zuidmoerstraat 127, (monument) (M.B. 16.9.1982).
- Eeklo: de Sint-Vincentiuskerk (exterieur en interieur) gelegen Kerkplein, (monument) met zijn omgeving (stadsgezicht) (M.B. 16.9.1982).
- Horebeke (Sint-Kornelis-Horebeke): de Sint-Korneliskerk (exterieur en interieur) (monument) (M.B. 30.8.1982).
- Horebeke (Sint-Kornelis-Horebeke): de kerkhofmuur en de toegangspylonen, (monument) (M.B. 30.8.1982).
- Horebeke (Sint-Kornelis-Horebeke): de pastorie (exterieur en interieur) (monument) (M.B. 30.8.1982).
- Horebeke (Sint-Kornelis-Horebeke): de oude delen van het klooster (exterieur en interieur) (monument) (M.B. 30.8.1982).
- Horebeke (Sint-Kornelis-Horebeke): de kerk, de pastorie en het klooster, met hun omgeving, (dorpsgezicht) (M.B. 30.8.1982).
- Ieper: de kloosterpoort, gelegen Vandepeereboomplaats, (monument) (M.B. 27.8.1982).
- Ieper: de bank en het restaurant, gelegen Sint-Jacobstraat 1, (monument) (M.B. 27.8.1982).
- Ieper: de poorten van het Sint-Vincentiuscollege, gelegen Harpestraat en Menenstraat 18 (monument) (M.B. 27.8.1982).
- Ieper: het museum, gelegen Merghe-lyncckstraat 1, (monument) (M.B. 27.8.1982).
- Ieper: het huis 'Genthof', gelegen D'Hondtstraat 21, (monument) (M.B. 27.8.1982).
- Ieper: het arrondissementscommissariaat, gelegen D'Hondtstraat 23, (monument) (M.B. 27.8.1982).
- Ieper: de Stedelijke Muziekacademie, gelegen D'Hondtstraat, (monument) (M.B. 27.8.1982).
- Ieper: de twee woonhuizen, gelegen Rijsselstraat 56-58 (monument) (M.B. 27.8.1982).
- Ieper: het postgebouw, gelegen Rijselstraat 70, (monument) (M.B. 27.8.1982).
- Ieper: het woonhuis, gelegen Rijselstraat 204, (monument) (M.B. 27.8.1982).
- Ieper: het woonhuis, gelegen Diksmuidestraat 48, (monument) (M.B. 27.8.1982).
- Ieper: het woonhuis, gelegen Diksmuidestraat 79, (monument) (M.B. 27.8.1982).
- Ieper: het woonhuis, gelegen G. de Stuerstraat 8, (monument) (M.B. 27.8.1982).
- Ieper: het huis van de Bootslieden, gelegen Veemarkt 9, (monument) (M.B. 27.8.1982).
- Ieper: het huis van de Kooplieden, gelegen Veemarkt 11, (monument) (M.B. 27.8.1982).
- Ieper: het woonhuis, gelegen Elverdingestraat 50, (monument) (M.B. 27.8.1982).
- Kortenbergh (Everberg): de kerk van Sint-Martinus van Tours, gelegen Dorp 8, (monument) (M.B. 27.8.1982).
- Kortenbergh (Everberg): de voormalige kasteelhoeve en het bakhuis, gelegen Steenhofstraat 33-35, (monument) (M.B. 27.8.1982).
- Kortenbergh: de dorpskern van Everberg, (dorpsgezicht) (M.B. 27.8.1982).
- Kortenbergh (Everberg): de kasteelhoeve en het bakhuis, gelegen Steenhofstraat 33-35, met de omgeving (dorpsgezicht) (M.B. 27.8.1982).
- Kruibeke: de herenwoning (hoofdgebouw, koetshuis, afsluiting langs de straat), gelegen Langestraat 7-9, (monument) (M.B. 27.8.1982).
- Kruibeke: de tuin van de herenwoning, gelegen Langestraat 7-9, (dorpsgezicht) (M.B. 27.8.1982).
- Lovendegem (Vinderhout): de omgeving van de 'Vlaanderensmolen', (dorpsgezicht) (M.B. 10.6.1982).
- Maaseik: het huis 'De 3 Marieën', gelegen Bleumerstraat 77, (monument) met de achterliggende tuin, (dorpsgezicht) (M.B. 27.8.1982).
- Mortsel: de gevels en bedaking van het Jezuïetenhof, gelegen Deurnestraat 281, (monument) (14.9.1982).
- Mortsel: het Fort IV, met uitzondering van de recent opgerichte loodsen en installaties, gelegen Krijgslaan, (monument) (M.B. 14.9.1982).
- Mortsel: de duiventoren van de hoeve, gelegen Consciencelaan 107, (monument) (M.B. 14.9.1982).
- Mortsel: het Kasteel Ten Dorpe met inbegrip van de toegangsbrug en poort, gelegen Theofiel Reynlaan 3, (monument) (M.B. 14.9.1982).
- Mortsel: de houten huizen, gelegen Lindenlei 6-8, (monument) (M.B. 14.9.1982).
- Mortsel: het kasteel Ter Varent met inbegrip van de toegangsbrug, gelegen Berthoutstraat 20-22, (monument) (M.B. 14.9.1982).
- Mortsel: het kasteel Canteroy: de vierkante omwalling met bastions, het toegangsgebouw, de kapel en de boerderij op de ringmuur, gelegen Canteroylaan 30, (monument) (M.B. 14.9.1982).
- Mortsel: de omgeving van de huizen Lindenlei 6-8, (dorpsgezicht) (M.B. 14.9.1982).
- Mortsel: de villa's Wouwstraat 30-32-34 en de brouwerij op de Quinten Metsijle, (dorpsgezicht) (M.B. 14.9.1982).
- Mortsel: de omgeving van het kasteel Canteroy, Canteroylaan 30, (dorpsgezicht) (M.B. 14.9.1982).
- Mortsel: de omgeving van Kasteel Ter Varent, Berthoutstraat 20-22, (dorpsgezicht) (M.B. 14.9.1982).
- Mortsel: de omgeving van het Jezuïetenhof, gelegen Deurnestraat 281, (dorpsgezicht) (M.B. 14.9.1982).
- Mortsel: de hoeve, gelegen Heidelaan 2A, (dorpsgezicht) (M.B. 14.9.1982).
- Mortsel: de omgeving van de duiventoren van de hoeve, gelegen Consciencelaan 107, (dorpsgezicht) (M.B. 14.9.1982).
- Oostende: het Onze-Lieve-Vrouwecollege (voorgevel en bedaking), gelegen Vindictevelaan 9, (monument) (M.B. 16.9.1982).
- Oostende: de huizenrij, gelegen Ernest Feysplein 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, en 9bis en het huis gelegen op de hoek van de Oesterbankstraat en de Graaf de Smet de Naeyerlaan, (stadsgezicht) (M.B. 16.9.1982).
- Oudenaarde: de woning, gelegen Einestraat 23, hoek Lappersfort, (monument) (M.B. 25.8.1982).
- Sint-Truiden: de Sint-Jacobuskerk, gelegen Schuurhovensteenweg, (monument) (M.B. 16.9.1982).
- Zottegem (Strijpen): de Sint-Andrieskapel gelegen Sint-Andriesstraat, (monument), met de onmiddellijke omgeving (dorpsgezicht) (M.B. 27.8.1982).
- Zottegem (Velzeke-Ruddershove): de watermolen met inbegrip van sluiswerk, bakgoot, roerend werk en de aandrijvingsmiddelen, de motor uit 1934 en het molengebouw, gelegen Beugelstraat 44, (monument) met zijn omgeving, (dorpsgezicht) (M.B. 16.9.1982).

Lijst der beschermde
monumenten, stads- en
dorpsgezichten en
landschappen in Vlaanderen

Van Loghum Slaterus/Antwerpen

Prijs: 1.795 fr.

Uitgever: Van Loghum Slaterus, Antwerpen

Tel.: 03/324.78.90

Lijst der beschermde monumenten, stads- en dorpsgezichten en landschappen in Vlaanderen

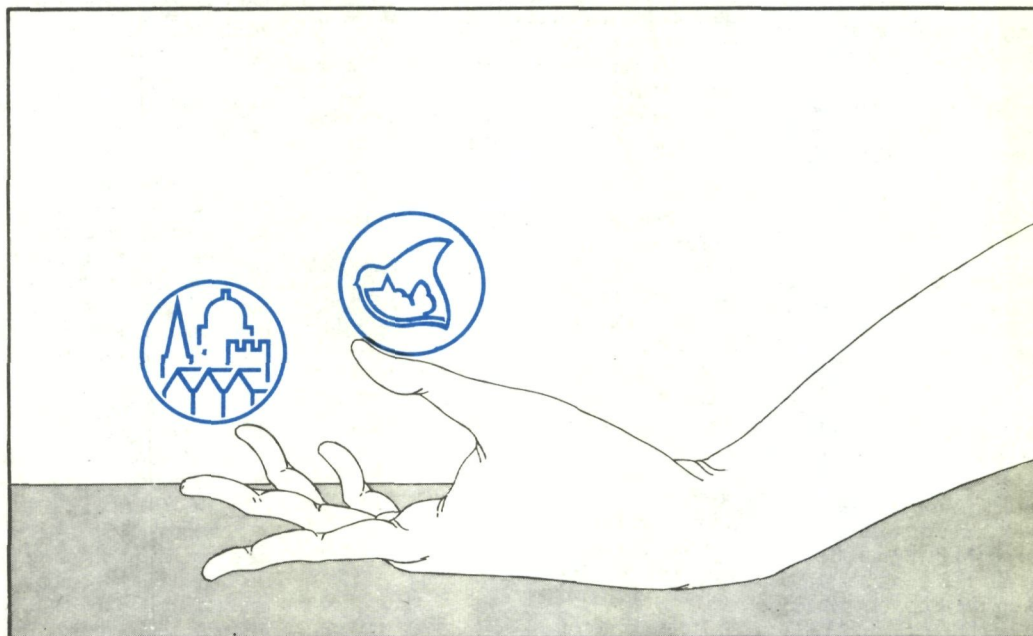
In 1977 verscheen, onder de titel 'Cultuurbezit in Vlaanderen', een lijstje van de beschermde monumenten en landschappen, aangevuld tot 31 december 1976.

Met het in werking treden van het decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van monumenten, stads- en dorpsgezichten, heeft het beschermingsbeleid een nieuwe impuls gekregen zodat, na zes jaar, de publikatie van een nieuwe lijst een dringende noodzaak was geworden.

De lijst die nu beschikbaar wordt gesteld voor ieder die met de toestand van ons bouwkundig erfgoed en met onze landschapszorg begaan is, biedt een beknopt en volledig overzicht van de beschermingsbesluiten tot 31 december 1981. Ook de beschermingsbesluiten die in de loop der jaren werden opgeheven of die bij arrest van de Raad van State werden vernietigd, zijn met een zodanige vermelding in deze lijst opgenomen.

Anderzijds behoort het tot de wettelijke taak van de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg een register aan te leggen en bij te houden van de beschermde monumenten en stads- en dorpsgezichten. Dit register bevat per gemeente de genummerde originelen van al de beschermingsbesluiten. Afschriften van het register kunnen door ieder belangstellende op schriftelijk verzoek bij de Rijksdienst worden geraadpleegd.

De teksten van de wet van 7 augustus 1931 op het behoud van monumenten en landschappen, en van het decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van monumenten en stads- en dorpsgezichten vormen het sluitstuk van deze publikatie.

SOMMIGE DINGEN DRAAG JE OP DE HANDEN!

De vraag is nu: zullen de huisvestingsmaatschappijen bereid zijn om daarin mee te spelen. Tot hertoe hebben we nog niemand bereid gevonden. Indien ik in de positie zou zijn van mijn collega, en baas zou zijn in de huisvestingsmaatschappijen, dan zou het wellicht lukken.

Volkshuisvesting in de stad

Cools: ik heb daarstraks gezegd hoe het historisch gegroeid is, wij zijn voor 98-99% eigenaar geworden van die maatschappijen. Dat is voor mij een manier van werken die je ook eens moet proberen in Gent. Het kost veel geld aan de stad maar tenslotte heeft de stad de eeuwigheid voor haar. We hebben in de binnenstad systematisch gronden trachten te verwerven. We hebben die ingebracht bij onze maatschappijen volgens de principes van rechtmatige verdeling over de drie maatschappijen, tegen volstorting van aandelen.

Hoe meer grond we inbrachten, hoe sterker onze vertegenwoordiging werd in de maatschappij. Ze kunnen dus op die dure grond bouwen die ze anders met klinkende munt hadden moeten betalen. Wij hebben op een bepaald ogenblik bakstenen ingebracht tegen volstorting van aandelen, onder meer voor het project Vleeshuis.

Monsaert: maar ik denk dat het huisvestingsproject dat u gerealiseerd hebt in het centrum van de stad, met alle eisen dat dat stelde, wel veel geld gekost heeft. En als je dan de kostprijs berekent die dat heeft meegebracht, en wat je daar aan huishuur aan ophaalt.

Cools: door het inbrengen van de grond geeft de stad op dat ogenblik een subsidie van 4000 frank per m². Dat heeft de maatschappij in de mogelijkheid gesteld om daar te bouwen. Ze heeft de grond, laten we zeggen administratief gesproken, gratis. De bouwprojecten, die zijn niet duurder uitgevallen dan de doorsnee sociale woningbouw zoals op de Linkeroever bijvoorbeeld. Ze zijn daar gekomen op 18000 fr/m², grondprijs dus niet inbegrepen. Maar we zijn dan ook mede-eigenaar geworden en dat is natuurlijk iets dat je straks kan gebruiken voor de leningscapaciteit.

Bekaert: de vraag is of dat in de toekomst nog zal mogelijk zijn.

Cools: ja, dat heb ik daarstraks al gezegd. Het is bijna op nul gevallen. Projecten en aanbestedingen - dus al wat niet in uitvoering is - zouden stilvallen.

Bekaert: het is natuurlijk moeilijk als die harde feiten en de geringe speelruimte die het beleid heeft op tafel komen om nog over meer algemene en theoretische zaken te praten. Het heeft echter wel zin om vooruit te denken als we zien hoe bepaalde realisaties in Antwerpen slechts mogelijk waren dank zij een beleid dat tientallen jaren te voren werd ingezet.

Wat de realisaties betreft wil ik vragen of het reeds mogelijk is concrete conclusies te trekken uit de recente ervaring van bij voorbeeld de Vleeshuisbuurt. Hoe werkt dat nu?

Is het makkelijk om daar huurders voor te vinden en hoe reageren zij?

Cools: een eerste bedenking: ik heb mij misschien te veel laten leiden door de pittoreske zijde van dat deel van de binnenstad om daar woningen te willen brengen. Nu waren de eerste bewoners zeer ongelukkig omdat zij hinder ondervonden van voornamelijk nachtrecreanten. De stad is weliswaar op bepaalde ogenblikken een verstrengeling van gezellige dingen, maar je moet dus die hinder evalueren vanuit het besef dat alles niet verzoenbaar is met alles en dat hebben wij daar met scha en schande geleerd.

Vanuit die ervaring ook zijn wij onze inspanning meer gaan richten op de Vierde Wijk, het Sint-Andrieskwartier, die een traditionele roeping had van volkse woonwijk. Vooral de ouderen die zich in de Vleeshuisbuurt kwamen vestigen hebben van de nachtrecreanten last ondervonden. De jongeren hebben geprobeerd om de wijk open te trekken en er een gemeenschap van te maken. Dat sluit aan bij de filosofie die wij achter die nieuwe wijken gestoken hadden, namelijk van weer wat aan te sluiten bij het buurtleven. De jongeren trachten dat gestalte te geven; er is nu jaarlijks een buurtfeest, misschien nog wat artificieel, maar dat nemen wij er wel bij. De ouderen waren daar aanvankelijk niet voor te vinden, maar als zij dat allemaal zagen gebeuren, kwamen zij daar toch wel op af. Dan zijn er de anderen, het grootste percentage, die op de lijsten van de maatschappij stonden en die van alle kanten gekomen zijn. Binnen deze groep is de verhuisbeweging het grootst. Zij stellen dat zo niet op prijs; in de gedeelten die wij autovrij gemaakt hebben stelden zij zich de vraag: 'wat moeten we met onze auto'? Zij willen hun auto voor de deur. Ik neem aan dat deze groep even graag of nog liever buiten, aan de rand van de stad zou willen wonen. Dat zijn grosso modo de drie categorieën.

Bekaert: het grootste gedeelte van die woningen is dus bewoond?

Cools: alles is bewoond. De tweede fase is voltooid en wij zijn nu aan de derde fase bezig naar de Veemarkt toe en de aanvragen stromen toe.

Smets: zou in de 19de-eeuwse schil van Gent de grondprijs al niet vergelijkbaar worden met die in de buitenwijken; dan zou men daar evengoed die sociale operaties kunnen gaan realiseren. Aangezien de enige uitweg schijnt te zijn, omwille van het leningstelsel — goedkope leningen in 66 jaar enzovoort — dat je sociale woningbouwmaatschappijen gelast om dit soort operaties te doen, kan de vraag gesteld worden of die eigenlijk wel de geëigende instanties zijn. Er is gewoon een infrastructuur van ambtenaren, reglementeringen, van zoveel woningen in een rij, die een pandsgewijze aanpak haast onmogelijk maakt. Ziet men dat werkelijk als enige uitweg?

Cools: nee. Wij hebben de particulieren gelijktijdig de gelegenheid gegeven om aan te sluiten bij die projecten. Ga echter zien in de Braderijstraat: de kant van de particulieren staat leeg. Wij hebben hen alleen voorschriften meegegeven. Werken met de huisvestingsmaatschappijen is een mogelijkheid geweest om wat te doen. Als aanzet voor andere heeft het maar onvolledig gewerkt.

Antwerpen, woningproject 'de Munt', architecten L. Wouters, A. Mostien en B. Rombouts (bouwjaar 1981).

Monsaert: als ik hoor dat die sociale huisvestingsprojecten succes hebben, dan moet dat toch noodzakelijkerwijze tot gevolg hebben dat er nog meer woningen leegkomen in de binnenstad. Je recupereert ze niet allemaal van buiten de stad en dat wordt dan een doorschuifoperatie.

Cools: wij hebben constant een lijst met ongeveer 1500 aanvragen. Daar zitten veel oude mensen bij, onder meer van uit de binnenstad. 60% daarvan zijn gepensioneerden, meestal vrouwen die in veel gevallen inderdaad een krot verlaten. Als je dat doortrekt op termijn moet je opletten. Hoeveel van die krotten blijven dan niet leegstaan, want je hebt inderdaad geen echte demografische druk.

Wat gebeurt er? Geleidelijk aan komen onze gastarbeiders daar in de plaats en dan zitten we in een heel andere discussie. In een project dat wij op het Zuid gecreëerd hebben zijn er bijvoorbeeld 70% gastarbeiders. Op de lijst kwamen die gastarbeiders prioritair, door het feit dat zij maar één inkomen hebben, meerdere kinderen enzovoort. Dat schept natuurlijk problemen, eerder van ethische dan van politieke aard, vind ik. Ik weet niet hoeveel jij er hebt in Gent, maar met de fusie komen wij in Antwerpen toch op een gemeenschap van 17.000 Marokkanen en Turken. Dat is al wel een flinke gemeente.

Monsaert: in totaal hebben wij er in Gent 14.000.

Smets: en die concentreren zich dan in bepaalde wijken?

Monsaert: dat is 4 à 5 % van de totale bevolking, maar zij concentreren zich in Sluizeke-Muide en Sint-Macharius tot 20%. In feite is er in Gent zelf geen gastarbeiderspro-

bleem, maar het spitst zich toe op een paar probleemwijken. Je kan dan zeggen, ofwel verspreiden we ze, en dan loopt dat uit, ofwel houden wij dat geconcentreerd in die wijken die nu al specifiek door gastarbeiders ingenomen zijn.

Bekaert: het is het probleem van de eigen culturele identiteit die je van de ene kant moet erkennen maar waar van de andere kant een of andere vorm van integratie toch onontbeerlijk is.

Cools: wat ik daarstraks bedoelde, het culturele element, speelt bij hen niet mee. Dat je probeert een gebouw op te trekken dat kadert in de omgeving stellen zij gewoon niet op prijs, interesseert hen niet. Zij willen alleen zo goedkoop mogelijke woningen hebben die zij ook nog een beetje naar eigen goeddunken kunnen inrichten. Het probleem van de gastarbeiders is wel om een beetje schrik van te hebben omdat niemand zo een pasklare oplossing biedt. Iemand noemde onlangs de gastarbeiders de nieuwe Joden en dat is een beetje juist. Als er iets verkeerd loopt moet er altijd een zondebok zijn.

Wij proberen de integratie en de spreiding te bewerkstelligen maar dat is niet gemakkelijk, het is tegen heug en meug soms en het praten met die mensen is soms keihard.

Architectuur en culturele uitstraling

Bekaert: ik zou toch nog even, om de algemene problematiek op de specifieke interesse van de monumentenzorg toe

te spitsen, willen komen op het architectonische en vormelijke aspect, het culturele aspect waar Bob Cools het over had. In Antwerpen is het duidelijk dat achter de realisaties onder meer in de Kloosterstraat, het Vleeshuis, de Munt, den Dries enzovoort een stuk culturele en architectonische ambitie steekt. Wordt daar door de bevolking op gereageerd, wordt daar een onderscheid gemaakt? En ten tweede, in een iets bredere vraagstelling: we hebben het gehad over de monumenten in de stad die het stadsbeeld bepaalden. Nu kan men niet zeggen dat hetgeen in ons land op het gebied van architectuur gepresteerd wordt culturele toppers zijn. Dat komt niet in een blad of in het nieuws om zijn architectonische kwaliteiten, maar het nastreven van een architectonische kwaliteit blijkt een objectief gegeven. Als men spreekt van het beeld van de stad en van culturele uitstraling van de stad — ik denk dat dat overeenkomt met het woord animatie van daarstraks — zijn er dan geen andere elementen belangrijker dan het bouwen, die een stad animeren en aantrekkingskracht verlenen en automatisch hun weerslag hebben op de stadsvernieuwing?

Ik herinner mij dat Antwerpen in de jaren zestig het toneel was van de internationale artistieke ontwikkeling. Er kwamen zich Nederlanders en Duitsers vestigen, er hadden grote tentoonstellingen plaats en er gebeurde wat. Nu blijkt Antwerpen op dit ogenblik geen aantrekkingskracht meer te hebben en telt het internationaal niet meer mee.

Cools: ik voel, als u die vragen stelt, dat wij die vragen ook aan ons zelf zouden moeten kunnen stellen, maar door het feit dat wij gejaagd, dag in dag uit proberen wat te doen, nemen wij niet meer die afstand. Kregen wij maar de gelegenheid om ons enkele maanden terug te trekken en terug te kijken op wat we gedaan hebben. Het is juist dat ik geprobeerd heb bij de projecten in de binnenstad een voornamelijk culturele achtergrond te hanteren en te zeggen: de kwaliteit van de architectuur is belangrijk. Zo namen wij telkens een ander architect om te voorkomen bijvoorbeeld dat de man van het Vleeshuis nu in een tweede project hetzelfde zou brengen. We proberen ook mensen te nemen die niet versleten, uitgekeken zijn en die er werk hebben willen van maken.

Uw vraag is: door wie wordt dat positief ervaren. Door diegenen die daar gaan wonen zijn, voor een stuk wel, zeer bewust. Maar diegenen die dat voornamelijk op prijs stellen zijn mensen die zelf niet meer in de stad wonen. Er zijn stedelingen die in de stad wonen en een heleboel stedelingen die in prachtige riante villa's wonen en die dan naar die stad komen kijken. Die vinden dat geweldig, en die schrijven er ook over. Vandaar dat in die wijken ontzettend veel mensen komen wandelen, ondanks het nieuwe of vernieuwde karakter ervan. Dus dat wordt door een iets beter publiek op prijs gesteld omdat dit ook de band legt naar de culturele draagwijdte van de stad.

Tweede bedenking die er gemaakt werd was: wat heeft dat aan architecturale uitstraling. Als je dat zou willen situeren in de architectuurgeschiedenis, wat gaat men er dan van denken?

Alles bij mekaar denk ik dat wij Vlamingen op dat stuk te bescheiden zijn. Ik zou zeggen dat het toch vernieuwend is geweest. Het is niet spectaculair wat we gedaan hebben

maar we zitten nu in de discussie: is er vandaag een eigentijdse architectuur? Moet die er zijn? Het functionalisme heeft ons ver verwijderd van architectuur. We moeten gelukkig zijn dat we een aantal mensen hebben gevonden die opnieuw een aantal traditionele dingen zijn gaan hanteren. Die projecten die ter sprake zijn grijpen terug naar traditionele elementen zonder het functionele te vergeten. Kunnen wij daar dan een naam aan geven? Hebben ze het elders veel beter gedaan? Dat zou ik niet durven zeggen. Ik ben ook naar Parijs gaan kijken, naar de vernieuwde stadswijk naast het Centre Pompidou, en dan zeg ik: wij hebben het beter gedaan.

Wat de culturele uitstraling betreft hebt u gelijk; steden kennen ups en downs. Het culturele heeft niet zo direct te maken met een decor, maar met een sfeer en een omgeving. Lode Craeybeckx heeft daar enorm veel voor gedaan. Hij is erin geslaagd een hele vernieuwing tot stand te brengen. Nu is dat weer wat stilgevallen. Als we nu ons decor kunnen gebruiken als nieuwe sfeer, dan hebben we misschien wel weer wat culturele animatie.

Monsaert: mag ik daar het volgende aan toevoegen. Wij moeten rekening houden met het feit dat Vlaanderen een klein plekje is in Europa. Nu hebben wij de Opera voor Vlaanderen maar in Antwerpen en Gent ijveren wij allebei om het laken naar ons toe te halen. De Opera voor Vlaanderen bestrijkt echter nog niet de helft van wat men in Duitsland, op het gebied van cliënteel aanspreekt.

Wat ik bedoel is dat wij naar het buitenland toe het cultureel niveau van onze steden zouden moeten optrekken door in plaats van te wedijveren, meer samen te werken en tot een verdeling te komen van een aantal zaken. Men kan het niet allemaal doen in een tijd waarin er geen grenzen meer zijn, zeker niet in Vlaanderen. Een Amerikaan die naar Vlaanderen komt denkt dat Gent de voorstad is van Antwerpen of omgekeerd. Ik denk dat we op dat stuk ons provincialisme en de kleinzieligheid zouden moeten afschudden. Als ik zie wat de Opera voor Vlaanderen allemaal aan discussies in de gemeenteraad heeft uitgelokt...

Bekaert: mag ik even onderbreken? De Munt in Brussel heeft de laatste twee jaar een nieuw elan verkregen. De directeur, Mortier, is er in twee jaar in geslaagd De Munt internationaal bekend te maken, tot in Amerika toe. Mortier heeft niet meer middelen dan anderen, maar hij heeft een bepaalde aanpak. Het is op dat vlak dat ik wil spreken. Natuurlijk, er zijn geen honderd Mortiers. Mijn vraag is: hoe kan een democratisch burgemeester zijn beleidsinstrumenten zo hanteren dat de kwaliteiten die er zijn ingeschakeld worden?

Cools: je zou de moed moeten hebben om ermee te stoppen als je geen kwaliteit kunt brengen. Dan ben je bijna bezig met kunstmatig een vorm van kunst te brengen waar niemand belangstelling voor heeft.

Bekaert: ik denk dat we nog verder mogen gaan. Zelfs het leven in een buurt — als dat weer op gang komt — is afhankelijk van die algemene culturele sfeer waarin het opgetrokken kan worden.

Smets: in hoeverre kan de architectuur daar misschien een

Gent, onder de heraangelegde Vrijdagmarkt gaat sinds juli 1982 een parkeergarage voor 660 wagens schuil. (Foto D.M.S.A., Gent)

drijfveer zijn? Ik ben de laatste om determinist te zijn en te zeggen dat dit soort gevel dat soort gedrag bepaalt. Maar is het niet mogelijk door bepaalde, minder gemakkelijke pogingen van vernieuwing in dat soort gebieden aan te zetten, een soort culturele rotatie op gang te brengen die een aansluiting kan kennen op andere vlakken. Ik bedoel alleen dat het denken en praten over stadsvernieuwing een element van culturele animatie op zich kan zijn waardoor een schakel van gegevens op gang komt. Niet dat ik er helemaal achter sta, maar wanneer in Rotterdam Koolhaas naast Blom komt en een aantal mensen uit Italië worden uitgenodigd voor allerlei jury's; wanneer in Berlijn internationale wedstrijden voor de sanering van een of ander Viertel worden georganiseerd, dan heb je eigenlijk doorheen een reeks media een actualisering van het probleem, wat op een bepaalde manier de draagkracht van het probleem gaat overschrijden, maar waardoor een beweging op gang komt. Waarvoor ik een beetje vrees, en dan ga ik voort op de tentoonstelling van de Vereniging voor Historische Steden en Gemeenten, is dat de stadsvernieuwing op de duur een alibi wordt om een soort prutserige, kleinschalige zogenaamde integratie-architectuur te maken, liefst in paepsteen en met een schuin dak...

Cools: het is beter dan betonblokken, dat moet je toegeven.

Smets: dat weet ik nog niet, maar goed, dat is een detail. Het gaat er fundamenteel over dat als je toch gaat vernieuwen in de stad, je culturele vernieuwing kan aanzetten door de vorm waarin dit tot stand komt, en aldus ook een aanzet kan geven tot een groter cultureel gebeuren.

Cools: ik denk dat Geert Bekaert daarop geantwoord heeft. Cultuur heeft te maken met mensen die iets waar maken, en die trekken ook andere mensen aan. Voor het overige hoeven we qua grote infrastructuur niks meer bij te creëren. In de KNS en de Singel, kan je op wereldniveau concerten brengen of toneelspelen. De sfeer is daar ook. We hebben pleintjes gemaakt die even gezellig zijn als de Place du Tertre in Parijs want daar word je door de autobussen bijna omvergereden.

Het is een kwestie van wie begint daarmee en welke namen hang je daaraan? Als je enkele grote namen uit de schilderkunst zou hebben die zich hier komen vestigen, dan ben

Antwerpen; heringericht plein in de schaduw van de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal. (Foto H. Vandekerckhove)

je vertrokken. Het is gebeurd in de tijd van Craeybeckx, het is weer weggeloeid. Wij hebben nu die wijk achter het stadhuis waar we zoveel over gesproken hebben. Daar is een kunstenaar-beeldhouwer komen wonen die tot in Japan gaat, wat toch al iets betekent. Wat heeft die man gedaan? Hij heeft een beeld geschonken, het staat er en we hebben er een feest rond gehouden. Ik zou zeggen, we proberen om de bewoners te laten zien: dit is een vorm van kunst van vandaag, wat niet altijd zo evident is.

Monsaert: Ik denk dat we nu wel een beetje afdwalen. Ik geloof niet dat de architectuur op zich een drijvende motor kan zijn om de stadsverkrouting tegen te gaan. Als bij voorbeeld Gent met een bekwaam conservator een Museum van Hedendaagse Kunst zou uitbouwen van Europees niveau - de man is ertoe in staat - wel dan zouden wij daar inderdaad een gedurfde sprong mee kunnen wagen om Gent op het stuk van de hedendaagse kunst omhoog te halen, dat is duidelijk. Maar daarom zal er geen woning min of meer leegstaan. Dat is een ander gegeven.

Anderzijds ben ik het eens met mijnheer Bekaert als hij zegt dat we nog andere zaken hebben behalve het bouwen, die in feite de animatie in de stad kunnen bevorderen. Ik geloof dat een stad zal leven in de mate dat zij inderdaad geanimeerd is. Ik denk dat die dingen belangrijker zijn dan een woning vernieuwen in een gedurfde hedendaagse architectuur. Belangrijk is dat mensen gaan geloven in de rentabiliteit van een investering in de binnenstad.

Uit dit gesprek kan alvast de conclusie getrokken worden dat de stad een onvervangbare drager is van de cultuur van een gemeenschap. Welke rol of taak de plaatselijke overheid kan of moet vervullen was het onderwerp van deze gedachtenwisseling. Wel is gebleken dat de speelruimte die het beleid heeft om daadwerkelijk een visie te ontwikkelen en tot realisatie te brengen zeer smal is. Dit mag of kan geen excuus zijn om minder voor de hand liggende pogingen te ondernemen en te blijven ondernemen om de stad als plaats en als centrum van het sociaal gebeuren waar te maken.

Langs deze weg willen wij de stad Brussel bedanken die ons op 1 december jl. voor dit gesprek liet beschikken over een sfeervolle ruimte in de woning Eikstraat nr. 10, eigendom van de stad.

Hendrik Beyaert (1823-1894) en het 'Concert Noble'-gebouw

J. Apers
Sint-Lukasarchief Brussel

„Ik heb altijd een passie gehad voor de studie en een manie voor het nieuwe; daarenboven heb ik heel afwisselende dingen gemaakt, maar ik leer nog veel uit mijn tekorten.” (1)

Antwerpen, Frankrijklei, Nationale Bank (1875-1880). (Foto Sint-Lukasarchief)

Hendrik Beyaert en het zoeken naar vernieuwing in de 19de-eeuwse architectuur

In de architectuur van Hendrik (of Henri) Beyaert valt niet zo direct een rechtlijnige ontwikkeling te herkennen. De tweede helft van de 19de eeuw, de periode waarin Beyaert als architect werkzaam was, werd gekenmerkt door een veelheid van architectuurtalen, gaande van het traditionele neoclassicisme, de Lodewijkstijlen, het empire, via de neogotiek, de Vlaamse neorenaissance... tot de meest exuberante mengvormen van dit alles in wat men (gemakshalve)

het eclecticisme is gaan noemen. Een jaar voor het overlijden van Beyaert introduceerde Victor Horta (1861-1947) daarenboven nog de Art Nouveau in de architectuur, een vormbevrijding waarop als het ware een hele generatie architecten had gewacht.

Die veelzijdigheid van gangbare stilistische uitdrukkingsvormen vindt men ook in Beyaerts werk. Over zijn vroegste realisaties (± 1851 -1855) schreef Beyaert: „... op dat ogenblik droomde ik ervan de Lodewijk XVI-architectuur te doen herleven, vóór daar in België, Frankrijk of in enig ander land sprake van was” (2).

De gevel van zijn eerste gerealiseerde woning (1851) aan de Kunstlaan nr. 26 te Brussel bleef heel rustig, traditioneel

driedelig opgebouwd en witbepleisterd. Twee jaar later, in 1853, ontwierp Beyaert het thans potsierlijk-verminkte herenhuis de Waumont de Brumagne in de Guimardstraat nr. 7 te Brussel. De gevelopbouw van die tweede woning was volkomen identiek met die van het eerste huis: dezelfde verhoudingen, dezelfde driedelige opbouw, identieke raamindeling en -verdeling, dezelfde kelderramen... Enkel werden de ramen van de eerste verdieping in de tweede woning met decoratieve frontons versierd en werden de middentraveeën bekroond met een boogstuk op het dak. Het belangrijkste verschil is echter dat in de tweede woning de blauwe hardsteen van de gelijkvloerse sokkel-verdieping en de raamomlijstingen zichtbaar verwerkt werd, in tegenstelling met de eerste, witbepleisterde gevel. Deze vernieuwing in de 19de-eeuwse architectuur — het inspelen op het koloriet, de structuur en de textuur van de verschillende materialen — was op dat ogenblik, ook voor Beyaert, nog geen stelregel. In de tweegezinswoning voor dhr. Jamar aan de Charleroisesteenweg nr. 5-9 te Sint-Gillis (1858-1860) werden de gevels opnieuw egaal witbepleisterd.

Toch is Beyaert één van de belangrijkste architecten geworden die weer aansluiting zochten bij onze eigen architecturale tradities en bij een architectuur met de smaak van onze eigen bodem. Eerst via de neogotiek, later via de Vlaamse neorenaissance, zocht men in de tweede helft van de 19de eeuw een meer volksgebonden architectuur. De renaissancestische vertaling van een aantal Griekse en Romeinse canons was niet langer in staat om de nationalistische en romantische gevoelens uit te drukken die sinds 1830 ingang hadden gevonden.

Eén van de belangrijkste hulpmiddelen van die nieuwe, volksechte architectuur was — afgezien uiteraard van de vormtaal op zich — het opnieuw zichtbaar verwerken van inheemse materialen. Over Beyaerts laatste grote werk, de gebouwen voor het Ministerie van de Spoorwegen aan de Leuvenseweg in Brussel (1890-1893), schreef burgemeester Charles Buls in dit verband: „Dit bouwwerk moest aansluiten bij de andere ministeriegebouwen die rond 1780 door de Franse architect Guimard in Lodewijk XVI-stijl werden opgericht. Terwijl hij de algemene ordening van deze gebouwen perfect is blijven respecteren, heeft de heer Beyaert hier een Vlaamse interpretatie weten te geven aan een in wezen Franse stijl; door de materialen zichtbaar te verwerken heeft hij tegenover de eentonige witte kleur van de gebouwen in de Wetstraat een koloriet ingevoerd dat voldoet aan onze Vlaamse manier van aanvoelen en dat past bij onze, meestal grauwe, lucht” (3).

Beyaert heeft nooit één bepaalde stijl gepropageerd. Hij heeft geëxperimenteerd met middeleeuwse architectuur (bij voorbeeld reconstructie van de Hallepoort), hij heeft interpretaties gemaakt van meer Frans geïnspireerde vormen (bijvoorbeeld het hoger geciteerde Ministerie van de Spoorwegen, of de Nationale Bank van Brussel). Zijn herinrichting van het door brand vernielde Parlement (1883-1886) is dan weer eerder klassiek te noemen, terwijl zijn formeel belangrijkste werken duidelijk Vlaams-renaissancestisch zijn (plantsoentje van de Kleine Zavel in Brussel, de Nationale Bank van Antwerpen, de Kastelen van Wespelaar en Faulx). Of zoals Beyaert zelf zegt in verband met

Faulx: „dit bouwwerk in de 13de- en 14de-eeuwse stijl is één van mijn beste concepten; de artistieke uitwerkingen van het interieur zijn in een 16de-eeuwse, maar volgens mijn eigen gevoelens verjongde, Vlaamse renaissancestijl” (4).

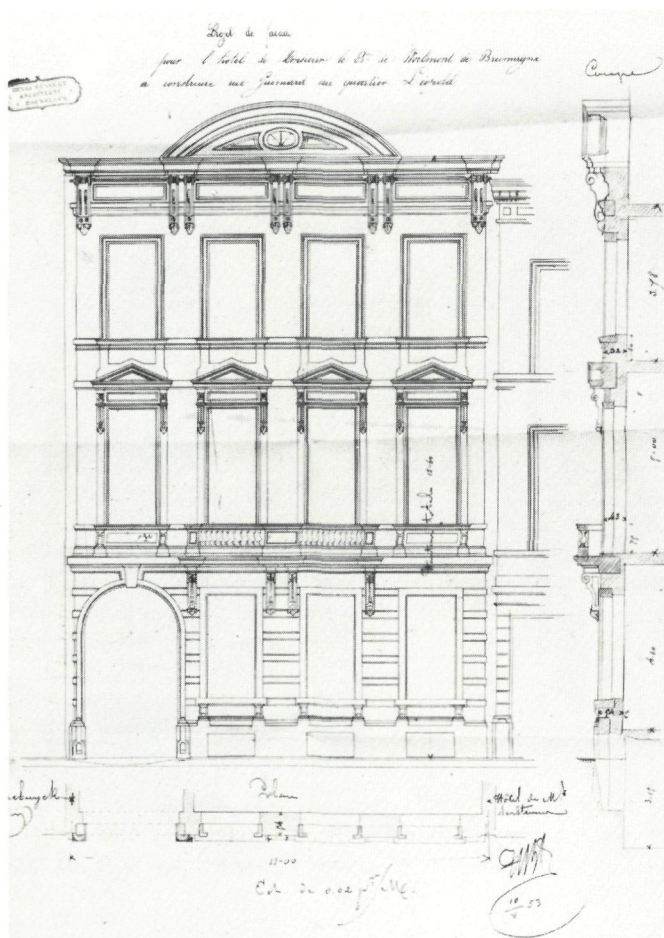
Juist omwille van dit voortdurend zoeken naar een meer cultuur- en volksgebonden architectuur is Beyaerts oeuvre — ook al tijdens zijn leven — uitgegroeid tot één van de belangrijkste vernieuwende bijdragen van de architectuur uit de tweede helft van de 19de eeuw.

Naast de gebruikte vormtaal (de 'stijl') en het opnieuw zichtbaar verwerken van inheemse materialen, blijkt de betekenis van Beyaert als medevernieuwer van de 19de-eeuwse architectuur ook uit zijn verscherpte fijngevoelheid voor de bestaande stedenbouwkundige context waarin hij zijn nieuwe werken moest inpassen.

Het spreekt vanzelf dat een bewust verderdenken op en een eigentijds interpreteren van bestaande en tastbare cultuurhistorische gegevens — de sleutel tot de architectuur van Beyaert — hand in hand moeten gaan met een juist getaxeerd respect voor de bestaande stedenbouwkundige structuren, waarin die vergroeide bestanddelen in de loop der tijden tot een min of meer samenhangend geheel versmolten zijn.

In de jaren 1860-1870, op het ogenblik dat Beyaert zijn grootste creativiteit als architect bereikte, had de tabularasa-stedebouw (althans in Brussel) nagenoeg alle herkenbare, oude stadsstructuren overhoop gehaald. De Zenne-overwelvingswerken (1867-1871), de kaalslag van 5 hectare voor het Justitiepaleis, de volledige afbraak van de Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuwwijk, de geactiveerde uitbouw van de nieuwe, dambordsgewijs gestructureerde Leopoldswijk...

Beyaert voorvoelde als één der eersten (zeker in ons land) de onvermijdelijke reactie tegen deze dikwijls te bruuskerende, zuiver rationele ingenieursstedebouw. In een opgemerkte tussenkomst op de Brusselse gemeenteraadszitting stelde hij: „Mijne heren, uit wat mijnheer de burgemeester zegt, zoudt u kunnen geloven dat ik verondersteld word de rechte lijn helemaal uit te sluiten ten voordele van de gebogen lijn. Dat ligt hoegenaamd niet in mijn bedoeling: waar ik mij tegen verzet is tegen het uitsluiten van elk ander stratentracé dan de rechte lijn. Noch in de ene, noch in de andere zin wil ik vaste stelregels; uitsluitend een beroep doen op gebogen of golvende straten zou op de duur even vervelend worden als de onveranderlijk rechte straten. Enkel stel ik vast dat de rechte lijn momenteel de exclusieve stelregel is geworden, daar waar zij slechts uitzondering zou moeten zijn. Ik verzoek de raad mij toe te laten een bedenking te voegen bij al diegene die ik heb uiteengezet: de vernieling van het oorspronkelijk karakter van straten moet aanzien worden als een daad van vandalisme, net zozeer als de vernieling van middeleeuwse monumenten en hun vervanging door kubische constructies die ons vandaag-de-dag zo mishagen. Zoals ik u al zei, steekt een hevige reactie tegen de overdadige toepassing van de rechtlijnige straten en de regelmatige pleinen de kop op, en er zullen niet vele jaren moeten verstrijken voordat de nieuwe idee ingang zal hebben gevonden” (5). De meest gezaghebbende woordvoerders van deze laat-

Brussel, Guimardstraat 7; bouwaanvraag (1853) herenhuis de Waelmont de Brumagne (stadsarchief Brussel). (Foto Sint-Lukasarchief)

19de-eeuwse 'gegroeide stedenbouw'-gedachte (versus 'ontworpen stedenbouw') waren ongetwijfeld de Weense architect-stedenbouwkundige Camillo Sitte (1833-1890) en de Brusselse burgemeester Charles Buls (1837-1914). Hun bekendste pleidooien voor een meer behoudsgezinde stedenbouw dateren respectievelijk van 1889 (6) en 1893 (7).

Niet alleen had Beyaert — zij het nog heel embryonaal — een en ander al meer dan twintig jaar vroeger geformuleerd, zelf heeft hij altijd heel consequent zijn nieuwe werken zorgvuldig in hun stedenbouwkundige context ingepast. Beyaerts gebouwen waren nagenoeg altijd een wezenlijke verrijking voor hun bestaande omringende omgeving. Niet vanwege de toendertijd gangbare 'grandeur-allures' maar omwille van hun dienende en vindingrijke integratiekwaliteiten. De oplossing die Beyaert bedacht heeft voor het bestaande en door hem gerespecteerde driehoekige bouwterrein van de Nationale Bank in Antwerpen is zonder meer opmerkelijk. Hetzelfde geldt voor het Plantsoentje van de Kleine Zavel, de woning 'in de Kater en de Kat' (op een terrein van amper 8×8 m!) en voor nagenoeg al zijn realisaties in een stedelijke samenhang.

Naast het zoeken naar nieuwe interpretaties en toepassingen van (dikwijls al bestaande) architectuurvormen, wijst Beyaerts doorgedreven zorg voor een zo respectvol mogelijke integratie in het bestaande stedelijk weefsel op een tweede, specifiek kenmerk van het zoeken naar verande-

Brussel, Guimardstraat 7; huidige toestand. (Foto Sint-Lukasarchief)

ring en vernieuwing van de architectuur uit de tweede helft van de 19de eeuw.

Het 'Concert Noble'-gebouw

En uitgerekend met deze twee punten heeft men de nodige problemen bij de beschrijving van het gebouw (Aarlenstraat nr. 82-84, Brussel) dat Beyaert in 1873 ontwierp voor de 'Société du Concert Noble'; een ontmoetingsplaats 'met stijl' voor de nieuwe burgerij uit de jonge Leopoldswijk.

De architectuur van deze laagbouw (enkel een kelderverdieping en een gelijkvloerse verdieping) is door en door traditioneel, in feite zuiver neoclassicistisch. Enkel de glazen luifelconstructie in de voorgevel is eerder ongebruikelijk. In zekere zin doet deze afdak-constructie zelfs afbreuk aan de leesbaarheid van de architecturale compositie die deels verborgen wordt.

Wij hebben de oorspronkelijke bouwaanvraagtekeningen niet kunnen consulteren. Toch mag aangenomen worden dat die glazen luifel oorspronkelijk voorzien was vermits hij voorkomt (gedeeltelijk getekend maar uit de verticale snede-aanduidingen blijkt dat hij over de volle breedte doorgedacht moet worden) in het platenalbum van Neirynck: „Travaux d'architecture par H. Beyaert" (8). Een

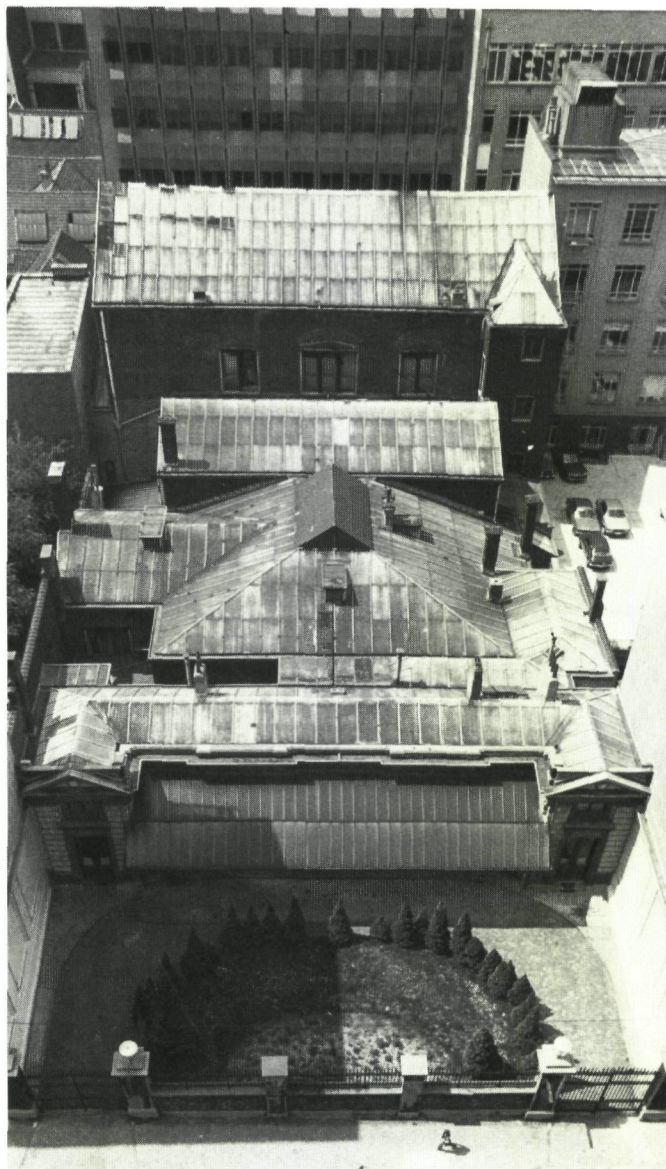
Voor aanzicht 'Concert Noble'-gebouw (uit J. en F. Neyrinck „Travaux d'architecture exécutés en Belgique par H. Beyaert, architecte”, Bruxelles).

mogelijke verklaring voor deze classicistische vormtaal ligt eventueel in het architecturale voorkomen van de wijk waarin dit gebouw geconcepieerd werd. Heel de Leopoldswijk was neoclassicistisch van architectuur. Wellicht zou een meer picturale gevelbehandeling — die doorgaans eigen is aan Beyaerts werk — te opvallend geweest zijn en te veel afbreuk gedaan hebben aan de omgeving. Trouwens, de gebruikers waarvoor de 'Concert Noble' bedoeld was, waren precies, zoals gezegd, die nieuwe, trotse 'heren' uit de Leopoldswijk.

Ook een aantal stedenbouwkundige aspecten van dit relatief kleine gebouw zijn vreemd. Het onevenwicht in verhouding tussen het gebouw zelf (één bouwlaag) en zijn omgeving is uiteraard sterk toegenomen met de abrupte schaalverstoring in de hoogte die de Leopoldswijk in de loop van de jongste decennia heeft ondergaan. Dat het 'Concert Noble'-gebouw daardoor karikaturaal geprangd is geraakt tussen twee overonderende wachtgevels, valt buiten deze beschouwing. Maar ook initieel moet het gebouw van Beyaert beduidend lager geweest zijn dan de omgevende bebouwing die doorgaans bestond uit minstens drie verdiepingen met een extra-dakverdieping. In zijn oorspronkelijke context moet de 'Concert Noble' een paviljoengebouwte geweest zijn temidden van de veel hogere herenhuizen. Wat hiervan de precieze oorzaak of reden is, is ons voorlopig niet bekend.

En toch citeert Beyaert zelf het 'Concert Noble'-gebouw bij zijn 'constructions originales' (9). Het waarom hiervan ligt meer dan waarschijnlijk in het derde aspect — naast het vormzoeken en de stedenbouwkundige integratie — dat het werk van de echte vernieuwers van de 19de-eeuwse architectuur kenmerkt, namelijk het functioneel denken. Van de meeste gebouwen uit het begin van de 19de eeuw is bekend dat dikwijls uitgegaan werd van de streng classicistische gevelopbouw waar men dan, zo goed en zo kwaad als het ging, de onderscheidene lokalen schikte achter de erg conditionerende gevelindeling. Ten tijde van Beyaert begon zich hierin duidelijk een kentering ten goede af te tekenen. Meer en meer werd de gevel de logische neerslag van wat zich daarachter afspeelde. Een absoluut hoogtepunt hierin — waarbij een woning totaal van binnenuit bedacht wordt — zal pas bereikt worden in de Art Nouveau van Horta. Toch waren architecten zoals Beyaert reeds duidelijk op zoek hiernaar.

Onder: Vogelperspectief op het 'Concert Noble'-gebouw met zicht op de voortuin, de inkomhal en de volledige bedaking. (Foto Sint-Lukasarchief) Hiernaast: Grondplan en bedakingsplan (uit J. en F. Neyrinck, o.c., pl. 1).

De originaliteit van het 'Concert Noble'-gebouw van Beyaert ligt ook in de functionaliteit van de planindeling; in de directe afleesbaarheid en de logische opeenvolging van de ruimten: één grote climax van op straat, via een voorbinnenkoer met in- en uitrit (de dames en heren konden onder de glazen luifel droog uit de karos stappen), via een aantal alsmaar ruimer wordende onthaalruimten (met links en rechts de nodige vestiaires, sanitairen en dienstlokalen), via de feestzaal tot in de achterste grote balzaal. Een vrij lang parcours waarbij men van ver de zaak kan bekijken, maar waarbij men vooral van ver (in feite al van aan de inkomdeur) bekeken kan worden.

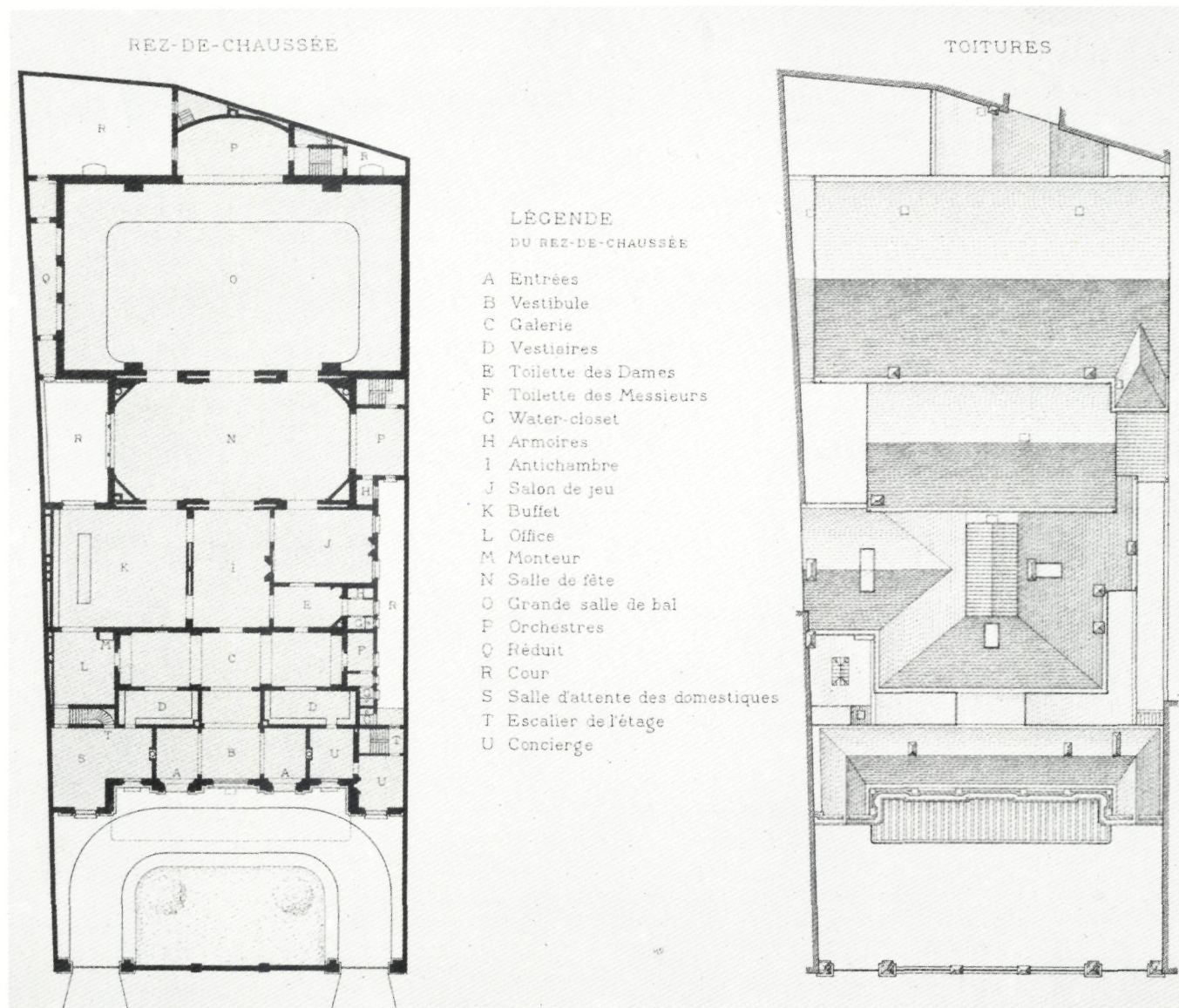
De decoratie en de architecturale inkleding zijn vrij neutraal, klassiek en erg 'Frans' gehouden; helemaal vergelijkbaar met Beyaerts latere herinrichting van het Parlement. In dit hele, volgens een centraalas opgebouwd plan waarin de opeenvolgende ruimten als één crescendo (ook in de hoogte der zalen) naar de uiteindelijke balzaal toe aanzwellen, is hoegenaamd niet merkbaar dat Beyaert in feite maar een relatief klein, trapeziumvormig bouwterrein ter beschikking had. Het volstaat de plannen te bekijken om te zien hoe functioneel doordacht en handig de schuine

zijdelingse scheidingsmuren achter een aantal dienst ruimten weggewerkt zijn.

Behoud van het 'Concert Noble'-gebouw?

Samengevat kan men zeggen dat het 'Concert Noble'-gebouw van Hendrik Beyaert architecturaal zeker geen vooruitstrevend, laat staan baanbrekend werk is. Beyaert heeft andere gebouwen gerealiseerd die dat veel meer zijn. Over de originele stedenbouwkundige context valt amper nog iets te zeggen, gelet op de algemene 20ste-eeuwse schaalverstoring van de Leopoldswijk die het gebouw platdrukt. De opmerkelijkste kwaliteit van het werk ligt in het gave (en absoluut intacte) karakter van zijn interieur en in het perfect-functionele van zijn (eveneens ongeschonden) planopbouw.

Elke hedendaagse ingreep die de twee eerstgenoemde 'tekorten' kan verbeteren mits het bewaren van de oorspronkelijke planindeling, kan enkel een verbetering bete-

Het 'Concert Noble'-gebouw; zicht op de balzaal. (Foto Sint-Lukasarchief)

kenen. De kwaliteit van de voorgevel — en zeker nu niet meer, gelet op de hoge blinde wachtgevels weerszij — staat hoegenaamd geen kwaliteitsvolle hedendaagse voorbouw in de weg.

Het probleem bij het behoud van een gebouw als de 'Concert Noble' is dat het opgevat werd voor een specifieke en als dusdanig achterhaalde functie. Als de huidige eigenaar, de Assurantie Belgische Boerenbond, effectief nood heeft aan een prestigieuze onthaal- en representatieruimte met Europese allures en daarbij denkt aan een project waarbij de gelijkvloerse binnenruimten van de 'Concert Noble' intact 'als een ingebouwd schrijn' geïntegreerd worden in

een groter geheel, dan kan dit enkel de zinvolle (vermits ook en vooral functionele) redding betekenen van een 19de-eeuws stuk patrimonium.

Afgezien van het plantsoentje van de Kleine Zavel (10) werd in de Brusselse agglomeratie nog geen enkel werk van Beyaert bij Koninklijk Besluit beschermd. Noch de Hallepoort, noch het complex van de Nationale Bank, noch de woning 'in de Kater en de Kat'... Als de officiële instanties dan toch te kort schieten, dan is elk privé-initiatief dat, zoals in het geval van het 'Concert Noble'-gebouw, een daadwerkelijke bescherming kan betekenen, méér dan welkom.

Voetnoten

(1) Beyaert Henri, *Notes biographiques*, in *L'Emulation*, Louvain, Ferd. Ickx, 1904, mai, col. 35.

(2) Beyaert Henri, id., col. 35.

(3) Buls Charles, *Esthétique des Villes*, Bruxelles, Bruylant-Christophe, 1894, p. 44.

Franse facsimile-uitgave, Nederlandse vertaling en Engelse vertaling, Sint-Lukasdossier 3-1981, Sint-Lukasarchief, Brussel, 1981.

(4) Beyaert Henri, op. cit., col. 41-42.

(5) Bulletin Communal de Bruxelles, *Route de Bruxelles vers Ostende et Breda*, Bruxelles, Baertsoen, 1877, t. I, 5 février, p. 56-69. Zie ook

Beyaert Henri, *Le Tracé des voies publiques*, in *L'Emulation*, Bruxelles, Vromant, 1877, février, col. 7-11.

(6) Sitte Camillo, *Der Städtebau nach seinen Künstlerischen Grundsätzen*, Wien, Karl Graeser, 1889.

(7) Buls Charles, op. cit.

(8) Neiryck Joseph et Franz, *Travaux d'architecture exécutés en Belgique par Henri Beyaert, architecte*, Bruxelles, Lyon-Claesen, s.d. 2 volumes.

(9) Beyaert Henri, *Notes biographiques*, op. cit., col. 42.

(10) K.B. van 20.07.1972.

De hernieuwing van de zalen van de 'Concert Noble' te Brussel

Groep Planning

Gezamenlijk overleg leidt tot nieuwe functies voor oude gebouwen

De vernieuwing van de zalen van het 'Concert Noble'-gebouw is een interessant voorbeeld van de evolutie van het architecturaal en stedenbouwkundig denken vandaag te Brussel.

Sinds eind 1979 bestaat er immers in het Brusselse gewest een overlegcommissie (1) die de dialoog mogelijk maakt tussen de betrokken administraties, beschermcomité's en geïnteresseerde bewoners over hun standpunt inzake bouwaanvragen. Deze procedure leidt tot een open gesprek tussen alle partijen. Ook de ontwerpers en de bouwheren kunnen op deze vergadering hun standpunt verduidelijken. Bij meerderheid van stemmen wordt een gunstig of ongunstig advies verleend.

Hoewel sommige administraties eerder extreme standpunten innemen, wordt er door anderen pragmatisch te werk gegaan. Zo is deze overlegcommissie een beleidsmiddel om de kwaliteit van de hedendaagse architectuur en de stadsvernieuwing te verbeteren.

Binnen deze overlegcommissie worden vele vernielingen en afbraakvergunningen geweigerd, anderzijds worden goede ontwerpen gestimuleerd en niet eenzijdig verworpen zoals het elders ten lande meermaals gebeurt.

Dankzij deze overlegcommissie en mede ingevolge de inspanning van het beschermcomité H. Beyaert (2) en van de dienst Stedebouw van de stad Brussel, werd het zalencomplex van de 'Concert Noble' van Hendrik Beyaert (1873) niet afgebroken. Tweemaal werd een ontwerp ingediend dat geen rekening hield met het behoud van het zalencomplex. Eén ervan stelde zelfs de totale afbraak van het geheel voor.

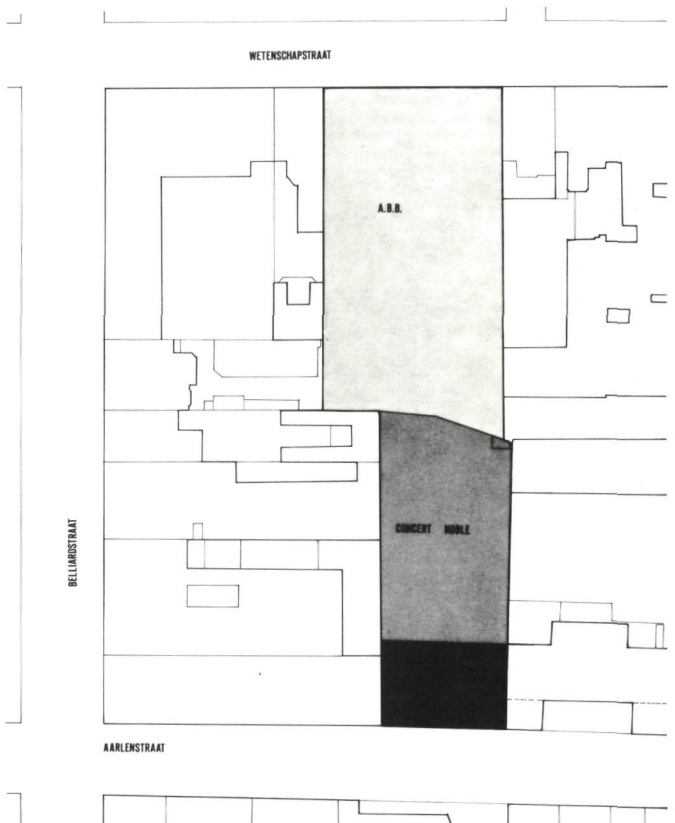
De Brusselse beschermcomité's reageerden hiertegen. Het beschermcomité H. Beyaert kon, dankzij de steun van de dienst Stedebouw van de Stad Brussel, bekomen dat de zalen bewaard zouden blijven binnen een toegevoegde nieuwbouw, die het geheel opnieuw leefbaar zou maken. Op 16 december 1980 werd door de overlegcommissie besloten de 'Concert Noble' te bewaren omwille van zijn unieke waarde als voorbeeld van neoclassicisme. Los hiervan en met als doel een ultieme reddingsoperatie door te voeren, had de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen reeds in mei 1980 besloten het geheel voor te stellen tot rangschikking op basis van een beschrijvingsdossier en een waardebeoordeling opgesteld door het Sint-Lukasarchief. De bescherming op zich zou echter de

verkotting van het zalencomplex niet kunnen verhinderen, indien geen nieuwe functie gevonden zou worden voor de zalen, en het geheel fundamenteel zou worden vernieuwd.

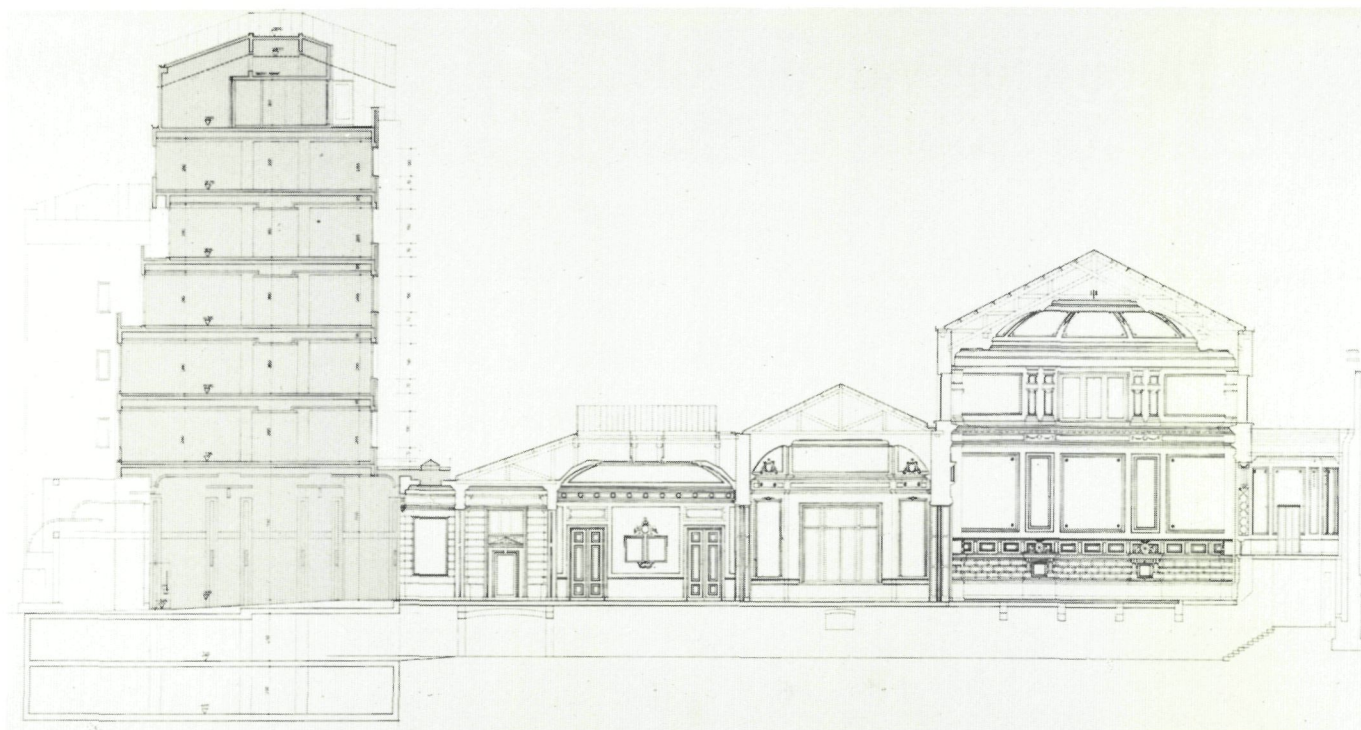
De veroudering van de 'Concert Noble'

De feestzalen werden in 1873 gebouwd in de Leopoldswijk door de vereniging van de 'Concert Noble', op aandringen van Leopold II, en volgens het ontwerp van de bekende Vlaamse architect Hendrik Beyaert. Voorheen vergaderde de vereniging en vergastte ze haar leden op concertnamiddagen in het 'Orangerie - Cercle Gaulois' binnen het Koninklijk Park.

Leopold II zette deze vereniging aldus aan om mee te werken aan de urbanisatie van de door hem gewenste Leo-

Inplantingsplan in de wijk: vooraan de nieuwe voorbouw, achteraan de reeds bestaande A.B.B.-gebouwen, daartussen het 'Concert Noble'-gebouw.

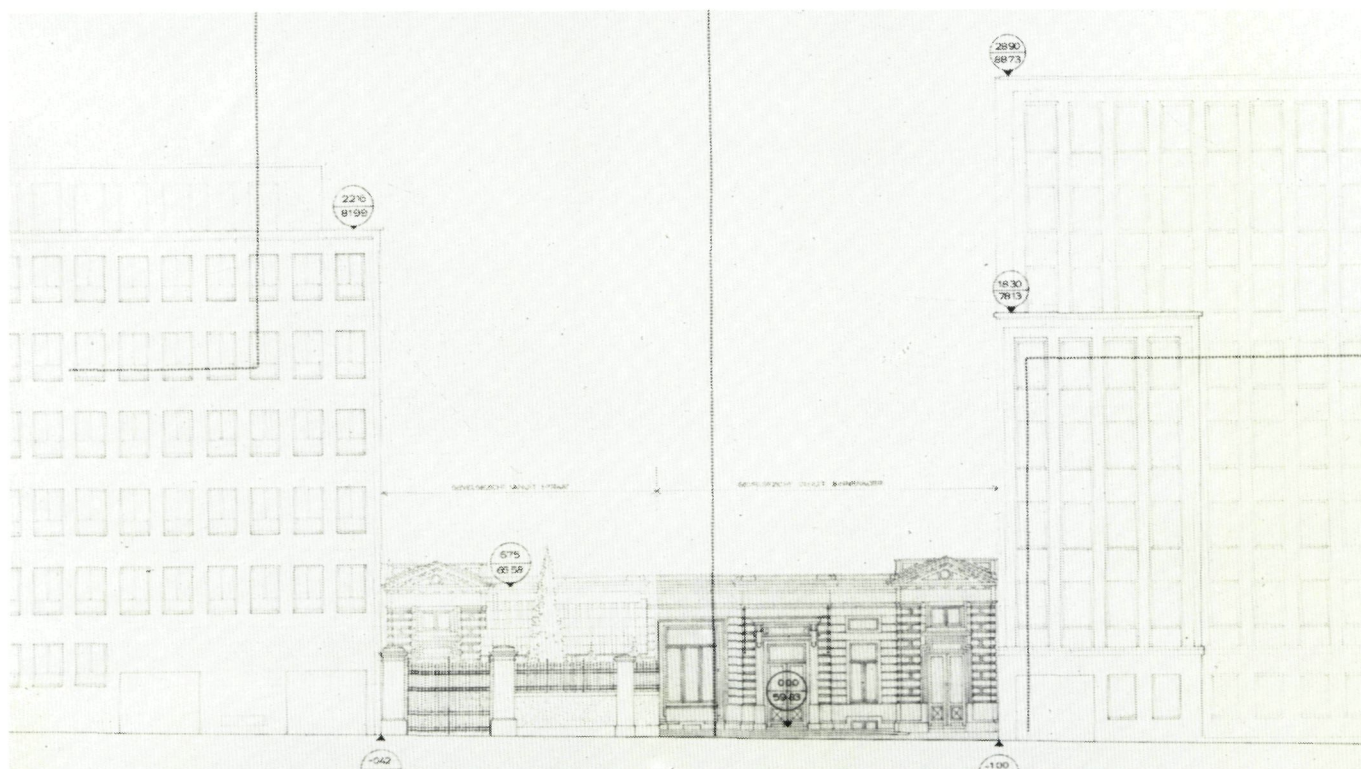

Doorsnede nieuwe situatie met vooraan de nieuwbouw en daarachter de 'Concert Noble'.

poldswijk, die de eerste burgerwijk buiten de 14de-eeuwse omwalling zou worden naar de plannen van architect T.F. Suys (3). Hierdoor belandde de 'Concert Noble' in de Aarlenstraat, een gloednieuwe en aangename woonwijk, op dambordraster met plantsoenen en prestigieuze openbare gebouwen.

De natuurlijke veroudering van deze wijk, gelegen tussen het Jubelpark, het Leopoldspark en het Koninklijk Park, versnelde vanaf de jaren 1970 toen ze in korte tijd omgebouwd werd tot een internationale zakenwijk in de buurt van de Europese gemeenschap en administraties, en precies daardoor in concurrentie stond met de hiervoor voor-

Vooraanzicht 'Concert Noble': toestand vóór verbouwing.

ziene Noordwijk. De aanwezigheid van drie mooie stadsparken, prestigieuze openbare gebouwen, de recente aanleg van de eerste Brusselse metrolijn ten behoeve van de Europese administraties en twee drukke stadssnelwegen, zijn belangrijke redenen waarom de bewoners van dit stadsdeel moesten wijken voor het zakencentrum.

Ingevolge deze schaalvergroting van de omgeving en geflankeerd door twee monotone bureaucomplexen, kwam het 'Concert Noble'-gebouw buiten zijn context te staan. De erekoer waar de koetsen hun edele gasten kwamen afzetten, verloor aldus haar wezenlijke klassieke waarde. De 'Concert Noble' ving aldus de adel die de wijk verlaten had niet meer op. Er ontstond een belangrijke functierverschuiving en geregeld werden de zalen verhuurd aan buitenstaanders die er feesten, congressen of buffetten hielden. Het originele aspect, met name de nauwe band tussen de wijk en zijn adellijke bewoners, verviel.

Alhoewel de vereniging van de 'Concert Noble' er nog regelmatig samenkwam, bleek zij niet meer opgewassen tegen de kosten van de onderhoudswerken en vernieuwingen die regelmatig uitgevoerd moesten worden:

- sanitairen (vóór de tweede wereldoorlog)
- elektrische installatie (vóór de tweede wereldoorlog)
- aanpassingen van keuken
- restauratie en herschildering (in 1958 voor de belangrijke vergaderingen die er plaatsvonden in verband met de wereldtentoonstelling)
- aanpassingen voor brandbeveiliging (rond 1970)
- nieuwe elektrische installatie in verband met brandbeveiliging (rond 1970)

- dichten van koeren met PVC-bedekking (recent)
- wegnemen van decoratieve elementen van het podium en de gevel (datum niet bekend).

De binnendecoratie bleef onaangetast en verkeert nog in relatief goede staat. De dienstlokalen nodig voor het functioneren van het geheel, bevinden zich echter in zeer slechte toestand. Deze lokalen werden regelmatig met schaarse middelen aangepast aan de moderne noden. Vandaag echter zijn ze volledig onaangepast.

Alhoewel de 'Concert Noble' een uitbatingsvergunning heeft verkregen van de brandpreventie, verzekert die geen nieuwe vergunning aan een ander uitbater indien geen ingrijpende beveiligingswerken worden uitgevoerd. Het sanitair comfort, de brandbeveiliging, de tewerkstellingsvoorwaarden en de bereikbaarheid voor minder-validen, moeten dringend aangepast worden aan de huidige normen met het oog op een nieuwe bestemming.

Het herbruiken van de zalen van de 'Concert Noble'

Sinds enkele jaren zoekt achterbuur A.B.B. (Assurantie van de Belgische Boerenbond), waarvan de hoofdzetel te Leuven gevestigd is, uitbreidingsmogelijkheden aansluitend op het bureaucomplex met vergaderzalen in de Wetenschapsstraat (prof. arch. J. Delrue). Door haar contacten met de vereniging van de 'Concert Noble', die gehoopt had om na de rangschikking als monument het geheel te kunnen verkopen aan de Belgische Staat, tracht

Vooraanzicht 'Concert Noble': toestand na de verbouwing (aanvang werken: eind '83).

A.B.B. een bouwvergunning te verkrijgen ten bate van nieuwe kantoren en vergaderzalen.

Dankzij de inspanningen die A.B.B. leverde om tegemoet te komen aan de wensen van de stedenbouwkundige diensten van de stad Brussel, werd het programma aangepast aan de bestaande zalen en werd een studie verwezenlijkt ter vernieuwing van het zalencomplex van het 'Concert Noble'-gebouw. Binnen deze context vraagt A.B.B. aan Groep Planning en aan Stabo (technische uitrusting) enerzijds een kantoorgebouw van $\pm 5.000 \text{ m}^2$ te ontwerpen aan de Aarlenstraat en anderzijds een oplossing te vinden voor de herbruik van het achterliggende zalengeheel, 1.785 m^2 groot. Het nieuwe kantoorgebouw moest noodgedwongen verbonden worden met de bestaande kantoren gelegen langs de achterzijde in de Wetenschapsstraat, en dit doorheen het zalencomplex.

Teneinde de zalen optimaal ter beschikking te stellen van A.B.B., werden zij volledig aangepast aan de eisen van de moderne congressen, symposia en seminars: commissiezalen met simultaanvertaling en bijhorende vergaderlokalen, buffet en receptieruimten. Anderzijds werd in gezamenlijk overleg beslist het zalencomplex onafhankelijk te laten fungeren als feest-, congres- en buffetzaal, zowel binnen de activiteiten van A.B.B. als voor buitenstaanders. Als feestzaal voor ± 1.000 man blijft het zalencom-

plex één van de zeldzame feestoorden van formaat te Brussel waarvoor redelijk veel belangstelling bestaat.

Dit dubbel gebruik van de zalen kenmerkte in grote mate de uitwerking van het programma. Zo werden alle normen inzake openbare gebouwen gerespecteerd en werd in de gevel van het kantoorgebouw de ingang naar het achterliggend complex sterk onderlijnd.

Beschrijving van het nieuwe 'Concert Noble'-gebouw binnen de uitbreiding van de A.B.B.-kantoren

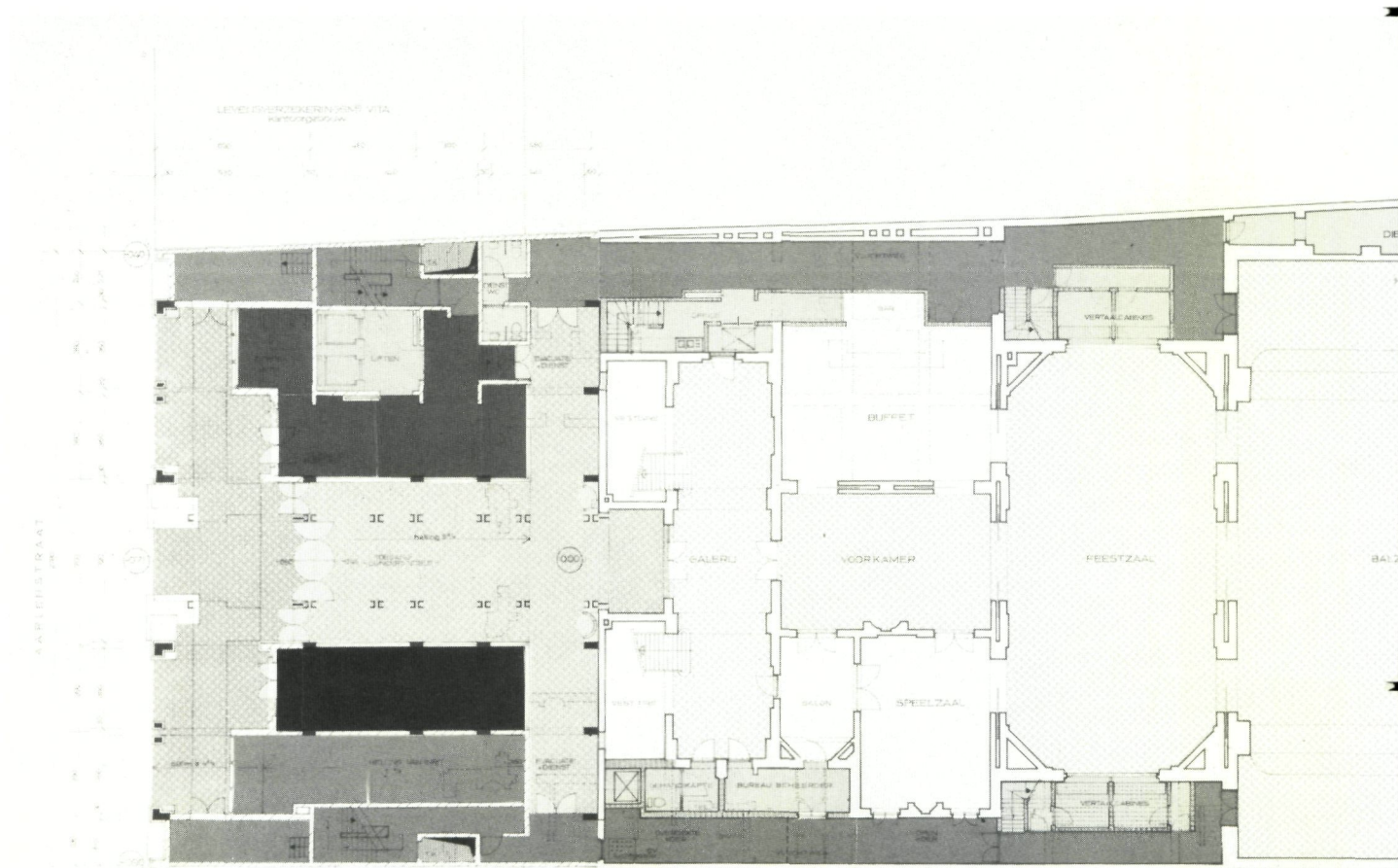
Planopbouw

Het ontwerp bestaat uit twee verschillende delen:

- de bouw van een nieuw kantoorgebouw vooraan langs de Aarlenstraat
- de vernieuwing van de feestzalen van het 'Concert Noble'-gebouw achteraan.

Beide worden op de gelijkvloerse verdieping met mekaar verbonden door de bestaande hal (vestiaires en toiletten) en door twee nieuwe secundaire circulatiegangen (dienst- en vluchtwegen). Deze circulatiestromen komen samen in het foyer, gelegen tussen het kantoorgebouw langs de

Plattegrond van de nieuwe toestand.

straat en het zalengeheel achteraan. Het foyer fungeert ook als overgangsgebied.

De twee zijdelingse vluchtwegen geven toegang tot de vertaalcabines, die ingewerkt worden binnen de bestaande raamomlijstingen. Deze gangen zijn voorzien in bestaande dienstlokalen en overdekte koeren. Zij verzekeren een algemene verbetering van de brandbeveiliging zonder het oorspronkelijke decorum van de zalen te storen.

De oorspronkelijke, krachtige centrale as waarrond de feestzalen zich in crescendo naar het podium toe ontwikkelen, wordt versterkt door het nieuwe foyer en de hoofdingang, geplaatst in de as van het nieuwe gebouw.

De herstelling van bestaande dakramen en de nieuwe glasluifel boven de ingang verzekert de natuurlijke lichtinval binnen het foyer.

De oorspronkelijke vestibule achter de bestaande voorgevel wordt afgebroken en aan de straatzijde vervangen door een overdekte galerij, twee niveaus hoog, die de monumentaliteit van de binnenruimte oproept, zonder afbreuk te doen aan de stijgende hoogte van de zalen, die zo karakteristiek is voor dit werk van Beyaert. Binnen de galerij wordt naast de centrale ingang naar het zalengeheel, aan de ene zijde de ingang van de bureaus voorzien, en aan de andere zijde de ingang van een bar en restaurant. De centrale hal of foyer wint aldus aan animatie en de bar dient

als drankgelegenheid binnen het feestgebeuren.

De mezzanino of eerste verdieping geeft rechtstreeks toegang tot de bureaus, achteraan gelegen in de Wetenschapsstraat, dankzij een zijdelingse gang boven een vluchtgang. Het niveauverschil wordt achteraan de zalen overbrugd door een vluchtrap die deze twee dienstgangen met elkaar verbindt en zorgt voor de nodige vluchtuitslagen en verbindingen met A.B.B., Wetenschapsstraat.

De nodige sanitaire en gehandicaptenaccommodaties worden aangebracht op de gelijkvloerse verdieping en op de mezzanino in de bestaande dienstlokalen. De kelders worden als keuken, bergingen en personeelsaccommodaties ingericht. De keuken en kelders onder de bestaande zalen zijn bereikbaar langs de zijdelingse dienstgangen met trappen en liften en langs de parking onder het nieuwe gebouw.

Boven de mezzanino worden de niveaus uitgewerkt als kantoren voor directiefuncties en als landschapsbureaus voor ruimer gebruik.

Het geheel telt 8 niveaus waaronder de gelijkvloerse verdieping en de mezzanino. De voorgevel is in insprongen uitgewerkt, die naar boven toe verminderen. De bovenste verdieping, onder het dak, herbergt naast de technische ruimte, ook een woning voor een huisbewaarder.

Gevelopbouw

In samenspraak met het Sint-Lukasarchief werd bevonden dat de bestaande voorgevel geen opmerkelijke architecturale kwaliteiten bezit. Daarom, en ook om stedenbouwkundige redenen, werd geopteerd een nieuw gebouw te ontwerpen aan de straatzijde. Op die manier zou het 'Concert Noble'-gebouw in zijn nieuwe context geïntegreerd worden. Hieraan zou een hedendaagse herkenbare monumentaliteit gebonden worden.

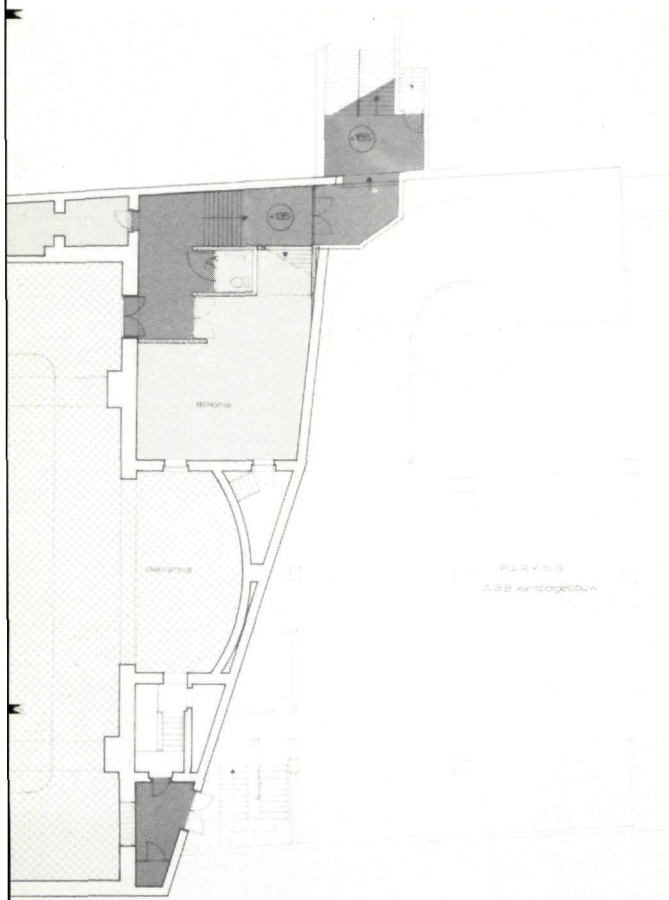
De nieuwe gevel is opgebouwd uit drie perceptieniveaus: — de voetgangersschaal wordt benadrukt door de galerij, twee niveaus hoog, de glazen luifel zorgt voor de nodige accentuering en verwijst naar de oorspronkelijke luifel van Beyaert;

— de straatschaal wordt bekomen door de overkragende kornissen van de twee voorgebouwen die symmetrisch zijn opgesteld ten aanzien van de centrale as van het 'Concert Noble'-gebouw;

— de stadsschaal wordt benadrukt door het hoofdvolume dat 7 meter achter de rooilijn staat en 8 niveaus hoog is. Deze nieuwe gevel ligt in het vlak van de omliggende gevelvlakken.

De gevel wordt gekenmerkt door een traditionele opbouw die erin bestaat de betonwand te bekleden met een natuurstenen parament. De verhouding van de raamopeningen tot het gevelvlak is zeer klein, zodat de grote gesloten delen beter aansluiten bij klassieke verhoudingen en ritmen.

De zinken bedaking van de voorgebouwen en van het hoofdvolume van de nieuwbouw staat in contrast met de monotonie van de gebouwen in de straat en benadrukt aldus ook de openbare functie van de zalen van het 'Concert Noble'-gebouw. De monumentale zinken daken van

de achterliggende feestzalen worden hierdoor aan de straatzijde mede onderlijnd.

De raamkaders zijn uit merbauhout zoals van het bestaande A.B.B.-gebouw, Wetenschapstraat. Het glas is niet getint, de ramen draaien open naar binnen, zodat een eenvoudig reinigen mogelijk wordt. Het gevelensemble met symmetrie-as, voorpartijen, overkragende kroonlijsten, colonnade, raamverhoudingen en zinken bedaking is een eigentijdse verwerking van classicistische elementen en verwijst aldus naar het oorspronkelijk werk van Beyaert. Het algemene volume integreert zich binnen de actuele stedebouwkundige omgeving (schaalvergroting). Door zijn specifiek karakter ontstaat een nieuw stedelijk landmerk, noodzakelijk als krachtige herinnering aan het oorspronkelijke 'Concert Noble'-gebouw.

Een toekomst voor het 'Concert Noble'-gebouw

De bouwaanvraag, ingediend op 1 september 1982, werd op de overlegcommissie van 5 oktober 1982 met algemeenschap van stemmen gunstig onthaald.

De autonome secties van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen konden eveneens instemmen met de vernieuwingsprincipes die voorgesteld werden in de bouwaanvraag. Vooral het gemengde gebruik van de toekomstige vernieuwde zalen, met name vergaderzalen met simultaanvertaling voor A.B.B. en Europese landbouworganisaties, en feest- en congreszaal met hedendaagse infrastructuur ook voor buitenstaanders toegankelijk, vond bijval bij de verschillende administraties en betekent een garantie voor het behoud en het onderhoud. De bouwvergunning werd door het Brusselse stadsbestuur verleend op 19 november 1982 met de volgende commentaar:

'Gunstig advies op voorwaarde zich te houden aan het advies van de overlegcommissie dd. 5 oktober 1982 en het advies van het College van Burgemeester en Schepenen dd. 15 oktober 1982.

De afwijking op artikel 12 en 15 van de bouwverordening van de Brusselse agglomeratie wordt toegestaan gezien de architecturale kwaliteiten van het project, waardoor een geslaagde integratie in de bestaande bebouwing wordt bekomen. Door dit ontwerp worden tevens de belangrijkste elementen van het 'Concert Noble'-gebouw behouden en opnieuw functioneel gemaakt'.

Het begin van de werkzaamheden wordt gepland op het einde van 1983. Gedurende de studieperiode blijft het

'Concert Noble'-gebouw functioneren als vroeger maar met een nieuw beheer.

Verscheidene organisaties hebben reeds hun interesse laten kennen voor het hernieuwde 'Concert Noble'-zalencomplex en hebben zich reeds ingeschreven om er allerlei manifestaties te organiseren.

Nabeschouwing

De zin en de lessen die uit de ervaring van de hernieuwing van de zalen van de 'Concert Noble' getrokken kunnen worden, zijn belangrijk.

Vooreerst het feit dat een bescherming door rangschikking als monument feitelijk maar zin heeft wanneer een maatschappelijke functie gevonden wordt die het verder gebruik van het gebouw mogelijk maakt. De louter architecturale of kunsthistorische bescherming is een maatregel die helemaal geen garantie biedt voor de 'instand-houding' van het beschermde voorwerp, en überhaupt aan de gemeenschap zware financiële lasten kan opleggen.

De tweede conclusie ligt in de wijze waarop het 'gerestaureerd' wordt. Het wordt geen zinloze kopie van 'wat het vroeger was', maar dankzij een belangrijke eigentijdse toevoeging (5.000 m²) verwerft het geheel een nieuwe maatschappelijke betekenis, die even belangrijk kan zijn als de oorspronkelijke, en belangrijker voor vandaag dan wanneer het een kopie van het verleden geworden zou zijn.

Een derde conclusie betreft de morfologische 'transformatie' van het 'Concert Noble'-gebouw. De wezenlijke verandering van het concept van Beyaert, door het te integreren in en tot een 'een nieuw geheel', laat eigentijdse schepping toe. Het vervangen van versleten materiaal door nieuwe bouwstenen kan wezenlijk niet leiden tot een kunstwerk.

Monumentenzorg moet inderdaad verder kunnen reiken dan de zorg voor wat gebouwen gisteren betekenden. Zoniet herleidt men architectuur zonder onderscheid tot een louter kunsthistorisch voorwerp. Monumentenzorg kan aldus een visie helpen ontwikkelen waarbij monumenten hedendaagse architectuur worden.

Voetnoten

(1) K.B. van 5.11.1979 tot bepaling van de speciale regels van openbaarmaking.

(2) Voorgezeten door Victoir, prof. arch. aan het Hoger Sint-Lukas-instituut te Schaarbeek.

(3) Aanlegplan van T.F. Suys in 1838.

Zie hiervoor de tentoonstellingscatalogus 'Straten en Stenen' Brussel: stadsgroei 1780/1980, Sint-Lukasarchief en G. Abeels.

Voor Groep Planning S.V., Brussel, Brugge

Jan Tanghe, prof. arch. sted.

Johan Van Dessel, arch. sted.

Paul Lievevrouw, arch.

Technische fiche

Bouwheer: A.B.B.

Architecten: Groep Planning S.V.

Stabiliteit/TU: Stabo N.V.

Aannemer: CITEB N.V.

Studiejaar: 1982-83

Uitvoering: gepland 1983.

De redding van de Antwerpse Zoobomen: een dure maar verantwoorde operatie

Herman Van den Bossche
R.M.L.Z.

Elkeen weet het intussen al wel: de bomen van de Antwerpse 'Dierentuin' sterven bij gebrek aan water langzaam af. Momenteel loopt in de Zoo een leerrijke tentoonstelling over de reddingsactie van het boombestand. Negen bevattelijke informatieborden en een voorstelling op ware grootte van een aanzicht en een dwarsdoorsnede van het bevoeiingssysteem lichten het project op aanschouwelijke wijze toe. Het bevoeiings- en beregeningssysteem zal zowat 30 miljoen frank gaan kosten. Ongeveer 5 km druppelslang moet de 414 bedreigde bomen van het nodige water voorzien. Drie pompen met een maximum debiet van 80.000 l/dag zorgen voor de waterbevoorrading. De werken zijn volop in uitvoering en mede daarom loont het de moeite een 'winter'-bezoek aan de Antwerpse Zoo te brengen.

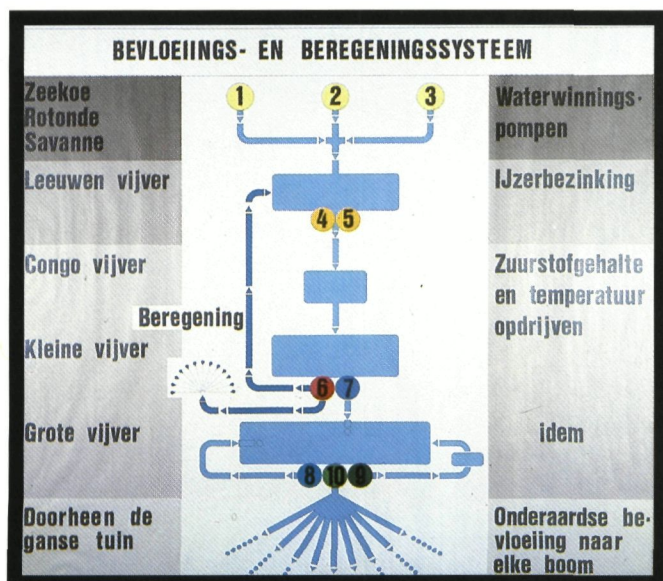
Sinds 1900 is het grondwaterpeil in de omgeving van het Antwerpse Centraal Station en de Zoo van -1 m naar -19 m gezakt (zie afb. 4). De oorzaak moet worden gezocht in het veelvuldig en langdurig bemalen van het grondwater over grote oppervlakten in functie van infrastructuurwerken in de omgeving, bijvoorbeeld de Antwerpse Ring, de premetro. En de voorspellingen zijn ongunstig: het grondwaterpeil komt nooit nog hoger dan -6 m (de wortelgrens ligt op maximaal -5 m). De blijvende niveauwijzigingen en de vele ondergrondse obstakels (dammen) zijn daar verantwoordelijk voor. De neerslag vloeit voor 95% via het rioolnet weg. De plaatselijke zandgrond met zijn laag water-/luchthoudend vermogen en zijn slechte structuur blijft dus een ongunstig medium voor plantenwortels. De eerste tekenen van watergebrek

zijn algemeen merkbaar: minder bladmassa, kleiner bladoppervlak, vervroegde bladval, afstervende takken boven in de boomkruin, takval (zie afb. 3). Het aantal sterftegevallen kon de laatste 10 jaar tot 36 beperkt blijven. Zij werden inmiddels vervangen door 56 jonge exemplaren (zie afb. 6).

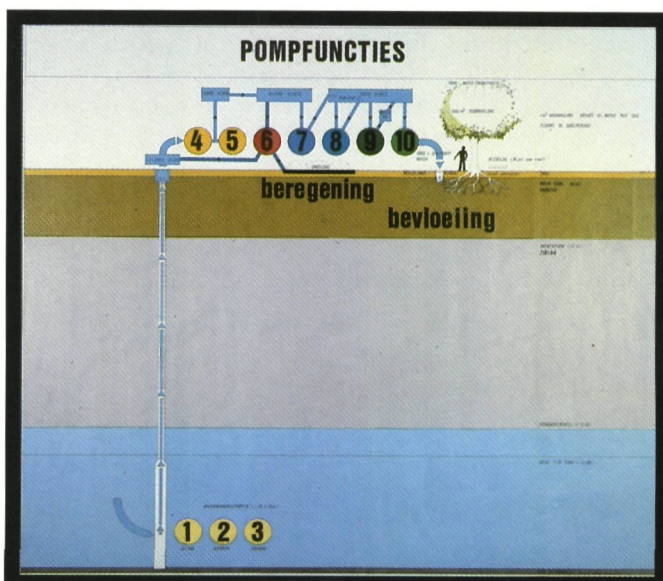
In 1972 werd het bomenbestand geïnventariseerd en schetsmatig in kaart gebracht. Elke boom kreeg toen een identificatiefiche met vermelding van:

1. de wetenschappelijke benaming (+ familie);
2. de herkomst / het jaar van invoering;
3. de benaming (Nederlands, Frans, Engels, Duits);
4. de wetenschappelijke synoniemen;
5. een literatuurverwijzing;
6. een nummer;

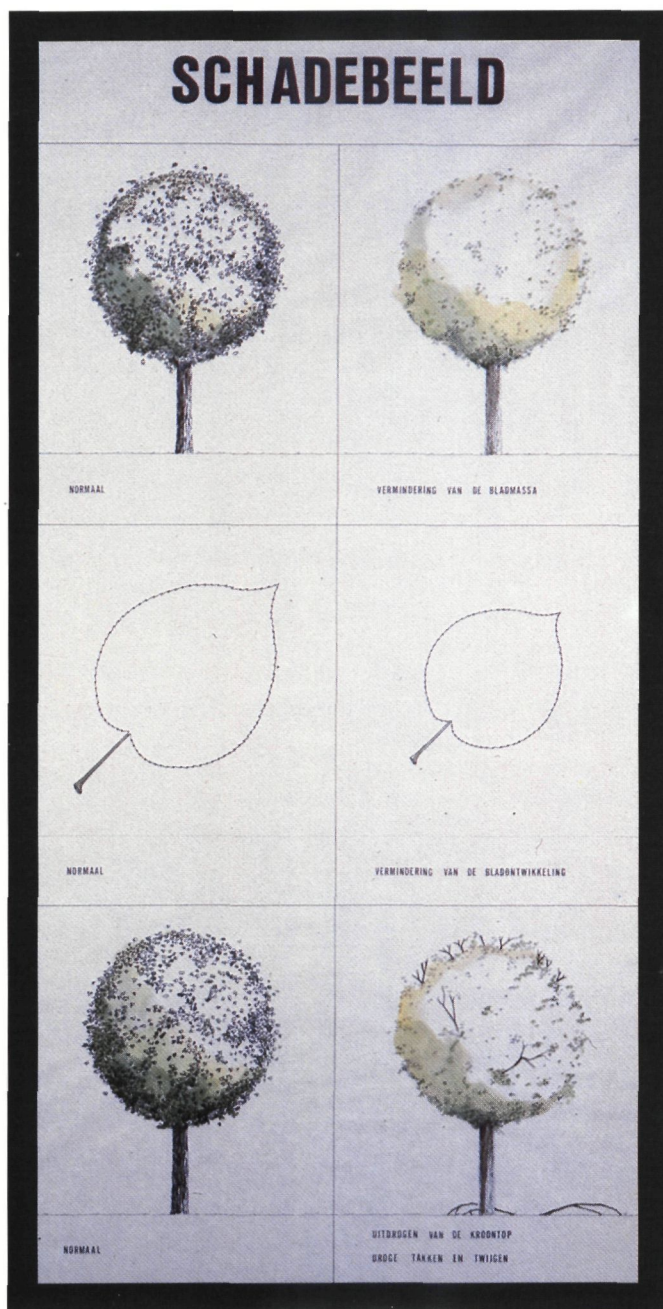
Afb. 1 (plaat 6): Bevoeiings- en beregeningssysteem.

Afb. 2 (plaat 7): Pompfuncties.

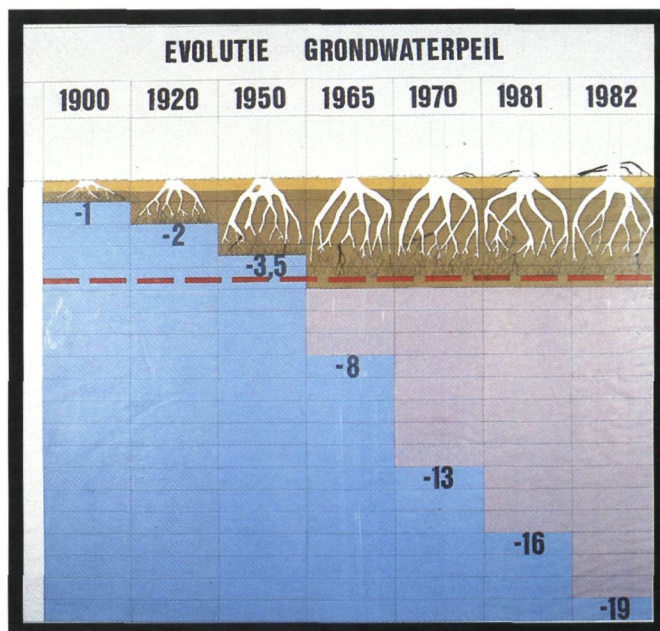

7. een standplaatsomschrijving;
8. het karakter:
 - plantjaar/leeftijd
 - beschrijving van de boomfysische toestand;
9. de stamomtrek en -oppervlakte op 1,30 m boven maaiveld (opnamen 1972-1980);
10. een waardebeoordeling (in BF) volgens een afgeleide van de Duitse Maurer-Hoffmanmethode (zie afb. 8).

Afb. 3 (plaat 5): Schadebeeld.

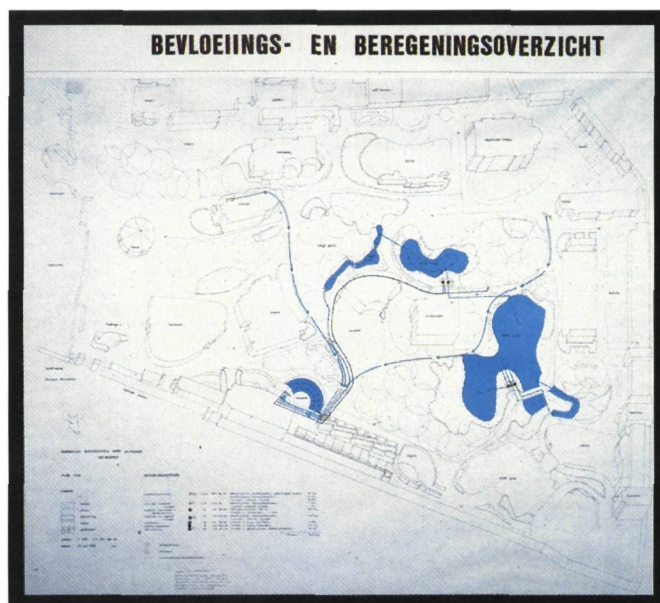
Onder de 414 exemplaren tellen wij 72 soorten en 88 (cultuur-) variëteiten, waaronder een merkwaardige **Paulonia tomentosa** en een fraaie gewone plataan (**Platanus (x) hybrida**). Sinds 1972 heeft het team van de hortulanus vier belangrijke bijstellingen gerealiseerd. Er werd een nauwkeurig opmetingsplan met de inplantingsplaats van

Afb. 4 (plaat 4): Evolutie grondwaterpeil.

de paviljoenen en de bomen opgemaakt (1978). De waardebeoordeling volgens een afgeleide van de methode van Maurer-Hoffman werd vervangen door de 'uniforme' Groenplan - V.V.O.G.-methode (1978-1982). Zonder te grote waardeverschillen, naar wordt gezegd (1). De dikwijls omslachtige en verwarrende standplaatsomschrijving wordt momenteel vervangen door coördinaten. De wat summiere beschrijving van de boomfysische toestand wordt mede door inschakeling van een boomverzorgings-team omgewerkt tot een soort 'medische fiche' per boom. De fototheek met opnamen per boom is klaar.

Afb. 5 (plaat 8): Bevloeiings- en beregeningsoverzicht.

EVOLUTIE BOMENBESTAND				
JAAR	AANTAL BOMEN	AANTAL AFGESTORVEN	FAWKEZIGHEIDSWAARDE AFGESTORVEN BOMEN	HERAANGEPLANTE BOMEN
1972		1		
1973		0		
1974		0		
1975		2		
1976		4		
1977		5		
1978		5		
1979		5		
1980		6		
1981		8		
1982		7		

Afb. 6 (plaat 2): Evolutie bomenbestand.

Het nauwkeurig opmetingsplan (schaal 1:400) van de bestaande toestand en vooral de inventaris van 1972, aangevuld met de recentere gegevens (tot 1982) vormen de soliede basis voor een sterk wapen in functie van de huidige reddingsoperatie.

De hogere overheid werd overhaald de reddingsactie voor 75% (gelimiteerd tot 24 miljoen fr.) te betoelagen. De toegestane betoelaging is overigens een stuk goedkoper dan

een mogelijk toegewezen schade-eis na een kortgeding. De geldwaarde van het integrale bomenbestand wordt, berekend volgens de Groenplan - V.V.O.G.-methode, momenteel op bijna 67 miljoen frank geschat (zie afb. 7). Dit toch wel kolossale bedrag werd door de verantwoordelijk gestelde besturen en diensten niet aangevochten. Dit, niet-tegenstaande onder meer Van den Bossche (1981) in zijn 'Vergelijking van een aantal boomwaarderingsmethoden' tot het besluit was gekomen dat boomwaarderingsmethoden en de gehanteerde waarderingsfactoren op zijn minst tegensprekelijk en twijfelachtig zijn (2). Uit dit onderzoek was echter wel gebleken dat enkel voor gezonde, solitaire stadsbomen de geldwaarde, berekend volgens de methoden die de oppervlakte (kwadraatfunctie) van de stamdoorsnede in plaats van een omtrekwaarde als factor gebruiken, geen al te grote verschillen vertoonde. We mogen wel stellen dat, wat de zoobomen aangaat, de waardebepaling haar nut heeft gehad.

De publieke opinie werd via de persactie 'Red de zoobomen' gemobiliseerd. Velen werden gemotiveerd om een, dikwijls belangrijke, geldsom te storten, mede door de degelijke informatie en de duidelijke boodschap. Het stoutmoedig opzet om door middel van berekening en bevoeling met putwater de instandhouding van de Zoo als groene ruimte te verzekeren, werd voorafgegaan door een variatie.

Men had berekend dat het regenwater voor zowat 95% via bedaking en wegenis in het rioleringsnet terecht komt. Stockage van dit regenwater en irrigatie doorheen de tuin leek de oplossing. Een proefleiding werd aangelegd. Maar ondanks de hoopvolle resultaten (wortelvorming in de teeltlaag op de bodem van de drainagekanalen) vertoonde dit systeem nogal wat nadelen, met als belangrijkste: het ontoereikend debiet en de soms sterke verontreiniging door stoffen die moeilijk te verwijderen zijn. Er werd daarom van dit systeem afgezien.

De berekening en bevoeling met putwater was de enige overblijvende, financieel haalbare mogelijkheid. Maar ook het putwater zorgt voor de nodige technische problemen: het is te koud, te zuurstofarm en zeer ijzerhoudend. Om deze euvels te verhelpen heeft men met de bestaande voorzieningen en mogelijkheden een ingenieuze watercirculatie bedacht.

Het beregenings- en bevoelingsstelsel wordt schematisch weergegeven op plaat 6 en in plan gebracht op plaat 7. De pompfuncties worden schematisch aangeduid op plaat 8. Drie pompen stuwden maximaal 80.000 l/dag water naar een reservoir boven het leeuwenverblijf. Een ruwe berekening verdamping van het totale kroonvolume bedraagt 87.000 l/dag. Via de breuksteenwand komt het zowat 6 m lager in de Leeuwenvijver terecht. Door toevoeging van zuurstof oxydeert het grootste deel van het ijzer en bezinkt het in de Leeuwenvijver. Via een cascade in de Congovijver en de Kleine Vijver, waarin vooral het zuurstofgehalte en de temperatuur op peil worden gebracht, stuwt een pomp een gedeelte van het water rechtstreeks naar de beregeningsinstallatie voor de gazons en de heestermassieven.

Wanneer berekening overbodig is, stuwt deze pomp het water opnieuw naar het reservoir boven het leeuwenver-

Afb. 7 (plaat 3): Waarde van de bomen.

WAARDE VAN DE BOMEN	
	Platanus X acerifolia Willd. Fam: Platanaceae Nr. 252
Waardeberekening 1982	
Opp. Stamdoorsnede	15.948,50 cm ²
Eenheidsprijs	110,0 fr/cm ²
Soortwaarde	0,4
Standplaatswaarde	1,0
Conditiewaarde	1,0
Plantwijzewaarde	1,0
15.948,50 X 110 X 0,4 X 1 X 1 X 1 = 701.734,00 BF	
Totaalwaarde bomen: 83.953.586,00 BF	

Het bevoeiingssysteem voor de bomen verdient een aparte bespreking. Het bevoeiingskanaal (B. onder: 0,40 m; B. boven: 0,60 m; diepte: 0,85 m) bestaat uit een bed van

teelaarde en voedingsbestanddelen (H: 0,15 m) afgedekt met een waterdoorlatende gewichtsverdelingsmat en gewassen riviergrind 30/60 (H: 0,60 m) met centraal de drainagedarm (\varnothing 100 mm) met erin de druppelslang, het geheel afgedekt met een waterdoorlatende zandwerende mat. Het bevoeiingskanaal wordt afgewerkt met een wegverharding of teelaarde (zie afb. 9).

[illegible]

Afb. 9: Aanzicht en dwarsdoorsnede van het bevoeiingssysteem.

Aan het eind van de zijkanalen, dit is de bevoeiingskanalen die in de wortelzone van de bomen uitmonden, wordt een beluchtingskoker voorzien. De beluchtingskoker is het eindpunt van de drainagedarm en de druppelslang en doet, behalve als de noodzakelijke beluchting van de drains, dienst als controleput. Twee jaar na de werken zal men in de teellaag van de bevoeiingskanalen reeds de eerste wortels kunnen aantreffen.

De druppelslang is zó geconstrueerd dat een minimaal drukverlies op het 5600 m lange bevoeiingssysteem optreedt. De dubbelwandige buis met spiraalvormig uitloopkanaal verdeelt het water om de 0,33 m met een druk die varieert tussen 1 kg en 1,2 kg. Indien het bevoeiingskanaal slechts een gedeelte van de wortelschijf kan bevoeien, brengt men een tweede druppelslang in zodat het

debiet verdubbelt. Een van de complementaire functies van het bevoeiingssysteem is de mogelijkheid om voedingsbestanddelen (bij voorbeeld suikers, mineralen) en ontsmettingsmiddelen (bij voorbeeld fungiciden) toe te dienen.

Eens het hele beregenings- en bevoeiingssysteem is aangelegd, zal men proefondervindelijk moeten leren hoeveel water wanneer zal moeten worden verdeeld.

Voetnoten

(1) Van den Bossche H., *Vergelijking van een aantal herwaarderingsmethoden*, Documentatiemap R.M.L.Z., 1ste jaargang, nr. 4, Brussel, 1981.

(2) Idem.

(3) Idem.

op p. 51 van M&L 1/6 (artikel 'Beschermingen op de zeedijk: Villa Maritza en Villa Doris') werden twee zetblokjes van plaats verwisseld.

hieronder de juiste leesvolgorde:

Een historische terugblik is hiertoe noodzakelijk. De geschiedenis van de vrij recente bebouwing van de zeedijk, is die van de democratisering van het toerisme.

In de loop van de tweede helft van de negentiende eeuw ontwikkelde zich in eerste instantie bij kunstenaars maar vooral bij de gegoede burgerij, een belangstelling voor de kust en de zee. Het werd toen mode zijn vakantie aan de Noordzee door te brengen. In functie van dit vakantieleven ontstonden architecturale voorzieningen: de zeedijk werd uitgebouwd tot een promenade, van waarop men wandelend van de zee kon genieten. Op deze boulevard kwam een begeleidende architectuur van hotels en zogenaamde 'villa's', die hoofdzakelijk om commerciële reden opgevat werden als een gesloten constructie van rijwoningen; op deze manier kon op de beschikbare grond een maximum aantal kavels met zicht op zee getrokken worden. Deze conceptie leidde naar een architectuur die zich hoofdzakelijk toespitste op het gevelontwerp. De architect kon hier zijn fantasie de vrije loop laten en ongehinderd zijn academisch verworven vormtaal gestalte geven in exuberante ontwerpen: het exotische, overdadige en mondaine karakter van de architectuur is aldus de vertolking van zijn eigenaars die het leven tijdens de zomervakantie anders, fantasierijker, paradijselijk en uitbundiger wilden. Archiefphoto's van de zeedijk tonen een bebouwing van individuele rijhuizen, gebracht in een amalgaam van bouwstijlen en met een rijke variëteit van materialen en kleuren, waarbij de betrachting om de banaliteit te weren het bindende element is.

Dit soort eenheid in veelheid is er niet meer. Althans heeft zij sinds de jaren dertig, en in versneld tempo vooral sinds de economische boom van de jaren zestig, de plaats geruimd voor een ander soort homogeniteit, nl. die van de appartementsgebouwen.

Het massatoerisme vereiste uiteraard een groter aantal voorzieningen. De burgerij had ondertussen reeds andere paradijzen ontdekt voor het doorbrengen van haar vakantie: de familievilla aan zee werd verkocht aan de meestbiedende.

volgende rechtzetting op p. 56 M&L 1/6 (artikel 'Monumentenzorg studeren in Vlaanderen')

1. Het 'Centre for the Conservation of Historic Towns and Buildings' is niet ondergebracht in 'Het Interfacul-

tair Instituut voor Stedebouw en Ruimtelijke Ordening (I.I.S.R.O.) van de faculteit der toegepaste Wetenschappen van de K.U.Leuven, maar wel in de Afdeling Architectuur van het departement ASRO (Architectuur, stedebouw en ruimtelijke ordening), van de Fakulteit der Toegepaste Wetenschappen van de K.U.Leuven.

2. De **toelatingsvoorwaarden** zijn 'het diploma van Architect, Ingenieur Architect, Stedebouwkundige, of licentiaat kunstgeschiedenis' of andere met akkoord van een facultaire Commissie.

In België is er een verschil tussen een 'universitair diploma' en een diploma van een 'instituut van hoger onderwijs van het lange type (= van universitair niveau)' zoals het architectendiploma. De omschrijving door vermelding van 'universitair' kon aldus tot verwarring leiden.

3. **Duur en lessenrooster**: deze omvat niet 380 uur zoals vermeld maar wel 380 uur theoretische lessen + 400 uur praktische oefeningen, seminaries, werkbezoeken, enz., onderverdeeld in alternerende cursusweken en projectweken.

4. Het geciteerde bedrag van 150.000 fr. kan als referentiegetal gehanteerd worden voor wat een 'studenten budget' voor 1 jaar studie (= inschrijving, verblijf, maaltijden, kleding, boeken, studiereizen enz. ...) aan de universiteit inhoudt.

5. Ook de landschapszorg komt in dit centrum aan bod, vooral wat de problematiek van de conservatie en restauratie van historische tuinen aangaat (R. Péchére). De student kan eveneens het pakket vakken aanvullen door eventuele keuzevakken te volgen in andere afdelingen van de faculteiten kunstgeschiedenis, milieubeheer, landschapsinrichting (fac. landbouwingenieur, enz.).

op p. 17 van M&L 2/1 (artikel 'Van Winkelen en Puien') ontbrak de legende bij de kleurenplaat.

In volgorde van verschijning:

gearceerde lijn: grens agglomeratie; bollen: gemeentegrenzen; lichtblauw: waterwegen; oranje: horeca; kleine onderbroken dubbele gele lijn: één winkel per 4 tot 16 gebouwen; middelmatige dubbele gele lijn: één winkel per 2 tot 4 gebouwen; dikke dubbele gele lijn: één winkel per 1 tot 2 gebouwen; dikke dubbele rode lijn: stadscentrum-winkelstraten; bruin: warenhuizen; gestreept roos: groot-handelsmarkten; paars: markten.

Summary

The State Forest Berlare-Broek

The sequel to the article on the State Forest Berlare-Broek, as has been announced in the previous issue of M&L, represents the management plan proposed by the Government Service for the Conservation of Monuments and Sites, in order to deal with some problems which the protection of the area had induced. The plan had to combine aspects of the forest administration and of the nature conservation.

The *forest administration* especially aims at wood produce; as such the plan includes a specific form of wood exploitation. Besides, some measures have been considered with regard to the amelioration of the general condition of the forest.

As far as *the natural scientific value* is concerned, the geomorphological structure of the area should be maintained. Besides, the water administration has important consequences for the protection and the favouring of different types of vegetation on the one hand, and for the avifauna on the other hand. An additional problem is the Donkmeer, where one has to deal with a shortage of water in dry periods.

When composing the management plan one was confronted with the request for recreation in the area. Some kinds of passive recreation like walking and angling, involving a minimal hindrance, have been considered.

As this management plan had to reckon with problems of both the forest administration and the nature conservation, it has turned out to be an interim plan that can be used as a guide-line on a future management plan.

Fifty Years of Protecting Monuments and Sites in Flanders

The publication of a new list of the protected monuments, town- and village scapes and landscapes, was the inducement to a brief evaluation of the 50 year's protection policy in Flanders.

The concern of the government for the architectural heritage dates back to 1835, when a Royal Committee for Monuments was called into being. It had a conducting and advisory task with regard to works on important historical buildings. Twenty years later, the Committee was assisted by corresponding members out of the provinces, having to make up lists of buildings and objects of art of a high value. These lists did not, however, imply any legal consequences for the maintenance of the cultural heritage. Only in 1931, when the laws on the Preservation of Monuments and Sites were voted through, there could be talk of

actual protections. Initially only the large monuments (cathedrals, churches, town-halls...) were considered. During the second world-war there was a shift towards the protection of 'units' and smaller monuments in villages.

The postwar period till 1972 was characterized by an extremely low number of protections. The activity increased again in 1972, when the Government Service for the Conservation of Monuments and Sites was founded, taking over the preparatory work and the recording of the architectural heritage. This found concrete shape in the series of inventories 'Buildings of Flanders through the Centuries' which served as a guide-line on the new protection policy. The latter became legitimated with the decree of 3 March 1976 on the protection of Monuments, Town- and Village scapes. The decree implied an extension of the motives on which protections could be made, next to the possibility to protect entire 'units' of towns and villages. The systematic recording of the heritage had concrete consequences as to the kind of monument to be protected: more and more farms and industrial buildings were taken up, and for the first time the 19th- and 20th-century architecture was considered.

Besides, there were shifts in the drawing up of protection dossiers. Whereas the justifications for protection and the historical research had become minimal before the existence of the Government Service, each dossier was provided now with an art-historical description, a chronological indication, plans and photo's and an elaborate motivation.

The decree of 1976 did not apply to landscapes. This policy is still determined by the 1931 law, which mainly aimed at the protection of large areas.

There are however a number of deficiencies, which have been taken into account in a new project of decree, under discussion at present.

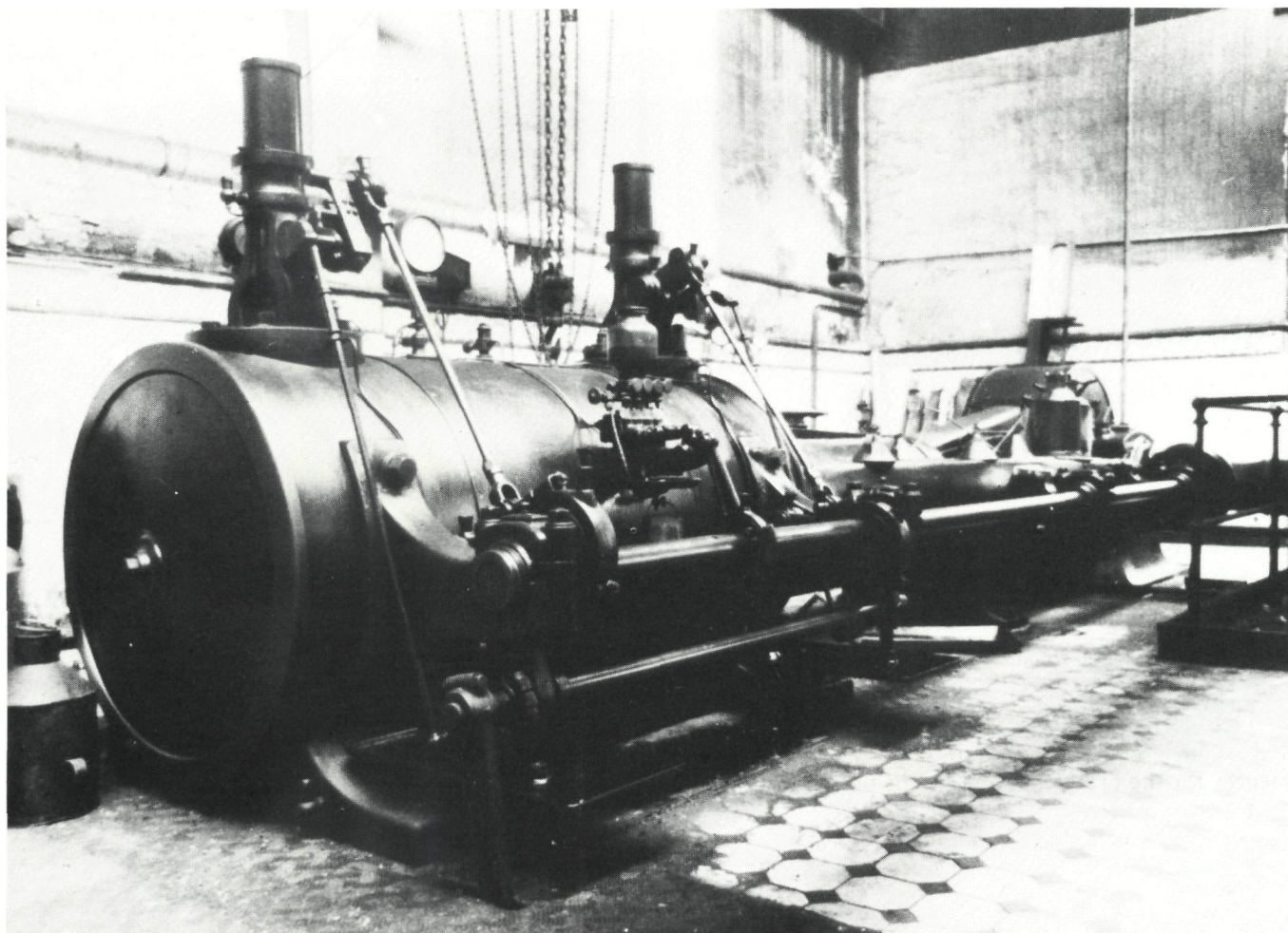
With regard to the movable heritage a new decree has been voted through in the Flemish Counsel on 17 November 1982. Once being effective, this decree will meet the present wants of the policy on this subject.

Hendrik Beyaert (1823-1894) and the 'Concert Noble'-Buildings

Hendrik Beyaert may be considered one of the most important 19th-century architects trying to re-establish a close link with vernacular architecture.

This became manifest first of all in the several architectural styles he applied: in experimenting with different styles he tried to find a new relation with vernacular architectural traditions.

The application of native materials, visibly worked up in

Engine-house, boiler-house and steam-engine 'Vandekerckhove', Drongensesteenweg, Ghent, protected by Royal Decree of 23.10.1981. (Photo R.M.L.Z.)

the building, is a second expression of his going back to national architecture.

Finally the importance of Beyaert as an innovator of 19th-century architecture appears from his sensitiveness for the existing architectural and urban context in which he had to integrate new buildings.

The searching for new interpretations and applications of often existing architectural styles and the integration of new buildings in the existing urban tissue, are two questions often raised in connection with his 'Concert Noble'-buildings in the Leopold's Quarter in Brussels.

This one-storey building is erected in a pure neoclassical style — except for a rather unusual glass porch in front — what fits in the general neoclassical outlook of the Quarter.

From the beginning however, the low building contrasted with the surrounding three- to four-storey houses.

This might be explained by another innovation of the 19th-century architecture, viz the functionalism. The original and at the same time functional geography of the 'Concert Noble'-building has been conceived as a logical succession of rooms, starting from a small front yard with entrance and exit, via a number of rooms and halls to the large ball-room. This scheme disguises the rather small building-ground.

The 'Concert Noble'-building owes its specific value to the remarkable interior and the functional ground-plan. The quality of the façade and the architectural context do not impede the construction of a new modern building in front. As such the intention of the back neighbour A.B.B. (Insurance Belgian Farmers' Union) to integrate the 'Concert Noble'-complex as a whole into a larger unit means its saving and at the same time its effective protection.

The Renovation of the Rooms of the 'Concert Noble' in Brussels

This contribution deals with the actual renovation project for the 'Concert Noble'-building.

Initial projects involving the entire or partial demolition of the rooms of the 'Concert Noble', have been removed, due to the intervention of a Brussels counsel committee, a few protection committees and the Service for Town-Planning.

But a mere protection of the complex, as had been proposed by the Royal Committee for Monuments and Sites, could not have averted the further dilapidation that had been accelerated by the transformation of the Leopold's Quarter into a business quarter at about 1970.

This shift in function precipitated the bad condition and insuitability of some rooms, so that their renovation became inevitable with regard to a new destination.

The A.B.B. with its buildings bordering on the 'Concert Noble'-complex at the back, has asked the Brussels 'Group Planning' and 'Stabo' (Technical Equipment) to design a new office in front of the 'Concert Noble'-buildings, that should be connected with the A.B.B.-buildings. The proposal to construct a new multi-storey building with a symmetrical front composition, protruding cornices, a colonnade, rather small windows and a zinc roofing, com-

The 'Concert Noble'-building, view on the large hall-room. (Photo Sint-Lukasarchief)

pletely fits in the architectural and urban context and at the same time bears reference to the original work of Beyaert.

Besides, it was decided that the room-complex of the 'Concert Noble' should keep its original function as a place for feasts, congresses and buffets, although some adaptations seem to be necessary in order to meet the demands of modern congresses. The complex should moreover be open to initiatives of outsiders.

This project for the renovation of the 'Concert Noble'-complex illustrates the merit of a restoration that goes

beyond a mere architectural or art-historical protection, but assures the preservation of the building in giving it a new destination.

The Possibility and Necessity of Intervening in the Town

During the local elections of November 1982, the aldermen of Monuments and Urban Renovation of respectively Antwerp and Ghent have been appointed Mayor of their town. The editors of M&L thought this an ideal occasion for bringing Mr. Cools and Mr. Monsaert, and two 'outsiders', viz Mr. Bekaert and Mr. Smets — as interviewers — together and discuss the subjects of urban renovation and the conservation of monuments.

It soon appeared from the conversation that these subjects can not be considered totally loose from one another; the monument policy is to be seen as an essential and inherent part of the urban policy. At its turn, the latter has to create the potentialities for a cultural activity to be developed.

The appearance of numerous slums — the exterminators of all culture — in the town was the immediate incentive to a policy of urban renovation, taking social as well as cultural aspects into account. Whereas the creation of new social housing projects is very likely to cause the increase of unoccupied dwellings in the town centre, thorough and expensive restorations of houses in the centre might lead to an élitist occupation.

It was concluded that a significant urban policy should be based on a overall cultural vision, exceeding the limitations of the different administrative services of town-planning, monument conservation, housing and urban renovation.

The Saving of the Trees in the Antwerp Zoo

In consequence of works of infrastructure in the neighbourhood, the water-level in the Antwerp Zoo has fallen from - 1 m to - 19 m; the rainwater in the garden flows away via sewerages for 95 %; the local sandy soil with a small water- and air-bearing capacity is not favourable for the plant-growth.

As a result, the first signs of a water-shortage became manifest, which was the inducement to the working out of a rescue plan. The recording in 1972 of the trees and additional data (1982) are a very solid basis for the rescue operation.

A first plan including the storage of the rainwater and the construction of an irrigation system throughout the garden, proved to be inefficient.

The raining upon and irrigation with well-water was the only financially realizable possibility. However one was confronted with technical problems, like the cold of the water, its deficiency in oxygen and its ferriferousness. All of them could be solved by an ingenious system of water circulation. Only when the entire system is constructed and working, one shall be able to find out what amount of water has to be distributed at what time.

Inhoud van de eerste jaargang

Het Toreken, gildenhuis van de Huidevetters J. Vandenhoude	M&L 1, p. 6	Het Van Peteghem-Orgel (1838) in het voormalig Sint-Jans-Gasthuis (thans Bisschoppelijk College) te Veurne P. Roose	M&L 3, p. 55
Monumentenstad Diest F. Marcus	M&L 1, p. 12	Renovatiestudie 'De Ring' te Hamme R.M.L.Z., afdeling Architectuur	M&L 4, p. 12
Het herenhuis Cohn-Donnay M.M. Celis	M&L 1, p. 18	De neogotische beelden van het stadhuis te Leuven, schepping van de 19de-eeuwse restauratiedrang A. Maesschalk en J. Viaene	M&L 4, p. 39
De restauratie van de grote zuilen in de O.L.-Vrouw-kathedraal van Antwerpen A. De Naeyer	M&L 1, p. 26	'Ter Vaart': een cottage van Paul Hankar in de Gentse haven M. Dubois en L. Daenens	M&L 4, p. 50
Het kasteel en park te Leeuwergem H. Van Den Bossche	M&L 1, p. 32	Het Nederlands Structuurschema Natuur- en Landschapsbehoud: een bruikbaar beleidsinstrument voor de Vlaamse Gemeenschap? R.M.L.Z., afdeling Landschappen	M&L 4, p. 56
Vergelijkend onderzoek van enkele polyurethaanvernissen voor vloeren E. De Witte - E. Becauss	M&L 1, p. 38	De redactie- en drukkerijgebouwen van 'Vooruit' en 'Le Peuple' (architecten Fernand en Maxime Brunfaut). Twee merkwaardige realisaties uit de dertiger jaren te Gent en te Brussel M.M. Celis en H. Van Bossche	M&L 5, p. 8
Landschappelijk waardevolle gebieden langs de Vlaamse kust G. Ostyn	M&L 1, p. 44	De Julianakapel te Sint-Joost-ten-Node S. Paesmans	M&L 5, p. 24
Het gerestaureerd Kolveniershof en het Rubenianum te Antwerpen F. Baudouin en N. De Poorter	M&L 2, p. 9	Het Karmelietessenklooster aan de Rosier in Antwerpen M. Manderyck	M&L 5, p. 35
Signalement: Het huis Guiette (1926) van architect Le Corbusier te Antwerpen H. Stynen	M&L 2, p. 20	Het St.-Jansbeeld uit de Agapituskerk te Vliermaal M. Buyle	M&L 5, p. 42
Het Vlaams Huis te Watermaal-Bosvoorde, een ontwerp van Albert Charle (1821-1889) J. Vandenbreenen	M&L 2, p. 20	De Bescherming van kunstvoorwerpen tegen UV-stralen E. De Witte	M&L 5, p. 46
De begijnhofkerk te Sint-Truiden en haar muur- en pijlerschilderingen M. Buyle en L. Smets	M&L 2, p. 26	Het Boekenbergpark te Deurne H. Van den Bossche	M&L 6, p. 10
Het bouwkundig erfgoed van het arrondissement Sint-Niklaas in vogelvlucht A. Demey	M&L 2, p. 41	Unitastuinwijk in Deurne (1923-1932) Ch. Bentein en H. Stynen	M&L 6, p. 20
Sociale stadsvernieuwing van naderbij bekeken L. Pans	M&L 2, p. 48	Het 'tiende gebod' in Leuven J. Martens en A. Impens	M&L 6, p. 40
Het plateau van Overijse W. Claes en R. Deneef	M&L 2, p. 35	Beschermingen op de zeedijk: Villa Maritza en Villa Doris M. Goossens	M&L 6, p. 51
Het arrondissement Veurne: een globale benadering A.M. Delepierre	M&L 3, p. 14	Monumentenzorg studeren in Vlaanderen M. Ramakers	M&L 6, p. 55
De kustarchitectuur in de Westhoek of het bouwen aan de rand van de zeefasciatie M. Lion en M. Ramakers	M&L 3, p. 30	Fragmenten van de koorbanken van de Sint-Sulpitiuskerk te Diest in een Ierse verzameling M. Smeyers	M&L 6, p. 59
De Frans-Belgische Moeren G. Ostyn	M&L 3, p. 39	Nederland-België in monumentenland. Een ontmoeting van Parlementariërs G.W. Van Herwaarden	M&L 6, p. 63
De Frans-Belgische Moeren: enkele gegevens aangaande de windgemalen J. De Schepper	M&L 3, p. 45		
Profiel: Jozef Viérin (1872-1949) H. Stynen	M&L 3, p. 49		

Een kleine suggestie:

Doe een *M&L-jaarabonnement* cadeau aan vrienden, relaties of familieleden. Het kost juist geteld 690 fr.

Bovendien houdt M&L voor de milde schenker ook een present in petto: een vierkleurenaffiche (fotoformaat 70×50 cm) van de *Sint-Karelsmolen* te Houtem (zie afbeelding hiernaast).

Zo is eenieder tevreden.

Stuur onderstaand formulier ingevuld terug naar:
Snoeck-Ducaju & Zoon, Begijnhoflaan 464, 9000 Gent

Ondergetekende (naam en adres)

.....
schenkt een M&L-jaarabonnement aan

Adres

.....
ik stort 690 fr. op rek. 445-3608261-22 van Snoeck-Ducaju & Zoon, N.V., met vermelding Geschenkabonnement M&L, Begijnhoflaan 464, 9000 Gent.

Na storting ontvang ik de kleurenposter van de Sint-Karelsmolen.

Datum Handtekening

BOUWEN DOOR DE EEUWEN HEEN IN VLAANDEREN

Deel 4 nd - Drongen, Antoon Catriestraat 63

vanaf 15 maart verkrijgbaar in de boekhandel

delen **4nc** en **4nd**
van de onvolprezen reeks

BOUWEN DOOR DE EEUWEN HEEN IN VLAANDEREN

Deel 4nc: Gent, 19de- en 20ste-eeuwse stadsuitbreiding

Deel 4nd: Gent, fusiegemeenten

Snoeck-Ducaju & Zoon, Begijnhoflaan 464, 9000 Gent, tel.: 091/23.48.97

Snoecks Natuurposter

203

SNOECKS NATUURPOSTERS

86 × 60 cm - 80 fr.

Naast een duin- (201) en een beeklandschap (202) is nu ook een schitterend boslandschap (203) verkrijgbaar in deze reeks kleurenposters.

U kunt deze prachtige kleurenposters bestellen door 80 fr./ex. over te schrijven naar rekening nr. 290-0204513-58 en onderstaande bestelkaart (of een fotokopie ervan) goed ingevuld te zenden naar Snoeck-Ducaju & Zoon, Dienst posters, Begijnhoflaan 464, 9000 Gent, tel. 091/23.48.97.

Ik bestel ex. Snoecks natuurposter 201

..... ex. Snoecks natuurposter 203

..... ex. Snoecks natuurposter 202

Ik stort het totale bedrag van fr. op rekening nr. 290-0204513-58 van Snoeck-Ducaju & Zoon.

Naam:

Adres:

Handtekening: Datum:

WOONERVEN in een globale stedebouwkundige visie

WOONERVEN

in een globale stedebouwkundige visie

*Ruimtelijke ordening, Landinrichting
en natuurbewoud*

*Bestuur van de Stedebouw
en de Ruimtelijke ordening*

Technische gegevens: 200 bladzijden - 590 fr. - 2 kleuren
- kaft: 4 kleuren

Inhoud: de verschillende hoofdstukken handelen over:

- kennismaking met het woonerf
- een nieuw stedebouwkundig perspectief
- het woonerf als onderdeel van een maatregelenpakket
- de „andere” straatverbeteringen
- de vormgeving van het woonerf
- de ontwerpmethodiek
- synthese van de vormgevings- en beoordelingscriteria
- diverse aspecten
- samenvatting der bevindingen

verkrijgbaar in de boekhandel of bij de uitgever

Snoeck-Ducaju & Zoon, n.v. Begijnhoflaan 464, 9000 Gent, tel. 091/23.48.97

TE KOOP

in het zuiden van Frankrijk

Kasteel te Quercy (Lot), 15de-17de eeuw.

Omgeven door een zacht glooiend domein van 40 hectaren. Velden en landerijen. Salie- en lavendelvelden. Bos, park en met palmheggen afgezoomde lanen.

Wapenzaal, bibliotheek, eetplaats, keuken, 5 kamers, 2 badkamers en een afzonderlijk appartement met keuken, 2 kamers, 2 badkamers.

Oppasserswoning, zomerverblijf, kapel, schuren, paardestallen.

Uitzonderlijk geheel, zeer typisch voor de middeleeuwse constructies te Quercy.

Prijs: 3000000 FF.

Gedetailleerde beschrijving op aanvraag.

Een van de mooiste kastelen in de Perigord (streek van Sarlat).

Een uitzonderlijk kasteel uit de 15de-16de eeuw, gelegen in een zeer gevarieerd landschap. Het kasteel domineert een vallei.

In zeer goede staat. Gotische cloître, wapenzaal, eetplaats, bibliotheek, kapel, luxueuze keuken, 5 mooie kamers, 3 badkamers en nog andere te bemeubelen plaatsen.

Draaitrap, monumentale schouwen, houtwerk, chemin de ronde, en tal van andere typische sierelementen uit die tijd. Veel afhankelijkheden (boerderij, paardestallen, dienstwoning...), 68 ha. bos en velden.

Prijs: 4300000 FF. Gedetailleerde beschrijving op aanvraag.

Doorlopend in portefeuille: een tiental kastelen en manoirs ten zuiden van de Loire.

IMMO-SELECTION, Fond du village 11, 5976 Pietrebais, tel. 010/84.44.68.

De Bruyne V. & Zn. n.v.

Walderdonk 41 - 9070 Wachtebeke

Tel. 091/45.01.31 - 45.09.41

Restauraties van monumentale gebouwen

Nieuwbouw en schrijnwerken

Erkenning:

D 24 - Klas 7

D 1 - Klas 7

D 5 - Klas 5

OUDE KERK DOOR EN DOOR
GESCHEURD. SCHADE GENOEG OM
HET GEHELE KUNSTWERK VOLLEDIG
TE SLOPEN EN TERUG OP TE BOUWEN.

Slopen hoeft niet: **EMERGO CHEMICAL COATING N.V.**
restaureert oude metselwerken, houten balken, natuur-
steen, enz... Lost extreme problemen probleemloos op.
En brengt tevens het herstelde op zijn oorspronkelijke
sterkte terug. Zonder hak- en breekwerk. Snel en zeker.

***NEEM LIEVER DE TELEFOON EN
BEL EMERGO N.V. 03-828.94.95 (5 L.)***

N.V. EMERGO CHEMICAL COATING
Terbekehofdreef 50-52 - 2610 Wilrijk
Tel. 03/828.94.95 (5 l.) - Telex 73332 ECC